

”Siinä hetkessä”

Kotikäynnit ja havainnointi sosiaalipäivystyksen päätöksenteon perustana
alaikäistehtävissä

Jenna Kumpumäki
Pro gradu -tutkielma
Kevät 2024
Sosiaalityö
Lapin yliopisto

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	KOTIKÄYNNIT JA SOSIAALIPÄIVYSTYS	7
	2.1 Koti ja kasvuympäristö.....	7
	2.2 Sosiaalipäivystys ja kotikäynnit	10
	2.3 Lainsäädäntö ja päätöksenteko	13
3	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	20
	3.1 Tutkimustehtävä	20
	3.2 Aineiston hankinta.....	22
	3.3 Aineiston kuvaus ja aineiston analyysi	25
	3.4 Tutkimusetiikka ja luotettavuus	29
4	SOSIAALIPÄIVYSTYKSEN KOTIKÄYNNIN PIIRTEET	32
	4.1 Päivystyksellinen yhteydenotto	32
	4.2 Akuutti huoli lähtötiedossa.....	34
	4.3 Turvallisuuden ja lähtötiedon arviointi	37
5	KOTIKÄYNTI JA OLENNAINEN HAVAINNOINTI	41
	5.1 Kotiympäristön ja hygienian havainnointi	41
	5.2 Erityiset havainnot alaikäisen hyvinvoinnista	46
	5.3 Vanhemman toiminnan havainnointi	49
6	SOSIAALIPÄIVYSTYKSELLISEN KOTIKÄYNNIN	55
	PÄÄTÖKSENTEON NÄKÖKULMAT	55
	6.1 Olemassa olevan tiedon ja havaintojen yhdistäminen.....	55
	6.2 Ratkaisuvaihtoehtojen paikantaminen.....	61
	6.3 Päivystyksellinen selkeys ja tilannekohtainen päätöksenteko	66
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	74
	LÄHTEET	80
	LIITE 1	
	LIITE 2	
	LIITE 3	
	TAULUKOT	
	Taulukko 1 Analyysin tulosten kuvaus	28
	Taulukko 2 Päivystyksellisen kotikäynnin piirteet	32
	Taulukko 3 Kotikäynnin keskeiset havainnot	41
	Taulukko 4 Päätöksentekoon vaikuttavat tekijät	55
	KUVAT	
	Kuva 1 Tutkielman tulosten sisällöt	76

Lapin yliopisto

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: ”*Siinä hetkessä*” Kotikäynnit ja havainnointi sosiaalipäivystyksen päätöksenteon perustana alaikäistehtävissä

Tekijä: Jenna Kumpumäki

Tutkinto-ohjelma / oppiaine: Sosiaalityö

Työn laji: Pro gradu -tutkielma

Sivumäärä: 88 sivua, 3 liitettä

Vuosi: 2024

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli sosiaalipäivystyksen alaikäistehtävien tarkastelu kotikäyntien, kasvuolosuhteiden ja huolenpidon havainnoinnin sekä päätöksenteon näkökulmasta. Tutkielman taustoitukseksi toimi kodin, kotikäyntien, sosiaalipäivystyksen ja päätöksenteon käsitteistö. Tutkimus oli laadullinen ja paikantui fenomenologis-hermeneuttiseen perustaan. Aineistonkeruu toteutettiin haastattelemalla teemallisesti viittä ympärivuorokautisen sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijää. Haastattelut järjestettiin Teams-etäyhteydellä. Haastatteluaineiston analyysi toteutettiin aineistolähtöisenä sisälönanalyysinä.

Tutkielmassa havaittiin kolme tulostulokokonaisuutta. Tuloksissa näyttäytyivät päivystyksellisille kotikäynneille olennaiset piirteet. Keskeistä kotikäyntien valikoitumiselle olivat akuuttien yhteydenottojen ja lähtötietojen tunnistaminen sekä turvallisuuskäsitteiden tarkasteleminen kotikäynnin toteuttamiseksi. Olennaisena ilmeni tunnistaa vaihtelevista tiedoista se, onko alaikäinen tiedon perusteella vaarassa tai vaatiiko tilanne varmuuden kotikäynnillä. Sosiaalipäivystyksen kotikäyntien taustalla ovat aina päivystyksellisistä huomiota vaativat tilanteet ja huolet. Tuloksissa paikantui konkreettisia kotikäyntihavaintoja kolmessa kokonaisuudessa. Havainnoinnin kohteet kytkeytyvät esimerkiksi kodin tarjoamiin fyysisiin ilmentymiin vakavistakin alaikäiseen vaikuttavista asioista, kuten väkivallalle altistumisesta tai puutteellisesta hygieniasta. Myös alaikäisen omaa olemusta, kuten toimintaa tai merkkejä väkivallan kohteeksi joutumisesta, havainnoidaan kotikäynnillä. Vanhemman omassa toiminnassa keskeistä oli toimintakyvyn alenemiseen, kuten voimakkaaseen päihtymykseen, liittyvien konkreettisten merkkien tunnistaminen. Päivystykselliselle päätöksenteolle näyttäytyi keskeisenä eri laajuisten lähtötietojen suhteuttaminen tehtyihin havaintoihin. Lisäksi pohdittavana ovat ratkaisuvaihtoehtojen, kuten läheisverkostolta saatavan välittömän tuen tai myöhemmän virka-aikaisen työskentelyn, mahdollisuuden erottaminen ja tunnistaminen. Päätöksenteon tilannekohtaisuus ja selkeys päivystystilanteissa osoittautui olennaiseksi, sillä tilanteet ovat akuutteja ja usein kriisiytyneitä, jolloin isotkin kasvuoloihin ja huolenpitoon vaikuttavat huolet voivat ilmetä sosiaalityöntekijälle havainnoijana ja päätöksentekijänä.

Tutkielmassa sosiaalityöntekijöiden kotikäynnit, havainnointi ja päätöksenteko tunnistettiin vaativaksi, lähtökohdiltaan vaihtelevaksi ja arvaamattomaksikin toiminnaksi. Sosiaalipäivystyksen kotikäyntiprosessissa korostuu päivystyksellisen taustatiedon ja kotikäynnillä saatavan tiedon kokoaminen kokonaisuudeksi, jonka perusteella sosiaalityöntekijä toteuttaa päivystyksellisen ratkaisun henkilökohtaisen arvionsa mukaan alaikäisen turvaamiseksi. Jatkotutkimukselle on näkemykseni mukaan monipuolisia mahdollisuuksia, kuten sosiaalipäivystyksen kotikäyntien tarkastelu myös eri asiakasryhmien kannalta.

Avainsanat: *sosiaalipäivystys, kotikäynnit, havainnot, päätöksenteko*

1 JOHDANTO

Pro gradu -tutkielmassani tarkastelen ja analysoin sitä, miten kotikäyntejä ja kotiympäristössä tehtyjä havaintoja alaikäisen kasvuolosuhteista ja huolenpidosta hyödynnetään päätöksenteon arviossa ja perustana sosiaalipäivystystyössä. Tarkastelen sosiaalipäivystyksen kotikäyntejä omana erityisenä työkenttään. Kotikäynnit ovat olleet ajan saatossa merkittävä ja muutoksiakin kokenut osa sosiaalityön työkenttää ja tuottaneet ammatillista keskustelua ja pohdintaa jo pitkään (esim. Harjula 2020, 62–66), kun taas kasvuolojen ja huolenpidon arviointi kiinnittyvät keskeisesti lastensuojelulakiin Suomessa (ks. Lastensuojelulaki 417/2007). Voidaan ajatella, että kotikäyntien pitkäaikaisuus tekee kotikäynneistä aiheena merkityksellisen niin ammatillisesti kuin yhteiskunnallisestikin vielä tänäkin päivänä, niiden ollessa omankin kokemukseni mukaan keskeinen osa sosiaalityön työskentelyä asiakkaiden kanssa. Näen tutkimukseni aiheen myös mahdollisuutena herättää pohdintaa ja ammatillista keskustelua kotikäyntien merkityksestä ja havainnoinnista sekä päätöksenteon perusteista.

Henkilökohtainen mielenkiintoni aiheeseen on muotoutunut ja syventynyt ajan saatossa ja opintojeni aikana. Kotikäynnit ovat keskeinen osa sosiaalityöntekijän arkea, työskenneltäessä niin sosiaalipäivystyksen akuuttityössä kuin suunnitelmallisessa lastensuojelutyössä lasten ja perheiden kanssa (esim. Sosiaali- ja terveysministeriö 2019; Lamponen 2022). Lisäksi lain soveltaminen ja tulkitseminen ovat lastensuojelullisissa työtehtävissä arkipäivää ja olen kiinnostunut tutkielmassani erityisesti kiireellistä, nopeakin arviota vaativista lastensuojelullisista kotikäyntitilanteista sekä niissä tehtävästä päätöksenteosta. Sosiaalipäivystyksen keskittyessä päivystykselliseen ja akuuttia huomiota vaativiin tilanteisiin ajattelen päätöksenteon näkökulman keskiössä olevan erityisesti kiireellisen sijoituksen päätöksenteon arviointi, sillä toiminta ei keskity suunnitelmalliseen työhön. (ks. Luku 2.) Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko ja käsite, sekä läpi tutkielman toistuvat oheiskäsitteet, kuten ”välitön vaara” tai ”alaikäinen” ovat käsitteitä, jotka ilmenevät lainsäädännössä ja kirjallisuudessa aihetta koskien (esim. LSL 6 §, 38 §, ; Rätty 2023, 411), jolloin myös tutkielman yhteydessä on perusteltua käyttää asianmukaista ja tunnistettavaa käsitteistöä. Lastensuojelullisesti alaikäinen, eli lapsi, on alle 18-vuotias henkilö (ks. LSL 6 §).

Päädyin tutkimusaiheeseeni perehdyttyäni aihepiiriin jo kandidaatintutkielmassani ja havaittuani, että aiheessa on vielä tutkimuksellisia aukkoja. Olen havainnut, että

sosiaalipäivystyksen toimintaa ja kotikäynneillä tehtävää arviota ja päätöksentekoa on tutkittu Suomessa vielä melko vähäisesti, johon pyrin tutkielmallani vastaamaan. Joitakin tutkimus- ja opinnäytetöitä päätöksentekoon ja akuuttiin työskentelyyn kohdistuen tai näitä sivuten on kuitenkin tehty. Esimerkkejä näistä aiheista ovat muun muassa sosiaalipäivystyksen kiireellisyysarvion tarkasteleminen (Heikkilä 2020), lastensuojelun kotikäynnit ja asiakassuhde (Valli 2013) sekä huostaanottoasiakirjojen ja esimerkiksi normaaliuden tarkastelu (Kataja 2012).

Viimeisin aihetta koskeva sosiaalityön tutkimus on Tuuli Lamponen (2022) väitöstutkimus. Vuonna 2022 julkaistussa väitöksessään Lamponen (2022, 5) käsittelee kiireellistä sijoitusta, siihen kuuluvaa arviointiprosessia ja päätöksentekoa osana lastensuojelun sosiaalityöntekijän työtä. Lamponen tutkimusaineisto on koottu vuosien 2015 ja 2016 aikana (Lamponen 2022, 5). Kiireellinen sijoitus on ilmiötasolla ollut Lamponen (2022, 17–18) mukaan yhteiskunnallisesti ja myös julkisuudessa esillä, jolloin keskittyminen on ollut erityisesti esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden resursoinnissa. Tutkimuksessaan Lamponen viidestä tutkimuksen kohdeyksiköstä yksi oli lastensuojelupäivystys, joka toimi ympärivuorokautisesti (Lamponen 2022, 62), joka tarjoaa paikoin viitteitä sosiaalipäivystyksen toiminnasta ja asemasta aiheeseen liittyen. Kansainvälisesti tarkastellen esimerkiksi Harry Ferguson (esim. 2018a, 67) on tehnyt tutkimusta sosiaalityöhön, kotikäynteihin ja arviointiin liittyen, mutta myös hänen tutkimuksessaan kohderyhmänä toimivat niin pitkäaikaista kuin lyhytaikaistakin työskentelyä toteuttavat työntekijät. Toetaan, että vaikka joitakin tutkimuksia on tehty aiheeseen liittyen, ei erityisesti sosiaalipäivystykseen kohdentuvaa tutkimusta vielä näyttäisi olevan paljoa.

Kokonaisuutena aiempien tutkimusten aihepiirit ja fokus on suunnattu vahvemmin erityyppisiin kiinnostuksenkohteisiin ja työkenttiin, jolloin ne keskittyvät ja syventyvät näin ollen vähemmän varsinaisesti kotikäynteihin, havainnoista tehtävään arvioon ja toteutettavaan päätöksentekoon juuri sosiaalipäivystyksessä. Usein tutkimusten pääpaino on erityisesti lastensuojelun, tai kansainvälisesti lapsiperheiden, kontekstissa (esim. Ferguson 2018a, Lamponen 2022). Tästä syystä myös valtaosa tutkielmani lähdeaineistosta ja tutkimuksesta liittyy lastensuojelun tai lapsiperheiden parissa tehtyyn tutkimukseen. Kandidatintutkielmassani tein havainnon siitä, että jatkotutkimukselle on sijaa niin yleisesti kotikäynteihin liittyen kuin myös suomalaisesta näkökulmasta, sillä tutkimuksen määrä on vielä paikoitellen melko vähäistä ja totesin, että kirjallisuuskatsaukseni aihepiiristä saattoi jäädä pinnalliseksi. Pyrin pro gradu -tutkielmassani tuomaan esille

sosiaalipäivystyksen erityisyyden ympärivuorokautisen päivystystyön näkökulmasta omana sosiaalityön työkenttänä ja kohderyhmänä. Tarkoituksena on keskittyä kotikäynteihin, kodin tarjoamaan näkökulmaan ja havaintoihin sekä tarkastella päätöksenteon arviointia tässä valossa.

Tutkielmassani taustoitan aluksi aihetta kodin ja kotikäyntien, sosiaalipäivystyksen ja olennaisen lainsäädännön sekä päätöksenteon käsitteillä ja sisällöillä. Tutkielmani aineistona toimii viisi sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijän haastattelua. Aineistoon ja tutkimuksen toteutukseen liittyvät kysymykset ovat kuvattuna luvussa kolme. Aineiston analyysiprosessi on toteutettu aineistolähtöisen sisällönanalyysin keinoin tulosten ja pohdinnan muodostamiseksi. Tutkielman varsinaisissa tulosluvuissa tarkastelen ja avaam aluksi analyysin tuloksia päivystyksellisen kotikäynnin määrittelyllä, jonka jälkeen siirryn toiseen tuloslukuun tarkastelemaan kotikäynnillä tapahtuvaa havainnointia aineistoista tunnistetuista kokonaisuuksista käsin. Kolmannessa tulosluvussa tarkastelen tunnistettuja näkökulmia päätöksentekoon liittyen, peilaten sitä kotikäynneistä ja havainnoinnista saatuihin tuloksiin ja näiden keskinäiseen merkitykseen. Lopuksi esitän tutkielmani johtopäätökset viimeisessä luvussa.

2 KOTIKÄYNNIT JA SOSIAALIPÄIVYSTYS

2.1 Koti ja kasvuympäristö

Sosiaalipäivystystä, kotikäynneillä tehtäviä havaintoja ja päätöksentekoa taustoitettaessa on syytä lähteä liikkeelle kodin käsitteestä, joka toimii kotikäynneillä havaintojen ja päätöksentekoa varten tehtävän arvion tilana sekä kasvuolosuhteiden kontekstina. Näin ollen käsitteen merkityksen ja laajuuden käsittäminen on keskeistä aiheen taustoittamiseksi. Kotikäsitteeseen liittyvä kirjallisuus ja tutkimus antavat ymmärtää kodin olevan merkityksellinen, mutta vaikeasti määriteltävä. Suomalaisittain muun muassa Riitta Granfeltin (1998) voidaan todeta tarkastelleen kotia ja siihen liittyvää merkitysmaailmaa tutkimuksellisesti jo pitkään, muun muassa jo väitöskirjassaan koskien naisten kodittomuutta. Kotiin voidaankin havaita liittyvän tiettyjä ominaispiirteitä, jotka läpäisevät tutkimustietoa esimerkiksi 90-luvulta 2020-luvulle.

Esimerkiksi väitöksessään 90-luvulla Granfelt (1998, 103–106) kuvailee kodin määrittelyä tietyin tavoin yhtenevästi Kirsi Juhilan (2022, 59–60) vuonna 2022 tehdyn artikkelinsa kanssa. Juhilan (2022, 59–60) mukaan kotia voidaan tarkastella niin fyysisenä asuminen tilana ja jo kodin olemassaolo on itsessään ihmiselle tärkeä, sillä kodin kautta saamme turvaa ja mahdollisuuden kuuluvuuden tuntemiselle. Koti vaatii kuitenkin edelleen laajempaa merkityksellistä ymmärrystä, kun se liittyy kohtaamisiin asiakastyössä (mt. 59). Granfelt (1998, 103–106) puolestaan kuvaa kodin muotoutuvan fyysisestä asuinpaikasta kodin tilaksi, sillä koti muotoutuu muun muassa sen emotionaalisen latauksen, ihmisen oman sisäisen kokemuksellisuuden ja tärkeän oman tilan saamisen muodostumisen kautta. Kuitenkin kotiin paikkana ja tilana voidaan havaita liittyvän tietynlaisten edellytysten täyttämisen vaatimuksia. Muun muassa Asko Suikkanen ja Marika Kunnari (2010) tarkastelevat artikkelissaan yksilön, kodin ja työllisyyden suhdetta. Työllisyydellä tai työn puuttumisella voi olla vaikutuksia niin fyysiseen asuinpaikkaan kuin kokemukseen omasta asuinpaikasta. Työtilanteesta seuraava heikko taloudellinen tilanne voi vaikuttaa esimerkiksi vuokran maksuvaikeuksiin, kodin omistamiseen, asuinpaikkaan ja pysyvyyteen sekä näistä seuraaviin kokemuksiin normaalista kodista sekä henkilökohtaisista tulevaisuudennäkymistä. Vastakohtana työllisyys on tunnistettavissa artikkelissa niin kodin mahdollistajana kuin myös kodin laadun tuottajana, esimerkiksi hankintojen myötä. (mt. 67–68, 73, 75.)

Kodin käsitteeseen liittyvissä tutkimuksissa merkitykselliseksi osoittautuu muun muassa kuuluvuudentunteen tunnustaminen, joka huomioidaan niin Juhilan (ks. 2022, 60) kuin myös muiden tutkimusta aihepiiristä tehneiden työssä. Myös Carin Tunåker (2015, 247) huomioi artikkelissaan kodin ja kuuluvuuden käsitteiden yhteyden. Juhila summaa, että kodin olemassaolosta huolimatta ihminen voikin tuntea kodittomuuden tunnetta ilman asunnottomuutta, kuten paikkaan kuulumattomuutta (Juhila 2022, 73). Granfeltin (1998, 103–106) tutkimuksessa puolestaan on havaittavissa, että kodittomuudelle onkin ominaista kodittomuuden ihmiskohtainen kokemuksellisuus muun muassa paikan puuttumisesta, turvattomuudesta ja kuulumattomuudesta. Kodittomuuden tunteen ohella koti voi olla myös vaihteleva, muuttuva ja monimutkainen (esim. McCarthy 2018, 962).

Kotia määriteltäessä myös esimerkiksi Shelley Mallett (2004) on työstänyt kodin käsitteen määrittelyä artikkelissaan. Artikkelinsa ja sen lähdeaineistojen perusteella Mallett summaa kodin kattavan erilaisia näkemyksiä ja kokemuksia, jotka ovat niin sosiaalisia, kulttuurisia kuin fyysisiäkin. Moninaisena ja muuttuvana ilmentymänä kodille ja siitä muodostettaville käsityksille ovat olennaisia esimerkiksi ihmiset tai perhe, joka kodissa asuu, sekä fyysiset tilat ja asiat. Lisäksi kodille olennaisia ovat näiden väliset suhteet ja ilmenevät tunteet, kuten turvallisuus. (mt. 84) Alaikäisen kannalta tarkasteltuna kodin voidaan ajatella olevan turvallisuuden näkökulmasta olennainen paikka, sen tarjotessa tasapainoa, pysyvyyttä sekä paikan, jossa asua ja olla (Kataja 2012, 114; Hämäläinen 2012, 96) Carin Tunåker (2015, 246–247) tuo muun muassa Mallett’n tapaan esille sosiaalisten suhteiden, perheen ja kodin tuoman turvan osana sille annettavia merkityksiä. Kotiin liittyvät käsitetasolla myös ihmisten keskinäinen huolenpito (esim. McCarthy 2018, 974). Yleisellä tasolla koti ja sen sisältämät tavarat voivat itsessään tuottaa turvallisuudentunnetta ihmiselle tai vaikuttaa siihen, sen liittyessä myös esimerkiksi ihmisen muistoihin ja historiaan (esim. Holmberg & Ranta 2021, 60).

Aiemmassa tutkimustyössä alaikäisten kannalta kotikäsitettä on käsitelty muun muassa Johanna Helavirran (2012, 148–149) paikantamien esimerkkitutkimusten mukaan lähinnä kolmen teeman keskuudessa: kodin ja vanhempien tarjoaman hoivan, arjen tarjoaman rutiinin ja kodin fyysisten puitteiden kautta. Kotia tarkastellaan esimerkiksi Helavirran (2012, 147) itsensä artikkelissa lasten oman, hyvän kodin näkökulman ja kokemuksen kautta lastensuojelun kontekstissa. Lisäksi esimerkiksi kodittomuuden näkökulmaa tarkasteleva Tunåker (2015, 245) toteaa artikkelissaan nuorten kodittomuuden taustasyistä yleisimmän olevan vaikeudet, joita kohdataan suhteessa vanhempiin tai huoltajiin. Hän

kuvaa tilanteissa taustalla olevan esimerkiksi vanhemman päihdeongelmat, ymmärryksen puute mielenterveysongelmista sekä väkivalta kotona, jotka vaikuttavat nuoreen. esimerkiksi Lindsey McCarthyn (2018, 973) artikkelissa kuvataan erään nuoren kodittomuuden kokemusta, jossa kodittomuuden tunne alkoi jo ennen nuoren sijoitusta kotiympäristön haasteiden vuoksi. Kuitenkin käsitteen kiistanalaisuutta tutkitaan ja tunnustetaan yhä nykypäivänäkin. Viimeaikaisessakin tutkimustyössä on tunnistettavissa, että koti on monimerkityksinen, eikä kodista ole tehty tai voidakaan tehdä suoraviivaista selontekoa. Kodin käsitteellinen tarkasteleminen on edelleen olennaista sen olemuksen vuoksi. (Meers 2023, 600–601, 610.)

Helavirta (2012, 162) toteaa, että sosiaalityössä on olennaista tunnistaa asioiden hyväksyttävyyden muuttuvan ja vaihtelevan niin ajassa, paikassa kuin yksilöllisestikin. Myös Juhila (2022, 61) huomioi kodin henkilökohtaisuuden ja sen yksilöllisyyden, mutta kertoo lisäksi kulttuurin, normien, julkisen ja yksityisen tilan vaikutuksista. Siitä huolimatta, että koti on yksityinen tila, siihen heijastuvat myös esimerkiksi kulttuurilähtöiset näkemykset ja käsitykset normaalista tai siitä, millainen koti on hyvä. Koti on myös alaikäisen kohdalla herkkä aihe, joka herättää runsaasti näkemyksiä ja käsityksiä siitä, mikä on lapselle hyväksi. (Helavirta 2012, 147; Vilkkio 2010, 37.) Tapio Rätty (2023, 593) nostaa lastensuojelulain soveltamista käsittelevässä teoksessaan esille korkeimman hallinto-oikeuden ottaneen kantaa päätöksellään kasvuolosuhteiden käsitteeseen. Ratkaisun mukaan ”*tarkoituksena on ollut laajentaa huostaanoton edellytyksiä sellaisiin tilanteisiin, joissa lapsen terveyden ja kehityksen vaarantumisen vakava uhka ei johdu suoranaisesti lapsen kotiin liittyvistä syistä, vaan lapsen kasvuolosuhteista*” (ks. KHO 2018; Rätty 2023, 593). Näin ollen sovellettaessa niin suomalaista lainsäädäntöä kuin kotiin liittyvää tutkimustietoa, voidaan tunnistaa kotiympäristön olevan edelleen monimerkityksellisempi ja laajempi, kun sitä tarkastellaan kasvuolojen ja alaikäisen näkökulmasta.

Tässä tutkielmassa koti toimii sosiaalipäivystyksen työkenttänä kotikäynneillä ja kasvuolosuhteiden paikkana, jotka ovat tarkastelun kohteena. Tarkastellun tutkimustiedon ja kirjallisuuden perusteella voidaan todeta, että kodin ammatilliseen tarkasteluun ja tutkimukselliseen syventymiseen on edelleen sijaa aihepiirin keskuudessa, sillä koti on asiana laaja ja moninainen. Kodin käsitteellistäminen näyttää noudattavan tätä ominaisuutta: kokonaisuutena voidaan todeta, että koti on merkityksissään keskeinen niin aikuisille, lapsille kuin yhteisönä perheellekin, sekä tilana että tunteena. Lähdeaineistojen perusteella

kodissa tapahtuvilla asioilla ja haasteilla voidaan tunnistaa olevan mahdollisesti merkittäviä ja pitkäkantoisia vaikutuksia lasten elämässä.

2.2 Sosiaalipäivystys ja kotikäynnit

Sosiaalipäivystys on lakisääteistä akuuttityötä ja -toimintaa Suomessa. Sosiaalipäivystyksen toiminta alaikäisten kohdalla kiinnittyy olennaisesti sosiaalihuoltolakiin (1301/2014) ja lastensuojelulakiin (417/2007) jossa on säädetty sosiaalipäivystyksestä ja sen toiminnasta. Sosiaalipäivystystoimintaa koskevat myös useat muut lait, mutta tutkimukseni näkökulman vuoksi olen rajannut tarkastelemisen mainittuihin lakeihin. Sosiaalihuoltolaki on keskeinen sosiaalipäivystystyötä, sen järjestämistapaa ja tarkoitusta määrittelevä laki, jonka osalta sen 29 §:ssä säädetään:

”Sosiaalipäivystys on järjestettävä ympärivuorokautisesti kiireellisen ja välttämättömän avun turvaamiseksi kaiken ikäisille. Päivystys on toteutettava siten, että palveluun voi saada yhteyden ympäri vuorokauden ja kiireelliset sosiaalipalvelut voidaan antaa siten kuin tässä tai muussa laissa säädetään. Päivystävissä yksiköissä on oltava riittävät voimavarat ja osaaminen, jotta palvelun laatu ja asiakasturvallisuus toteutuvat.” (SHL 29 §)

Mainittu lainkohta ohjeistaa myös sosiaalipäivystyksen toteutukseen myös eri yhteistyö- ja viranomaistahojen kanssa, joita ovat muun muassa poliisi ja hätäkeskus sekä terveydenhuollon toimijat. Tämän ohella laki tarkoittaa edelleen sosiaalipäivystyksen ja terveydenhuollon yhteistyötä (SHL 29a §). Sosiaalipäivystystoiminnan voi nähdä määrittävän suomalaisittain akuuttityöksi kaikkia kansalaisia varten, jossa yhteistyö toisten toimijoiden kanssa on merkittävää ja säädeltyä.

Kodin käsite muodostuu olennaiseksi ja edelleen monimerkityksellisemmäksi, kun se yhdistetään sosiaalityöhön ja sosiaalipäivystykseen sekä kotikäynteihin. Kotikäynneillä on roolinsa sosiaalityön työskentelyssä, koska sen avulla asiakas kohdataan omassa ympäristössään. (esim. Raitakari & Juhila 2022, 43). Usein kotona tapahtuva sosiaalityö on sovittujen tapaamisten muodossa tapahtuvaa, joka voi kuitenkin muuttua, mikäli kyseessä

on akuuttitilanne (esim. Juhila 2018, 161). Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksessä (2019, 24) todetaan, että kotikäyntien osuus tehtävistä sosiaalipäivystyksessä on viisi prosenttia, mutta tehtävien tilastointikäytännöt eroavat sosiaalipäivystysten välillä, joka voi vaikuttaa vertailukelpoisuuteen. Sosiaalipäivystyksen työnsisältöä tarkasteltaessa puolestaan havaittiin, että valtaosa sosiaalipäivystyksen työtehtävistä liittyy alaikäisiin lapsiin ja nuoriin liittyviin työtehtäviin (STM 2019, 25).

Kotikäynnin toteuttamiseksi työntekijä toimii asiakkaansa yksityisessä tilassa, joka sisältää asiakkaalle itselleen merkityksellisiä asioita, esimerkiksi tavaroita, kuvia tai muita ilmentymiä siitä, mikä hänelle on tärkeää (Holmberg & Ranta 2021, 59–60). Juhila (2022, 59–60) summaa kodin käsitteeseen liittyvän laajempia, kuten kulttuurisia ja yhteiskunnallisia merkityksiä, mutta myös yksilöllisiä, henkilökohtaisuuteen ja kokemukseen liittyviä merkityksiä. Koti voi tilana myös antaa asiakkaalle helpomman kontekstin, jossa käsitellä työntekijän kanssa niin hyviä asioita kuin myös vaikeampia aiheita elämässä (Raitakari & Juhila 2022, 28). Kasvuolosuhteiden kannalta olennaiseksi muodostuvat kotikäynnit osana ammatillisten tehtävien toteutusta, käyntien tarkoitusten ollessa moninaisia ja sisältäen muun muassa juuri huolenpidollisen kontekstin. Tarkoituksesta riippumatta ammatillisten tehtävien suorittaminen erityisesti kotiympäristöissä sisältää ammatillista valtaa ja sen käyttämistä. (Juhila 2022, 70–72.) Tunåker (2015, 245) huomauttaa alaikäisten kohdalla, että he ovat haastavissa kotitilanteessa vielä tarvittaessa sosiaalihuollon holhouksen alaisia.

Kansallinen ja kansainvälinen lainsäädäntö turvaa kasvuympäristön turvallisuuden oikeutena niin lapselle kuin aikuisellekin. Suomen perustuslaki (731/1999) takaa ihmisten perusoikeudet, joihin lukeutuu muun muassa 7 §:ssa mainittava oikeus ”elämään”, ”koskemattomuuteen” ja ”turvallisuuteen”. Suomen perustuslain 22 § puolestaan määrää julkisen vallan veloitteen turvata ihmisten perus- ja ihmisoikeudet. On kuitenkin olennaista huomioda, että perustuslain 10 § turvaa jokaiselle yksityiselämän, kunnian ja kotirauhan oikeuden. Näin ollen, kodin määrittyessä tilana yksityiseksi, vallitsee kodissa myös kotirauha. (Juhila 2022, 65) Yksityisyyden, oikeutuksen sekä vallan näkökulmat kytkeytyvät näin ollen kotiin ja kodin kontekstissa tapahtuvaan sosiaalityöntekijän työhön myös kodissa asuvien oikeuksien ja merkitysten kautta.

Turvallisuus, ihmissuhteet ja tila ovat keskeisiä myös kotikäyntien ja kasvuolosuhteiden, kuten myös välittömän vaaran käsitteen kannalta, arvioitaessa lapsen tilannetta kodissaan. Muun muassa turvallisuuden käsitteen voidaan todeta olevan asiakastyössä monitasoinen,

kuten tunne turvallisuudesta tai arvoista (esim. Jylhä ym. 2021, 19–21). Kodin yksityisyys luo työskentelylle myös työntekijän näkökulmasta ennakoimattomuuden ja vaihtuvuuden piirteitä, kun taas asunnoissa oleminen tuo työhön fyysisen elementin, esimerkiksi mahdollisuuden aistihavainnoille (Juhila 2022, 68). Myös Lamponen (2022) tuo esille tutkimuksessaan kuvauksen muun muassa, kuinka kotikäynnille meneminen voi olla epävarmaa. Sosiaalityöntekijöillä voi olla ennakotietoja tai käsityksiä esimerkiksi kotikäynnin läsnäolijoista tai siitä, mitä kotikäynniltä voi odottaa, mutta joskus tietoa ei ole lainkaan. (mt. 80, 84.) Käynti asiakkaan kodissa voidaan näin ollen mieltää moninaiseksi ja jopa haastavaksikin ympäristöksi toiminnalle.

Havainnointi ja arviointi ovat keskeinen osa työskentelyä sosiaalityössä ja ihmisten kotona. Kotona tapahtuvassa sosiaalityössä ja kodissa tapahtuvissa asiakaskohtaamisissa on mahdollisuus selvittää ongelmatilanteita sekä tehdä havaintoja laajemmin kodin tilasta tai sen puutteista, siisteydestä, asiakkaan vahvuuksista sekä mahdollisuus käyttää tehtyjä havaintoja perusteena, jolla puuttua asiakkaan tilanteeseen (Juhila 2018, 160–161), Juhila 2022, 68–69). Esimerkkejä siitä, mikä on hyväksyttävää kotiin liittyvässä ja tarviossa ja mikä ei, on havaittavissa tutkimuksissa. Esimerkiksi asiakaskotiin liittyen annetaan esimerkkeinä näkyvät päihteidenkäyttövälineet asunnossa tai likaisuus, jotka eivät näyttyä lähtökohtaisen hyväksyttävänä (esim. Lamponen 2022, 91; Kataja 2012, 105). Päihteidenkäytön näkyvyyttä suhteessa kotiin ja lapsen kasvuolosuhteisiin on kuvattu esimerkiksi Riitta Hyytisen (2006, 83) lisensiaatintyössä, jossa hän käsittelee lapsen asemaa ”huumeperheessä”. Hyytinen (2007, 41) kokosi aineistonsa ja havaintonsa perheen ollessa päihdekuntoutusjaksolla. Työssään Hyytinen (2007, 83, 85–86, 88–89) kertoo huume maailman ja -kulttuurin liittyvän lapsen kotiin ja olosuhteisiin, jossa lapsen elämä kytkeytyy vanhempien kautta elämään päihteiden ja niihin liittyvän toiminnan keskellä: perheen arki sisältää pelon tunteita, fyysisen tilan kaoottisuutta, huume aineiden myyntiä ja käyttöä lapsen kotiympäristössä sekä muunlaisia vanhempien tarjoaman huolenpidon haasteita, kuten vaikutuksia vanhemman omaan hyvinvointiin.

Myös kansainvälisestä näkökulmasta aihepiiriä tutkinut Harry Ferguson (esim. Ferguson 2018a, 72; Ferguson 2018b; 421, 423) ja Suomessa huostaanottoasiakirjoihin liittyvää tutkimustaan tehnyt Kati Kataja (2012, 115–116) tuo tutkimuksissaan esille kodin viihtyvyyden, kodin likaisuuden, hajun tai jonkin huoneen tilan voivan antaa vaikutelmia ja tunteita jopa työntekijää itseään häiritsevistä olosuhteista, jotka eivät täytä lapsen tarpeita ja joilla on merkitystä arvioinnissa. Sosiaalityöntekijän työskentelyssä saatu tieto

ja asiantuntijuus kytkeytyvät yhteen, sillä sosiaalityöntekijän tehtävänä on koota ja tarkastella sekä hyödyntää asianmukaisesti asiakkaansa tilanteesta saatua tietoa (Pehkonen 2021, 48). Kotikäynnin funktion ollessa havainnointi ja tarkoituksen pohdittaessa esimerkiksi päätöksentekoa, tulee kotikäynnillä tehty havainnointi ilmenemään myös dokumentaatioissa. (Juhila 2022, 69). Tiedonkeruu ja haastavat tilanteet sekä asiat tulee käsitellä asiakaskohtaamisissa tavalla, jolla yhteistyösuhdetta pyritään ylläpitämään (Pehkonen 2021, 48). Voidaan todeta, että kotiympäristössä, joka on näyttäytynyt edellä haastaviksikin ympäristöksi, akuuttitilanteissa toimivalta työntekijältä edellytetään jatkuvasti kykyä tarkastella tilannetta tästä näkökulmasta asianmukaisen tiedonkeruun onnistumiseksi ja sen hyödyntämiseksi asiakastilanteessa.

Kodin ja kotikäynnin merkitys havainnoissa ja arviossa vaikuttaa olevan tunnistettu ja tunnustettu, mutta sen tarkempi analyysi ja hahmotus jää vielä vähemmälle huomiolle suomalaisittain ja sosiaalipäivystyksen näkökulmasta. Tutkimustieto tarjoaa kuitenkin havaintoja ja tietoa siitä, että kotikäynnille mentäessä pyritään saamaan lisää tietoa: työntekijät muodostivat yhteisymmärrystään kokoamalla erityyppisiä tietoja, kuten havainnoinnin tai intuition tuottamia tietoja, jolloin myös alkuperäinen käsitys tilanteesta saattaa muuttua kotikäynnin seurauksena (Lamponen 2022, 147–148, 154). Näin ollen voidaan todeta, että tarkastelukulmia sosiaalityöntekijöiden tekemään arvioon kodista ja siitä tehtävästä tulkinnasta on nähtävillä aiemmissa tutkimuksissa ja kodissa on mahdollisuus kerätä tietoa asukkaastaan ja potentiaalisesti myös siitä, millaisia asioita hän pitää tai kokee tärkeänä ja millaisessa elämäntilanteessa hän elää. Aiheen tarkastelu sosiaalipäivystyksestä näkökulmasta voidaan käsittää tärkeäksi, sillä näkökulma on vielä vähäisesti tarkasteltu.

2.3 Lainsäädäntö ja päätöksenteko

Lastensuojelullisia tehtäviä, sosiaalipäivystyksen työnkuvaa kiireellisen ja välttämättömän avun järjestäjänä sekä tutkimukseni aiheita ajatellen on päätöksenteko, erityisesti kiireellisen sijoituksen päätöksenteon pohdinta, välttämätön osa kokonaisuutta. Tarkasteltaessa lastensuojelullisten työtehtävien näkökulmaa, lastensuojelulaki (417/2007) määrittää, että lähtökohtaisesti alaikäisen, lapsen, vanhemmilla on vastuu lapsensa

hyvinvoinnin ja tasapainoisen kehityksen turvaamisesta. Alaikäisen kohdalla olen-
naisiksi muodostuvat myös lapsen oikeudet ja YK:n lapsen oikeuksien sopimus, jossa
määritellysti lapsella on lähtökohtainen oikeus elää omien vanhempiansa kanssa, mikäli
se on hänelle turvallista, sekä oikeus saada suojelua ja tukea, mikäli perheen kanssa elä-
minen ei ole lapselle mahdollista (Unicef n.d). Julkisen vallan keinoin ja toimenpitein,
joilla on merkitystä ihmisen lakisääteisillekin oikeuksille, voidaan kuitenkin turvata lap-
sen kasvuolosuhteet tietyin edellytyksin (Välimäki ym. 2021, 161–162).

Lastensuojelulain 38 §:n ja 40 § perustuen, mikäli lapsi on ”välittömässä vaarassa”, si-
jaishuollolla voidaan turvata lapsen huolenpito kiireellisesti ja lasta koskevissa asioissa
päättöksentekijänä toimii hyvinvointialue. Mainitussa laissa näiksi syiksi kiireellisellekin
sijoitukselle mainitaan: *”puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaa-
vat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä”* tai *”lapsi vaarantaa vakavasti ter-
veyttään tai kehitystään käyttämällä päihkeitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän
rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään”*. Lastensuojelulain
mukaan lähtökohtaisesti ennen kiireellistä tulee toteuttaa mielipiteenselvitys lapselta,
vanhemmalta tai huoltajalta ja muulta lapsesta vastuussa olevalta. Selvityksen tekemi-
sistä voidaan kuitenkin luopua tilanteessa, jonka arvioidaan vaikuttavan haitallisesti lap-
sen terveyden, kehityksen tai turvallisuuden suhteen, päätöksenteon viivästyessä, jolloin
päätoksestä tulee kuitenkin tiedottaa lain mukaan mahdollisimman pian. (LSL 39a§.) Li-
säksi lapsen läheisverkosto tulee kartoittaa sekä selvittää lapsen sijoituksen mahdollisuus
läheisverkostoon, esimerkiksi lähisukulaisen luokse (LSL 31 §). Päätös kiireellisestä si-
joituksesta on maksimissaan 30 päivää voimassa, jonka täytyttyä päätöksen voimassaolo
viimeistään lakkaa (ks. LSL 38 §, 39 §).

Oikeuden tehdä kiireellisen sijoituksen päätös omaa hyvinvointialueen virkasuhteinen so-
siaalityöntekijä (LSL 13 §), jonka voidaan ajatella korostavan sosiaalityöntekijän roolia
sosiaalipäivystyksessä, akuuttien arviointi- ja päätöksentekotehtävien toteuttajana. Lain-
säädännön voidaan nähdä kokonaisuutena antavan sosiaalipäivystyksen sosiaalityölle ja
alaikäistä koskevalle päätöksenteolle raamit, joissa on kuitenkin edelleen tulkinnan ja
harkinnan varaa sekä merkittävä vastuu. Myös kansainvälisessä tutkimuksessa alaikäisen
sijoituspäätös tunnustetaan tärkeäksi, mutta erityisen haastavaksi lastensuojelupää-
tökseksi ja kiireelliset sijoitukset eroavat suunnitelmallisista sijoituksista (Storhaug 2023,
1–2). Lainsäädännön ja eri tilanteiden tulkinnanvaraisuutta onkin syytä tarkastella sosi-
aalipäivystyksen sosiaalityöntekijän aseman kautta. Tuuli Lamposen tutkimuksessa käy

ilmi olennainen havainto sosiaalipäivystyksen ja lastensuojelun sosiaalityöntekijän aseman erosta. Lamponen (2022, 112) esittää tutkimuksessaan aineisto-otteita, joissa kuvataan muun muassa lastensuojelun sosiaalityöntekijän kokemus siitä, että sosiaalipäivystyksen kynnyksellä päätöksentekoon on matalampi ja sillä, että työntekijä tunsi asiakkaan, oli merkitystä päätöksentekoon.

Sijaishuoltoa voidaan kuitenkin kokonaisuudessaan järjestää vain sen ollessa lapsen edun mukaista, joka koskee myös kiireellisesti sijoitettua lasta (LSL 40 §, 49 §). Lapsen edun voidaan ajatella ohjaavan päätöksentekoa sosiaalityössä laajasti. Tehtävän ratkaisun periaatteet eivät saa ohittaa lapsen etua tai olla sitä vahvempia, mutta käsite ei kuitenkaan omaa selvää teoreettista pohjaa. Käsitys lapsen edusta voi vaihdella myös tilanteen ja toimijan mukana, sillä lapsen etua arvioidaan yksilöllisissä ja vaihtuvissa tilanteissa ja täten käsitys lapsen edusta voi olla vaihteleva. (Pösö 2012, 76–77.) Tarja Pösö (2012, 79) summaa lapsen edun käsitteen sisältävän aiheeseen liittyvissä teoksissa muun muassa toimenpiteiden ja vaikutusten arviointia lapsen kannalta sekä lapsen tarpeen kasvaa olosuhteissa, joissa hänestä huolehditaan. Lamposen tutkimuksessa kävi lisäksi ilmi, että asiakassuhteen puuttuessa sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijän voi olla vaikeampi luoda käsitystä sijoituksen vaikutuksista lapsen turvallisuudelle ja hyvinvoinnille, sillä päätöksenteon tukena ei ole menneen tai tulevan ajan ja tuntemuksen näkökulmaa, jolloin pohdittavaksi ilmeni myös ajatus saada lapsen oman työntekijän näkemys tilanteesta (Lamponen 2022, 100). Totean Lamposen havaintojen korostavan tarvetta tarkastella erityisesti sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijöiden työskentelyä ja havainnointia tarkemmin, sillä arvion lähtökohdissa vaikuttaa olevan eroavaisuuksia, joita lyhyesti sivutaan.

Sosiaalityöntekijän työskentelyn ja tarvittavan päätöksenteon kannalta tiedon roolin voidaan ajatella olevan tärkeä. Anita Sipilä (2011) summaa väitöskirjassaan sosiaalityön tiedonmuodostusta. Tieto, jota sosiaalityöntekijät työssään hyödyntävät koostuvat useista ulottuvuuksista, joiden Sipilä summaa olevan: 1) ”teoriatieto”, 2) ”eettinen tieto”, 3) ”asiakkaan ja työntekijän käytäntötieto” ja 4) ”sosiaalityön yhteiskuntatieteellinen perusta”. (Sipilä 2011, 28, 32) Tässä tutkielmassa miellän pyrkimykseni tarkastella aihepiiriin kytkeytyvää, eettiseen ja käytäntötietoon lukeutuvaa, hiljaista tietoa ja kokemustietoa, jota erityisesti sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijät omaavat ja hyödyntävät. Sipilä (2011) kuvailee tutkimuksessaan tiedon sisältöä ja toteaa työntekijän kokoavan hiljaista tietoa asiakassuhteista ja toisilta työntekijöiltä, sen ollessa samanaikaisesti myös ajattelua ja ammattilaisuutta, joiden kautta omaa työskentelyä ja ymmärrystä asioista voi kehittää.

Kokemustiedon voidaan nähdä liittyvän hiljaiseen tietoon, sen vaikuttaessa ammattilaisen valintoihin kokemuksen. Myös intuitio on tunnistettavaksi osaksi tietoa ja hiljaisen tiedon työstäminen näkyväksi on nähty tärkeänä. (mt. 33, 126-127.) Omassa pro gradu -tutkielmassani miellän tiedon saamisen ja hyödyntämisen liittyvän olennaisesti kotikäynteihin ja päätöksentekoon, jonka vuoksi tämän taustan tunnistaminen on olennaista.

Lisäksi muun muassa sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentian artikkelissa on jo vuonna 2016 otettu kantaa valtiotieteiden tohtori Aino Kääriäisen toimesta, ettei hiljaista tietoa, kuten ammatillisen kokemuksen perusteella saatua osaamista, voida käyttää perusteluna sosiaalityössä. (ks. Talentia 2016.) Kääriäinen (2006, 45, 48) on kuitenkin todennut, että sosiaalityössä dokumentteihin asti päätyvä tieto on valikoitua, sillä kaiken dokumentointi ei ole perusteltua tai edes mahdollista, eikä asiakasasiakirjoihin dokumentoitu tieto kykene kertomaan kokonaiskuvaa elämästä. Dokumentoinnin sisällön merkitys kasvaa sen linkittyessä esimerkiksi päätöksentekoon: asiakirjat sisältävät työntekijän kuvauksia ja näkökantoja siitä, mitä he pitävät olennaisena, ja päätösteksteistä erityisen tekee myös niiden luonne virallisen muutoksenhaun ja päätösperusteiden uudelleentarkastelun kohteena, jos tehtyjä tulkintoja ja kirjattuja tekstejä halutaan muuttaa. (Kääriäinen 2006, 45, 48–49.) Voidaan ajatella olevan tärkeää kysyä, mitä sosiaalityöntekijät pitävät tärkeänä: Kääriäisen (2006, 45) mukaan usein sosiaalityöntekijän täytyykin tehdä ratkaisuja dokumentoitavista asioista ja sen tavasta nopeasti.

Räty (2023, 411–412) kuvaa teoksessaan esimerkkeinä kiireellisen sijoituksen perusteista akuutit tilanteet, joihin voi liittyä esimerkiksi lapsen pahoinpitelyepäily tai vanhemman päihtymys tai mielenterveysongelma. Tilanteissa on kuitenkin poikkeuksensa. Jos alaikäinen ei ole vallitsevassa tilanteessa ”*välittömässä vaarassa*”, kuten lainsäädäntö määrittää, ei perusteita kiireelliselle sijoitukselle ole. Voimassaolevia perusteita ei myöskään ole tilanteessa, jos turvallisuus voidaan varmistaa muulla tapaa, esimerkiksi kun ”*lapsen sijoitus voidaan hoitaa tällaisessa tilanteessa esimerkiksi avohuollon tukitoimena*”. Näin ollen lainsäädäntö ja soveltamisohjeet puoltavat ensisijaisesti avohuollollista tukea ja tällöin kiireellisen sijoituksen edellytykset eivät väistämättä täyty. Kokonaisarvion kannalta Räty (2023) summaa nähdäkseni olennaisesti kiireellisen sijoituksen välttämättömyyttä:

”Kiireellisen sijoituksen tulee olla välttämätön sillä tavoin, ettei viranomaisella ole mahdollisuuksia juuri siinä tilanteessa valita jotain muuta keinoa tai tapaa huolehtia lapsen hyvinvoinnista, jolla voitaisiin lievemmin keinoin puuttua tai rajoittaa vanhemmille ja lapselle kuuluvaa perhe-elämän suojaa.” (Räty 2023, 415)

Tutkielmassani olen kiinnostunut erityisesti kodin ja kotona tehtävän havainnoinnin merkityksestä kasvuolosuhteissa ja huolenpidossa. Rädyn kuvaukset kasvuolosuhteiden käsitteistöön, oikeudelliseen näkökulmaan ja kiireellisen sijoituksen perusteisiin liittyen antavat kuitenkin ymmärtää kasvuolosuhteiden olevan tarkoituksellisesti laaja, lapsen hyvinvoinnin turvaamiseen liittyvä käsite, joka on syytä huomioida. Toisaalta päätöksentekoon ja kiireellisen sijoituksen välttämättömyyden perusteluun jää myös sosiaalityöntekijän oman tulkinnan, harkinnan ja arvioinnin varaa: niin sanottua suoraa tulkintaa ja esimerkkiä tilanteesta, jossa kiireellinen sijoitus on kasvuolosuhteiden ja huolenpidon puutteen perusteella välttämätön, ei ole tarjolla, vaan esimerkeissä jää avoimeksi välittömän vaaran ja muiden tukitoimien tai turvaamisen keinojen mahdollisuus ja arvio tapauskohtaisesti. Myös kansainvälisesti on tarkasteltu sijoituspäätöksen haastavuutta. Esimerkiksi Kish Bhatti-Sinclair ja Charles Sutcliffe (2013, 347, 359) toteavat artikkelissaan sijoituspäätöksen olevan sekä tärkeä lastensuojelupäätös, jossa kuitenkin jokainen perhetilanne on yksilöllinen ja päätöksenteon mallintaminen on haastavaa.

Välittömän vaaran havainnointi ja päätöksentekoa voi osoittautua haasteelliseksi arvioitavaksi myös tutkimustiedon perusteella. Lamponen (2022, 85) havaitsi tutkimuksessaan välittömän vaaran arvion olevan jaettavissa luokkiin, joita kuvasivat ”selkeä”, ”epävarma” tai ”epäily” siitä, että kyse on välittömästä vaarasta. Selkeissä tilanteissa sosiaalityöntekijä sai tiedon tai kohtasi tapahtuman, joka vaikutti ratkaisevan nopeastikin välittömän vaaran havainnon ja sijoituspäätöksen tarve voi osoittautua väistämättömäksi. (Lamponen 2022, 86–87, 89–90.) Lamponen (2022, 89) tutkimuksessa havaittiin, että selkeäksi kuvattava välitön vaara oli arvioitavissa kertaluontoisella tapaamisella, mutta epävarmaan ja epäilyyn luokkaan liittyvissä havainnoissa arvio vaati yhdestä neljään kertaa. Epäily-tilanteeseen liittyi esimerkiksi odotus lisätiedoista, joilla arvio voisi edetä: eräässä aineistoesimerkissä kuvattiin muun muassa kiireellisen sijoituksen arvioinnin jatkuneen käytännössä useita päiviä tilanteessa, jossa vanhemmalla oli aktiivista päihteidenkäyttöä. Näyttäytyi, että joissain tapauksissa sosiaalityöntekijällä on mahdollisuus siirtää

kiireellistä sijoitusta päätöstopalla myöhempään ajankohtaan tai päivään - selkeän syyn ja perusteen paikantaminen kiireellisen sijoituksen päätökselle osoittautui tilanteissa haastavaksi ja lisääntynyt ajankäyttö oli tarpeen asian selvittämiseksi. (mt. 92–94, 96). Epävarma tilanne puolestaan osoittautui tutkimuksessa merkittävän haasteelliseksi kokonaisuudeksi, jossa lähtökohtaisesti arvioinnin tekemisen tarve ei ollut välttämättä selkeä ja tilannekuvan muodostaminen ratkaisusta haastavaa. Lisäksi epävarmoissa tilanteissa lastensuojeluasiakkuus oli voinut olla käynnissä jo pitkään. (mt. 97–99.)

Lainsäädäntö ja sen soveltaminen sekä tutkimustieto antaa ymmärtää kiireellisen sijoituksen päätöksenteon sisältävän suuren määrän valtaa ja vastuuta, jonka laki sosiaalityöntekijälle mahdollistaa ja toisaalta määrääkin. Samuli Aikio (2017) tarkasteli väitöskirjassaan sosiaalityön taustalla olevia valtakäsityksiä, joita voidaan sivuta aiheeni valossa. Aikion (2017, 23) mukaan valta on osa sosiaalityöntekijän tehtäviä tavalla tai toisella, sosiaalityöntekijän roolin ollessa moninainen, esimerkiksi kontrolliin liittyvien tehtävien ja auttajan tehtävien keskellä. Sosiaalityöntekijän tiedon ja vallan näkökulmasta Aikio (2017) kuvaa sosiaalityöntekijän oppivan ihmisten havainnoinnin ja tästä tehtävän tulkinnan kautta, hyödyntäen sitä työssään. Sosiaalityöntekijän tietoperustaa kasvattaa vuorovaikutus asiakkaan kanssa, mutta tulkinta tiedosta jää sosiaalityöntekijän vastuulle sekä hänen arviokseen, kun tietoa hyödynnetään vallankäytössä. Asiakas ja työntekijä voivat tehdä havainnoistaan tulkintoja myös yhteisesti jaetun tiedon perusteella. (ks. tarkemmin Aikio 2017, 234–235.) Ammatillisen vallan yhdeksi äärimmäisimmäksi muodoksi voidaan mieltää tahdonvastainen asuntoon meneminen esimerkiksi poliisin tuella juuri kiireellisessä lastensuojelullisessa tilanteessa (Juhila 2022, 72). Kokonaisuutena on nähtävissä, kuinka valta, tieto ja havainnot liittyvät toisiinsa.

Sosiaalityössä ja erityisesti lastensuojelullisissa tehtävissä päätöksenteossa ilmentyvät lähteaineistojen perusteella vastuullinen tehtävä niin lainsäädännöllisesti kuin alaikäisen edunkin kannalta. Kokonaisuutena päätöksenteko näyttäytyy toimintana, jossa huomioitavana ovat niin suomalaisen lainsäädännön määrittämät reunaehdot, lapsen edun moninaisuus ja sen tunnistaminen sekä vaativan, alaikäiseen ja tämän perheeseen vaikuttavan päätöksenteon toteuttaminen silloin, kun se on tarpeellista alaikäisen kannalta. Käsitteellisen taustoituksen perusteella voidaan todeta, että johtopäätösten tekeminen konkreettisista kotikäynnin havainnoista ja päätöksenteosta sosiaalipäivystyksellisestä näkökulmasta jää vielä vähemmälle tarkastelulle. Myös työntekijän erilaisille havainnoille antaman merkityksenannon tarkasteleminen päivystystyössä ja päätöksenteon suhteessa,

kodin monimerkityksellinen ja -ulotteinen luonne huomioiden, on lisäksi edelleen ajankohtaista.

3 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

3.1 Tutkimustehtävä

Pro gradu -tutkielmassani keskityn tarkastelemaan kotikäynneillä tapahtuvaa havainnointia, tehtävää arviota ja päätöksentekoa sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta, rajaten ulkopuolelle muun muassa virka-aikaisen lastensuojelun sosiaalityön. Virka-aikaisen lastensuojelun, jossa alaikäisiä koskevaa päätöksentekoa ja kotikäyntejä toteutetaan, voidaan ajatella eroavan merkittävästikin sosiaalipäivystyksen näkökulmasta, sillä työskentely lastensuojelussa on lähtökohdiltaan suunnitelmallista ja asiakkaat ovat usein jo tutuksi tulleita, jolla voi olla merkitystä arviolle ja päätöksenteolle (ks. Luku 2). Rajaan lisäksi tutkimukseni koskemaan erityisesti varsinaisella kotikäynnillä tapahtuvaa arviota, huomioiden kuitenkin työtehtävien ja kotikäyntien valikoitumisen niiden akuutin ja päivystyksellisen luonteen havaitsemiseksi, jotta havaintoja ja päätöksentekoarviota on mahdollista tarkastella juuri tässä kontekstissa.

Tutkimuskysymykseni ovat:

- 1) Millaisia ovat sosiaalipäivystyksen kotikäyntien ominaiset piirteet alaikäistehtävillä?*
- 2) Millaisia asioita sosiaalityöntekijät havainnoivat ja huomioivat kotikäynneillä arvioidessaan tilannetta alaikäisen kannalta?*
- 3) Millainen merkitys kotikäynnillä tehdyillä havainnoilla ja saadulla tiedolla on sosiaalipäivystäjän kokemana päivystyksellisissä toimenpiteissä ja päätöksenteossa?*

Pro gradu -tutkielmani tavoitteena on paikantaa sosiaalipäivystyksen erityisyyttä ja sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuutta ja kokemusta kotikäynneistä, kotikäynnillä ja kodista tehtävistä havainnoista sekä näiden merkityksistä päätöksentekoa ja ratkaisuja arvioitaessa. Tutkimukseni pyrkimyksenä on konkretisoida tehtäviä havaintoja, jotka sosiaalityöntekijät kokevat tärkeiksi, merkittäviksi tai jopa ratkaiseviksi, arvioitaessa alaikäisen

kotia kasvuympäristönä ja hänen huolenpitoaan sosiaalipäivystyksessä. Taustatietona ha-
vaitsen aiemman tutkimustiedon siitä, että sosiaalityöntekijät joutuvat tasapainottelemaan
kotikäyntien ja kodin suhteen haastavissa ammatillisissa tilanteissa lapsen edun, ajallisten
merkitysten, asiakkuuden tuovan suhteen ja ymmärryksen puuttumisen sekä nopeidenkin
tulkintojen ja ratkaisujen keskellä, jota aiemmissa tutkimuksissa on käynyt ilmi (ks. Luku
2). Pyrin tutkielmallani täyttämään tutkimuksellisia aukkoja tarkastelemalla sosiaali-
päivystäjien näkemyksiä ja kokemuksia havaintojen kohteista kotona sekä havaintojen
suhdetta sosiaalityöntekijöiden päätöksenteossa sosiaalityöntekijöiden haastattelujen pe-
rustella.

Tutkimuksessani on syytä huomioida sosiaalisen konstruktion käsite ja tieteenteoreetti-
nen fenomenologis-hermeneuttinen näkökulma. Esimerkiksi Anu Puusa (2020a, 103–
104) huomauttaa, että haastattelututkimus on lähtökohdiltaan sosiaalinen konstruktio,
sillä haastattelututkimuksessa on kyse haastattelijan ja haastateltavan henkilökohtaisten
tulkintojen yhteensovittumisesta ja näiden suhteesta kohdeilmiöön. Lisäksi haastattelun
toteuttamisen ollessa keskustelu, on myös keskustelijoilla keskinäinen vaikutus. Fenome-
nologis-hermeneuttinen tulokulma tukee haastattelututkimuksen kuvattua olemusta ja
haastattelut ovat esimerkiksi fenomenologialle tyypillinen tapa päästä ihmisten kokemus-
ten äärelle. Fenomenologian perusta sijaitsee hermeneutiikassa ja se huomioi ihmisen vai-
kutuksen osana tutkimuksen tekemistä. Tutkimuksen pyrkimyksenä on päästä tarkastele-
maan tutkimukseen osallistuvien henkilökohtaisen kokemuksen kautta tutkimuskohdetta
sellaisena, kuin se heille näyttäytyy, ja tehdä tästä tulkintoja Tutkimukseni tarkoituksena
on analysoida merkityksiä sosiaalityöntekijöiden kertomasta, joka on niin laadullisen tut-
kimuksen kuin fenomenologiankin perusajatus. (Huhtinen & Tuominen 2020, 297-298,
304-306).

Fenomenologis-hermeneuttiselle näkökulmalle on olennaista sen ymmärtäminen, ettei
kyse ole valmiista mallista, jolla esimerkiksi tulkita omassa tapauksessani haastatteluai-
neistoa, vaan kyse on kokemus- ja merkityskokonaisuuksien tavoittaminen sekä ”yhteis-
öllisyyden” käsite: ihminen elää ja muotoutuu suhteessa ympäristöönsä ja fenomenolo-
gisesti on kyse siitä, mitä ja miten ihminen kokee elämänsä piirissä. (Laine 2018, 29–30.)
Oman tutkielmani kohdalla tunnistan tämän kokonaisuuden ja lähtökohdan tarkoittavan
sitä, että tutkielmani osallistujat ovat ammattilaisina yksilöitä ja tutkielmani käsittelee ni-
menomaan heidän omia, ainutlaatuisia kokemuksiaan. Oma roolini tutkielman tekijänä
paikantuu ymmärrykseni mukaan hermeneutiikan näkökulmaan, joka ilmenee

fenomenologiassa suhteessa tehtyyn analyysiin ja tulkintoihin (mt. 33). Tunnistan tutkielmassa tehtäväni haastateltavien kertoman ja kokemuksen tulkitsijana, jonka pyrin tutkielmassani tuottamaan tekstiksi ja näkyväksi. Timo Laine (mt. 33–35) kuvailee tutkimuksessa tiedon ja kokemuksen ilmenevän esimerkiksi puheessa, josta tehtävään tulkintaan liittyvät edelleen tutkimukseen osallistuvan ilmaisutavat ja tutkijan taidot haastattelijana sekä yhteiset tarttumapinnat ja näkökulmat aiheessa, johon merkityskokonaisuuksienkin muodostaminen kytkeytyy. Johtopäätökset voivat olla virheellisiä, jos ilmaistu asia tulkitaan toisenlaiseksi tai omia kokemuksia vastaavaksi. (mt. 33–35.)

Tutkielmassani ja johtopäätöksissäni on näin ollen olennaista säilyttää se todellisuuden kuva, että kyse on yksittäisten ammattilaisten kokemasta, kertomasta ja ymmärryksestä, joista itse olen tutkielman tekijänä heidän kanssaan keskustellut, kysynyt kysymyksiä ja tuottanut siitä edelleen johtopäätöksiä tutkielmaani tekemieni tulkintojen ja tunnistamieni merkitysten kautta. Näin ollen voidaan todeta, että laadullisellekin tutkimukselle olennaisesti, tutkielmani ei tarkoitus tuottaa kiistattomia totuuksia. Tunnistan, että esimerkiksi toisen tutkielman tekijän ratkaisut, kysymykset tai merkityksenannot voisivat olla erilaisia. Tutkimuksen tavoitteena on paikantaa alaikäisten kasvuoloihin ja huolenpitoon painottuvien kotikäyntien ja havainnoinnin sekä päätöksenteon erityisyyttä sosiaalipäivystyksen kontekstissa, heidän kokemanaan. Tämän vuoksi pyrin, tutkimuksen kuvatulle läh-tökohdalle ominaisestikin (ks. Laine 2018), tuomaan esille eri kokonaisuudet omissa vaiheissaan, alkaen kotikäyntien piirteiden kuvauksista ja päättyen päätöksenteon näkökulmiin sekä tutkimustehtävääni nojaten, joissa kussakin pyrin erottamaan haastateltavien kokemusta ja tietoa käsiteltävään aiheeseen. Hyödynnän tutkielmassani aineisto-otteita haastatteluista, jotta haastateltavien kokema ja ilmaisut konkretisoituvat.

3.2 Aineiston hankinta

Pro gradu -tutkielmani on laadullinen tutkimus, jonka aineistonhankinnan menetelmänä hyödynnän ympärivuorokautista sosiaalipäivystystyötä tekevien sosiaalityöntekijöiden yksilöhaastatteluja, joihin liittyviä valintoja ja toteutusta kuvaan tässä luvussa. Laadullista tutkimusta ja haastattelua menetelmänä taustoittavat muun muassa Anu Puusa (2020a) sekä Jouni Tuomi ja Anneli Sarajärvi (2018). Laadullista tutkimusta tehtäessä

hyödynnetään paljon erilaisia haastattelutyppejä. Haastattelut ovat aineiston keruumenetelmänä käsittää tutkijasta lähtöisin olevaksi tavoitteelliseksi keskusteluksi, josta saatavasta aineistosta on tarkoitus pystyä tuottamaan tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta perusteltuja päätelmiä ja tulkintoja. (Puusa 2020a, 103.) Haastattelututkimus on menetelmänä tietyllä tavalla joustava ja muokattava, sillä haastattelun aikana on mahdollista keskustella sekä selittää kysymyksiä tarvittaessa tarkemmin haastateltavalle. Haastattelua varten informantille voidaan tarjota kysymykset tai aiheita ennen haastattelua, joka auttaa saamaan maksimaalisen määrän tietoa aiheesta. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 85.)

Tutkimukseni aiheen kannalta muodoltaan teemahaastattelu tai puolistrukturoitu haastattelu vaikutti palvelevan tarkoitusta parhaiten. Teemahaastattelun voidaan nähdä etenevän valittujen teemojen ja kysymysten varassa, jättäen kuitenkin tarvittaessa tilaa tarkemmille ja syvemmillekin kysymyksille riippuen informantin vastauksista (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87–88). Koen, että ammattilaisen havaintoihin, tulkintaan ja arvioon liittyvässä tutkimuksessa on syytä tarjota haastatteluun osallistuvalla informantille mahdollisimman paljon tilaa tiedontuotantoon ja pohdintaan.

Aiheen moninaisuus huomioiden, on haastattelijan kuitenkin näkemykseni mukaan syytä olla valmistautunut haastatteluun ja keskustelun ylläpitoon jollain asteella, tässä tapauksessa apukysymyksin. Haastateltavia varten pyrin laatimaan kattavat informointikirjeet, joiden kautta heidän oli mahdollisuus perehtyä ja pohtia ennakkoon haastattelun taustoja ja aiheita, ja toimitin kirjeet heille ennakkoon. Tuomi ja Sarajärvi (2018, 88) toteavat olevan ”makukysymys”, kuinka tarkkaan ja kattavasti ennakkoon pohditut kysymykset käydään kunkin haastateltavan kanssa läpi ja toteutukset ovatkin vaihtelevia. Puusa (2020a, 112) puolestaan erottaa teemahaastattelun puolistrukturoidusta haastattelusta huomioimalla tämän lähtökohtaisen vapaamuotoisuuden ja teemallisuuden, valmiiden kysymyslistojen sijaan. Omassa tapauksessani pidin apukysymyksiä mukana kaikissa haastatteluissa ja tarkemmat apukysymykset olivat vain haastattelijaa varten, huomioiden kuitenkin haastateltavien kertoman: joissain tapauksissa haastateltavat esimerkiksi kävivät spontaanisti läpi apukysymyksiin pohtimiani aiheita ja sovelsin kysymyksiä sen mukaisesti, jotta aiheen läpikäynti säilyy keskustelun muotoisena ja teemallisena ”kyselyn” sijaan.

Olennainen aihe tutkimusaineistoihin liittyen on aineiston koko ja sen vaikutus esimerkiksi tieteellisyyteen. niin määrällisessä kuin laadullisessakin tutkimuksessa. Laadullisen tutkimuksen tarkoitus ei ole kuitenkaan pyrkiä yleistettävyyteen tilastollisesta

näkökulmasta, vaan esimerkiksi pyrkiä luomaan tulkinta teoreettisesta näkökulmasta tai kuvailemaan aihetta tai ilmiötä, toisin sanoen uskottavia päätelmiä, jolloin informanttien mahdollisimman suuri kokemus ja tieto aiheesta on keskeistä. Tämä ohjaa tutkijaa suoriuttamaan suunnitellun ja tarkoituksenmukaisen sekä perustellun informanttien valinnan ja valintaperusteet. Tämän seurauksena informanttien määrälle voi ilmetä saatavuudellisia rajoja, kun etsitään juuri tietystä ilmiöstä tai aiheesta tietäviä informantteja. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 97–99.)

Oman pro gradu -tutkielmani aineistonhankinnan osalta informanttien valinta ja osin myös sen rajallisuuden huomioiminen on olennainen osa aineiston asianmukaisuutta, sillä tutkielmani kohdentuu juuri ympärivuorokautisen sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijöiltä saatavaan tietoon. Esimerkiksi vuoden 2019 Sosiaali- ja terveysministeriön raportissa koskien sosiaalipäivystystoiminnan järjestämistä Suomessa todettiin, että sosiaalipäivystysten työntekijämäärät ja -rakenteet vaihtelevat, mutta keskimäärin päivystyksissä työskentelee seitsemän sosiaalityöntekijää. (STM 2019, 23.) Nykytilanteessa sosiaalipäivystys ja sen järjestäminen on hyvinvointialueiden vastuulla alueittain (esim. SHL 1301/2014), ei enää kunta- tai kaupunkikohtaisesti järjestettyä. Kokonaisuutena on havaittavissa, että sosiaalipäivystystä ympärivuorokautisesti tekevien sosiaalityöntekijöiden määrä on suhteellisen pieni, jonka vuoksi informanttien valinta ja ylipäättään löydettävyys on keskeistä tutkimuksen teolle. Haastattelututkimus on Tuomen ja Sarajärven (2018, 86) mukaan soveltuva valinta kuvatun kaltaisessa tilanteessa, sillä tämä mahdollistaa haastateltavien asianmukaisen valinnan ja oikeanlaisen tiedon tavoittamisen tehtyjen haastateltavavalintojen kautta.

Päädyin pyrkimään aineistonhankintaan hyvinvointialueelta, jotta haastateltavaksi päätyy varmuudella tutkimusaiheelleni sopivia henkilöitä kohderyhmästä, jonka voi mieltää jokseenkin rajalliseksi. Näin ollen en nähnyt ensisijaiseksi vaihtoehdokseni etsiä haastateltavia esimerkiksi julkisella haastattelukutsulla. Haastatteluissa voidaan ajatella olevan menetelmänä asiantuntijahaastattelun piirteitä, sillä heidän valikoitumisensa tutkimuksen kohderyhmään kytkeytyy heidän rooliinsa työelämässä ja palveluverkostossa. Lisäksi asiantuntijahaastateltavalle on ominaista se, että hän ei lähtökohtaisesti ”korvattavissa”. (ks. esim. Alastalo & Åkerman 2010, 373). Oman tutkimukseni kohdalla kohderyhmä ja aineiston hankinta on rajattu sosiaalipäivystykseen, jolloin esimerkiksi toisen työkentän työntekijän ei voida lähtökohtaisesti korvaavan valikoidun kohderyhmän työntekijää.

Tutkielmaprosessini aikana selvitin hyvinvointialueiden sosiaalipäivystyksen järjestämistä ja tutkimuslupaprosesseja. Havaitsin, että tutkimukseni vaati tutkimusluvan hyvinvointialueelta, jolla sosiaalipäivystyksikkö sijaitsee, sillä haastatteluun osallistujat ovat hyvinvointialueen työntekijöitä ja haastattelujen toteuttaminen edellyttää luvan saamista. En yksilöi tutkimuksessani haastateltavien hyvinvointialuetta, sillä se ei ole olennaista tutkimuksen aihepiiriin ja tulosten kannalta. Sain tutkimusluvan haastattelujen toteutusta varten toivotusti. Ennen haastattelujen aloitusta viimeistelin haastattelijan haastattelurungon (Liite 3) ja kirjeet haastateltaville (Liite 1 & Liite 2) sekä lähetin tietosuojailmoituksen. Tutkielmani työstämisen edetessä tunnistin tarpeen täsmentää haastateltaville mahdollistettavia apukysymyksiä ja haastattelun kysymysmuotoja, jonka ajattelen liittyvän keskeisesti myös tutkimuksen eettiseen toteutukseen (ks. Luku 3.4). Haastattelurungon muodostamisessa näin tärkeänä aiempaan tutkimukseen perehtyneisyyden ja sen hyödyntämisen, jotta voin haastattelijana edistää tarpeen mukaan keskustelun etenemistä sekä mahdollistaa parhaani mukaan tutkimuksellisten aukkojen paikantumisen ja sosiaalipäivystyksen erityisyyden hahmottumisen aineistossa. Tutkimustulosten ja johtopäätösten kannalta on syytä huomioida, että haastatteluissa on kysymys tulkinnoista niin haastattelijan kuin haastateltavankin osalta. Haastattelija, eli pro gradu -tutkielmassani itse tutkielman tekijänä, analysoi ja tekee päätelmiä haastateltavien kertomasta, joka itsessään on heidän kokemustaan ja tulkintaansa valitusta aihepiiristä. (ks. Puusa 2020a, 103.)

3.3 Aineiston kuvaus ja aineiston analyysi

Kokonaisuutena aineisto muodostui viiden ympärivuorokautista sosiaalipäivystystyötä tekevän sosiaalityöntekijän haastatteluista. Kaikki haastateltavat päätyivät etäyhteydellä järjestettävän haastattelun vaihtoehtoon. Näin ollen haastattelut järjestettiin kunkin haastateltavan kanssa Teams-yhteydellä heidän kanssaan sovittuna aikana ja haastattelut nauhoitettiin ulkoisella nauhurilla. Haastatteluissa käytettiin videoyhteyttä, mutta tätä ei tallennettu. Kokonaisuutena nauhoitettua aineistoa tuli noin 6,5 tuntia ja yksittäisen haastattelun kestot vaihtelivat noin tunnista noin yhteen ja puoleen tuntiin. Haastattelujen mitta osoittautui näin aiotun arvion mukaiseksi. Litteroinnin myötä aineisto tallennettiin

tekstiksi yhtenevillä tekstiasetuksilla, fonttikoolla 12 ja rivivälillä 1,15. Tekstimuotoista aineistoa kertyi kokonaisuutena tällä asettelulla yhteensä 76 sivua.

Tausta-ajatuksenani oli pystyä toteuttamaan tutkimukseni haastattelut haastateltavien toiveet ja mukavuus etusijalla, eli mahdollistaen haasteltaville sekä kasvokkain että etäyhteydellä tapahtuvat haastattelut joustavasti ja tarpeen mukaan. Kaikki haastateltavat osallistuivat haastatteluun etäyhteydellä. Laadin haastatteluja varten itselleni haastattelurunгон, joka sisälsi apukysymyksiä, joilla pystyin tarvittaessa ylläpitämään teemallista keskustelua ja sain tukea haastattelun kulun hallintaan ja aiheiden käsittelyyn. Haastattelut etenivät kunkin haastateltavan kohdalla yksilöllisellä tavalla ja eri aiheet painottuivat sen mukaan, kuinka paljon haastateltavalla oli ajatuksia ja kerrottavaa asiasta. Haastattelijana pyrin esittämään täydentäviä ja syventäviä kysymyksiä haastateltavan kertomasta ja täydensin keskustelua tarpeen mukaan soveltaen apukysymyksiä, pyrkien kuitenkin olemaan ohjaamatta keskustelua tai kerrontaa liiaksi.

Haastatteluiden toteutuksen ja niiden litterointiprosessin jälkeen päädyin hyödyntämään sisällönanalyysia menetelmänä saadun aineiston analysoimiseksi. Valikoin sisällönanalyysin tyypiksi aineistolähtöisen sisällönanalyysin. Sisällönanalyysi on Tuomen ja Sarajärven (2018, 103–104) mukaan yksi laadullisen tutkimuksessa hyödynnettävä ”perusanalyysimenetelmä”, joka soveltuu erilaisiin tutkimuksiin. Laadullisten tutkimusten kohdalla analyysi ja sen toteutus ovat moninaisia ja analyysi voi pitää sisällään esimerkiksi aineiston jakoa teemoihin ja ryhmiin, kategorioiden luomista, aineiston kuvauksia ja merkityskokonaisuuksien muodostamista sekä niistä tehtävää tulkintaa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103-105, 114.) Laadullista tutkimusta on tarkasteltu kriittisesti juuri sen aineiston moninaisten työstämistapojen ja siihen liittyvien ominaispiirteiden, kuten määriteltujen menetelmien puutteellisuuden, vuoksi. (Puusa 2020b, 145, 147) Tutkimuksessani ja aineiston analysoinnissa olennaiseksi tulee myös asiantuntijahaastattelun käsite ja tämän tyyppisten haastattelujen analyysi. Asiantuntijahaastatteluissa on Marja Alastalon ja Maria Åkermanin (2010, 373) mukaan kyse siitä, että haastateltavalla asiantuntijalla on tietoa tutkimuksen aiheista. Miellän asiantuntijuuden huomioimisen osaksi analyysia ja sosiaalipäivystyksen erityisyyden paikantamista.

Analyysiprosessissa tulee lisäksi noudattaa tarkkuutta ja huomioida prosessin monitasoisuus ja vaihteellisuus, jolloin analyysi ei etene ”kaavamaisesti” (ks. Puusa 2020b, 147–149). Oman tutkielmani suhteen totesin, että aineistolähtöisen sisällönanalyysin kautta voin koota, ryhmitellä, havainnoida ja analysoida aihetta kokonaisuuksina ja tuoda esille

kotikäynneillä tehtäviä havaintoja sekä päätöksentekoon vaikuttavia suhteita mahdollisimman vapaasti ja haastateltavien kertomiin asioihin perustuen. Koen näin ollen sisällönanalyysin tarjoavan menetelmänä tilaa analyysille aineistosta, jonka aihepiiri ja haastateltavien kohderyhmä on vielä paikoitellen vähemmän tutkimuksen kattamaa. Tämän miellän mahdollistavan aineiston, merkitysten ja uuden sekä toisaalta aiemman tiedon vahvistamisen mahdollistumisen vapaasti. Esimerkiksi Tuomi ja Sarajärvi (2018, 123) kuvaavat aineistolähtöisen sisällönanalyysin sisältävän aineistoon tutustumista, jota seuraa ”pelkistettyjen ilmausten” paikantaminen aineistoista. Tämän jälkeen paikannetaan yhteneväisyyksiä, eroja ja esimerkiksi ryhmitellään aineiston havaintoja, joista edelleen yhdentyvät isommat kokonaisuudet. Aineistolähtöiseen analyysiin liittyy lähtökohta siitä, ettei aineiston analysointia ja tarkastelua tule perustaa aiempiin tuloksiin tai teorialähtökohtiin (mt. 108). On olennaista tunnistaa tutkielmaprosessin ajan tämä lähtökohta.

Lähdeaineistojen tarjoaman ohjeistuksen ja oman aineistoni perusteella analyysiprosessini alkoi litteroidun tekstin läpikäymisellä ja lukemisella. Aineistojen lukemisen myötä pyrin tarkastelemaan tekstejä kunkin tutkielmani kiinnostuksenkohteiden kautta, jonka jälkeen aloitin värikoodaamaan ja korostamaan teksteistä toistuvia osuuksia, joiden havaitsin liittyvän olennaisesti tutkielmani aihepiiriin ja kuhunkin tutkimuskysymykseen. Värikoodausten ja korostusten perusteella havaitsin eri tyyppisiä kokonaisuuksia ja teemoja, jotka aineistosta muodostuivat. Kokonaisuutena tutkielmani aineistosta muodostui kolme kokonaisuutta, joiden sisällöt on rakennettu havaittujen pienempien kokonaisuuksien mukaan. Seuraava taulukko (ks. Taulukko 1.) sisältää kootusti tutkielman tulosluvut sekä niitä kuvaavat sisällöt, jotka aineistosta paikantuivat. Taulukossa esitetään tiivistetysti, kuinka esimerkiksi erilaiset toistuvat maininnat liittyvät eri kokonaisuuksiin: esimerkiksi alaikäisen olemuksen havainnointi kytkeytyy erityisiin havaintoihin alaikäisen hyvinvoinnista ja edelleen pääluvun, kotikäynnin ja olennaisen havainnoinnin, kokonaisuuteen.

Taulukko 1. Analyysin tulosten kuvaus

PÄÄLUKU	ALALUVUN KUVAUS	AINEISTON SISÄLLÖN KUVAUS
Sosiaalipäivystyksellisen kotikäynnin piirteet	Päivystyksellinen yhteydenotto	Eri yhteydenoton tavat, kansalaiset tai toinen toimija yhteydenottajana
	Akuutti huoli lähtötiedossa	Lähtötiedon huolenaihe, alaikäisen hyvinvoinnin vaarantumisen uhka
	Lähtötiedon arviointi toiminnan ja turvallisuuden kannalta	Virka-avun tarve poliisilta, turvallisuustoimet ja tuntematon tila
Kotikäynti ja olenainen havainnointi	Kotiympäristön ja hygienian havainnointi	Kotiympäristön likaisuus, roskat, ulosteet, jätteet, hajut, päihteisiin tai väkivaltaan liittyvät havainnot
	Erityiset havainnot alaikäisen hyvinvoinnista	Alaikäisen olemus, tarpeet, merkit laiminlyönnistä tai väkivallasta
	Vanhemman toiminnan havainnointi	Uhkaava tai vastustava käyttäytyminen, päihtymys, terveydentilan heikentyminen
Sosiaalipäivystyksellisen kotikäynnin päätöksenteon näkökulmat	Olemassa olevan tiedon ja havaintojen yhdistäminen	Tiedon vahvistukset ja muutokset, toistuvuus ja tiedon ajallisuus, tiedon puute
	Ratkaisuvaihtoehtojen paikantaminen	Vaaran asteen tunnistaminen, päivystykselliset tai virka-aikaiset palveluvaihtoehdot, läheisverkoston tuki
	Päivystyksellinen selkeys ja tilannekohtainen päätöksenteko	Kriisitilanne, päivystyksellinen puuttuminen, tilannekohtaisuuden tekijöiden tunnistaminen ja soveltaminen päätökseen

3.4 Tutkimusetiikka ja luotettavuus

Tutkimustyölle keskeistä on tutkimuksen etiikka sekä oikeiden, asianmukaisten ja vastuullisten toimintatapojen noudattaminen: hyvää tieteellistä käytäntöä ja toimintatapoja kuvataan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (2023) julkaisussa ja kootaan esimerkiksi Tuomen ja Sarajärven (2018) teoksessa. Keskeistä tutkimustyöskentelylle on esimerkiksi rehellisyys ja tarkka työskentely sitä tehdessä sekä tutkimustulosten asianmukainen tallentaminen ja ilmoittaminen. Työskentelyssä menetelmien ja menettelyn tulee olla luonteeltaan eettistä ja lisäksi tutkijan tulee muun muassa huomioida aiempi tehty tutkimustyö tuloksissa asiallisesti ja todenmukaisesti. Olennaista on myös suunnitella ja toteuttaa tutkimusta asianmukaisesti, noudattaa asetettuja oikeuksia ja velvoitteita sekä huomioida aineistonhallinta ja -säilytys toiminnassa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 150–151; Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023, 11–14.) Sirkka Hirsjärven ja Helena Hurmeen (2008, 20) mukaan keskeisimpiä periaatteita ihmisiin liittyvässä tutkimustyössä ovat *”informointiin perustuva suostumus, luottamuksellisuus, seuraukset ja yksityisyys”*. Valmistauduin pro gradu -tutkielmani toteutukseen perehtymällä omatoimisesti näiden asioiden näkökulmasta. Lisäksi hyödynsin saatavaa ohjausta, jolla pyrin tutkielman asianmukaiseen toteutukseen, tutkimus- ja asiantuntijahaastatteluihin sekä haastattelun toteutuksiin. Koen ohjauksen olevan olennainen asia pro gradun toteutusta ja etiikkaa, sillä opinnäytetyö voidaan mieltää tutkimuksenteon harjoitteluksi ja alan perehtyneisyyteen liittyväksi osoitukseksi (ks. Tuomi & Sarajärvi 2018, 97–98).

Pro gradu -tutkimukselleni ja sen asianmukaisuudelle olennainen lähtökohta oli perehtyminen edellä esitetysti tutkimuksen toteutukseen, sen vaatimuksiin ja tutkimuksen eettisyyteen, kuten tietosuojaan, jo ennakkoon. Tutkimuksen tietosuoja-asiat on avattu haastateltaville ja ne ilmenevät myös tutkimuksen osallistujan suostumuskirjeessä sekä tietosuojailmoituksessa. Omassa tutkielmassani pidän tärkeänä osallistujien yksityisyyden ja anonymiteetin sekä tutkimuksen asianmukaisuuden säilyttämistä. Haastattelujen suunnittelussa pyrin huomioimaan, että en kysy aiheelle epäolennaisia tai ylimääräisiä tietoja. Haastateltavien vastaaminen haastattelun kysymyksiin ei ollut pakollista ja osallistuminen oli mahdollista peruuttaa, jonka toin tiedoksi haastateltaville. Haastatteluaineiston säilytys on ollut prosessin ajan suojattua, tietoturvallisesti tietokoneellani ja varmuuskopion säilytys muistitikullani. Salanasuojaus on varmennus siitä, ettei muille mahdollistua pääsyä laitteille. Edeltävät asiat ovat tarkemmin esillä suostumuskirjeessä (ks. Liite 2).

Aineiston tekstimuodosta on poistettu litteroinnin myötä tunnistetiedot kunkin haastattelutavan anonymiteetin turvaamiseksi, joka on olennainen asia yksityisyyden kannalta: eri haastattelut on täten erotettu toisistaan ainoastaan numeroimalla haastatteluaineistot numeroiden 1-5 välillä. Haastatteluaineistoja kerättäessä olennaisena asiana on syytä tuoda esille haastateltavien lakisääteinen salassapitovelvollisuus (esim. Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999, 24 §) sosiaalityöntekijöinä, keskusteltaessa käytännön työstä, sekä tutkijan rooli aineiston anonymisoinnissa. Näin ollen asiakas- tai muita tietoja ei ole kerätty tutkimuskäyttöön, vaan kyse on haastateltavien asiantuntemuksen, tärkeinä pitämien havaintojen ja niiden päätöksentekoon suhteuttaminen heidän työkentällään, jota käsittelen pro gradu -tutkielman tekijänä asiallisesti ja tietoturvallisesti.

Haastattelujen toteutusvaiheessa toimitin haastateltaville informoidun suostumuksen lomakkeen (Liite 2), jotta heillä oli mahdollisuus tutustua sen sisältöön ja tutkimusaiheisiin sekä toimittaa se osallistumista varten. Tarjosin haastateltavilleni mahdollisuuden kysymyksille ennen haastattelun aloitusta sekä tietosuojailmoituksen, joka sisälsi tiedot tutkimuksen tietosuojasta, haastateltavan oikeuksista sekä omat ja tutkimuksen ohjaajan yhteystiedot. Informoidun suostumuksen perusteena on se, että tutkimukseen osallistuva voi antaa suostumuksensa toteutukseen saamansa asianmukaisen tiedon perusteella ja tietosuojaan liittyvät kysymykset perustuvat myös lainsäädäntöön (Hirsjärvi & Hurme 2008, 20; ks. esim. Tietosuojalaki 1050/2018). Laadin informoidun suostumuskirjeen Lapin yliopistolta saatavilla olevan mallin sisällön mukaiseksi ja ohjausta hyödyntäen, jotta voin parhaalla mahdollisella tavalla varmentaa asianmukaisen toiminnan ja informoinnin. Kaikki tutkielmaa varten kerätty aineisto poistetaan asianmukaisesti pro gradu -tutkielman valmistuessa.

Voin todeta, että tutkimusetiikka on olennainen osa varsinaisen aineistonkeruun toteutusta, mutta myös sitä ennen ja jälkeen. Haastattelujen tausta-ajatuksenani oli pystyä toteuttamaan tutkimukseni haastattelut haastateltavien toiveet ja mukavuus etusijalla, jonka koen olevan osa eettistä lähestymistä tutkimusta ja haastateltavia kohtaan, jotta keskusteluasetelma on haastateltaville mahdollisimman mukava. Hirsjärvi ja Hurme (2008, 184–185) kuvaavat ennakkoon tehtyjen järjestelyjen ja suunnittelun tuovan mahdollisuuksia laadun tarkkailemiseen. Aineiston ja tutkimuksen laatua on mahdollista työstää heidän mukaansa suunnittelemalla haastattelulle rungon, jossa syventämisen ja lisäkysymysten keinot ja muodot mahdollistuvat, sekä panostamalla haastattelun toteutukseen

perehtymiseen sekä teknisiin järjestelyihin ja varmuuteen. Hirsjärven ja Hurmeen mukaan nauhoitteen tekstimuotoon kirjoittaminen tulisi tehdä mahdollisimman pian haastattelun jälkeen.

Koen, että haastattelujen onnistunut toteuttaminen vaatii panostamista ja perehtymistä, sillä opinnäytettä tehtäessä ja vähäisen tutkimustyön kokemuksen puuttuessa osaamista kokemuksen ja aiemman työskentelyn perusteella ei vielä ole. Tunnistin ennakkoon tämän piirteen tutkielmatyössäni ja pyrin valmistautumaan toteutukseen sen mukaisesti. Huolellisella valmistautumisella pyrin myös asianmukaisen aineiston ja analyysin tavoittamiseen.

4 SOSIAALIPÄIVYSTYKSEN KOTIKÄYNNIN PIIRTEET

4.1 Päivystyksellinen yhteydenotto

Kotikäynnin havaintojen ja päätöksenteon pohtimiseksi on syytä aloittaa tarkastelu ja analyysiprosessi sosiaalipäivystyksen kotikäyntien luonteesta ja piirteistä aihepiirin kontekstin tavoittamiseksi. Haastateltavien kertomuksissa näyttäytyivät päivystyksellisen yhteydenoton, lähtötiedon akuutin huolen sekä turvallisuuden ja lähtötiedon suhteen arviointi. Päivystyksellisen kotikäynnin piirteet ja ilmeneminen on koottu seuraavaan taulukkoon.

Taulukko 2 Päivystyksellisen kotikäynnin piirteet

Päivystyksellinen kotikäynti	Ilmeneminen aineistossa
Päivystyksellinen yhteydenotto	Eri yhteydenoton tavat, kansalaiset tai toinen toimija yhteydenottajana
Akuutti huoli lähtötiedossa	Lähtötiedon huolenaihe lapsen hyvinvoinnin vaarantumisesta
Lähtötiedon arviointi toiminnan ja turvallisuuden kannalta	Virka-avun tarve poliisilta, turvallisuus-toimet ja tuntematon tila

Kun ammattilainen toteuttaa kotikäynnin ja havainnoi kotiympäristöä, sille on aina ammattilaisen näkökulmasta syy, johon kotikäynti havaintoineen perustuu (Juhila 2022, 69). Haastatteluissa keskusteltiin haastateltavien näkemyksistä ja kokemuksista siitä, millaisissa tilanteissa ja lähtökohdissa he näkevät tarvetta kotikäynnille aiheen kontekstissa, jonka lisäksi haastateltavat kuvasivat aihetta vaihtelevasti läpi keskustelun keskusteluaiheiden limittyessä toisiinsa. Haastateltavien kuvauksissa näyttäytyi, kuinka huoli alaikäisen tilanteesta voi ilmetä päivystäjälle.

*”Tulee joku esimerkiksi **lastensuojeluilmoitus** tai **huoli-ilmoitus** tai sitte **vanhemmat**, että on itte yhteydessä tai jopa niin että **lapsi** on itte **yhteydessä** sosiaalipäivystykseen. Tai sitten johonkin **muuhun tahoon**, josta sitten te-
hään se huoli-ilmoitus.” (H1)*

*”...vaikka **poliisi** on käynyt kotikäynnillä ja siellä on ilmennyt jotaki puutteita vaikka lapsen hoidossa tai olosuhteissa siellä kotona. Että koti on ollu jollaki – tai vanhempien käyttäytymisessä. Et se on ihan laidasta laitaan mitä se voi niinku päivystykseen oleva, tieto olla, ja siitä syntyy huoli lapsen tilanteesta.” (H5)*

Haastattelukeskustelujen perusteella huolet voivat tulla päivystäjän tiedoksi ja tarkasteltavaksi muilta toimijoilta, kuten poliisilta, tai perheiltä ja läheisiltä tai esimerkiksi hätäkeskukselta. Tietoa voidaan haastateltavien kuvausten mukaan saada puhelimitse tai esimerkiksi eri tyyppisten ilmoitusten kautta, kuten lastensuojeluilmoituksena. Myös esimerkiksi Lamposen (2022, 86, 92, 108) väitöstutkimuksen aineisto-otteissa kuvautuvat samankaltaiset yhteydenoton tavat ja väylät eri tahoilta. Voidaan lisäksi havaita, että tarkasteltaessa aineistoa suhteessa lainsäädäntöön, sosiaalihuoltolain (1310/2014) kuvaus yhteistyötoiminnasta muun muassa poliisin tai hätäkeskuksen kanssa kiinnittyy perustavanlaatuisesti sosiaalipäivystystoimintaan, sillä yhteistyö voi olla jo lähtötietojen ja työtehtävän taustalla. Velvollisuutta ilmoittaa lapsen lastensuojelutarpeesta ohjaa myös lainsäädäntö (ks. LSL 25 §). Lisäksi sosiaalihuoltolain määritessä edelleen, että sosiaalipäivystykseen on saatava yhteys ajankohdasta riippumatta, voidaan se mieltää tärkeäksi lähtökohdaksi asiakkaiden yhteydenotoille ja avuntarpeen tavoittamiseksi (ks. SHL 29 §).

Haastatellut sosiaalityöntekijät kertoivat kokemuksistaan liittyen päivystyksellisissä yhteydenotoissa tehtävään tiedon tarkastelemiseen. Seuraavat aineisto-otteet kuvaavat muun muassa, kuinka sosiaalipäivystykselle raportoitavat huolenaiheet ovat konkreettisia, mutta ne voivat olla myös vaihtelevia sisällöltään ja kotitilanteen todellisuus voi olla odottamaton.

*”–jotenki siis silleen että se tilanne onki jotenki **aivan muuta ku ne ennakkotilanteet** on ollu. Niin sitte kyllä ehkä itellä herää sen verran **huoli**, että ois hyvä lähtee kattoon se tilanne.” (H3)*

*”...että se ois semmonen **VIRVE-tehtävä**, mikä meille ois tullu. Että vanhemmat humalassa ja nehä on semmosia niinku hyvin lyhyitä ja ytimekkäitä, että niissä on niinku se ihan **pakollisista pakollisin info**. Niin nehän kuulostaa jotenki niinku, pahemmilta mitä ne sitte on, mutta ei tietenkään välttämättä, mutta toki saattaa sitte käyä päinvastoin, silleen että niinku, ku kotikäynnille lähtään ja mikä siinä vois olla syynä. No iha mikä vaan, niin se tilanne sitten oiski niinku paljo pahempi mitä etukäteen ajatteli.” (H2)*

*”Mutta ehkä tämä tällöinen epämääräisyys liittyy vielä enemmän, sitten niinku aattelen nyt kun miettii sosiaalipäivystäjänä, niin harvemmin on niitä tilanteita, koska silloin se on aika, niinku semmosia, ne on kuitenkin niinku aika **konkreettisia ne huolet mitä niinku meille ilmotetaan** ja millon me niinku kotikäynnille lähetään.” (H5)*

Päivystyksellisen tilanteen tavoittaminen näyttäytyy haastateltavien kertomana saadun yhteydenoton laadun ja laajuuden tarkasteluna. Muun muassa kuvatuissa aineisto-otteissa on tulkittavissa, että sosiaalipäivystyksen saama päivystyksellinen yhteydenotto voi olla sisällöltään vaihtelevaa, ja haastateltavat toivat esille eri tyyppisiä asioita oman kokemuksensa pohjalta. Tarkasteltavaksi saatava lähtötieto voidaan paikantaa tulkintani mukaan kattavaksi, kuten haastateltavan mainitsemaksi konkreettiseksi huoleksi. Kuitenkin lähtötiedot voivat olla kuvauksien perusteella myös ristiriitaisia tai suppeita, joiden perusteella kotikäynnin tarvetta tarkastellaan.

Yhteenvedona päivystykselliset yhteydenotot ja niiden tarjoama tieto ovat vaihtelevia, joista päivystävä sosiaalityöntekijä pyrkii tunnistamaan huolta aiheuttavat piirteet. Seuraavassa luvussa analysoin tarkemmin päivystäjälle ilmeneviä huolenaiheita osana lähtötietoa.

4.2 Akuutti huoli lähtötiedossa

Haastateltavien kanssa käydyissä keskusteluissa kävi ilmi useita piirteitä, joita kotikäyn-
teihin päivystyksellisesti liittyy, tarkasteltaessa saatuja lähtötietoja. Haastateltavat kertoivat esimerkiksi työtehtävien valikoitumisesta ja niiden päivystyksellisyydestä. Seuraavat aineisto-otteet todentavat, kuinka päivystäjä tarkastelee käsiteltävässä työtehtävässä sitä, vaatiiko tilanne jatkoselvitystä päivystyksellisesti tai onko päivystyksellinen huoli ilmeinen saadussa tiedossa:

*”...mut silleen että se ois **päivystyksellistä**, niin se toki pitää olla niin, että se on niinku **akuutti se huoli siinä hetkessä**, että siellä ei oo kaikki kunnossa. Et sitte toki selvitetään sitä, että onko se niinku semmonen että se vaatii selvittelyä tässä hetkessä...” (H5)*

*”Jokanen tilannehan on hyvin yksilökohtainen ja erilainen, siihen vaikuttaa moni seikka. - - - ... arvioidaan se **tehtävän sisältö** tietenkin, onko siinä sisällössä sellaisia kohtia, jotka ajatellaan että **vaarantaa lapsen olosuhteet, turvallisen kehityksen ja turvallisuuden.**” (H4)*

*”No jos ajattelee ihan tätä päivystystä niin että me mennään kotikäynnille, niin ehkä se **lähtökohta** on jo se, että mennään arvioimaan sitä lapsen **kasvuolosuhteita ja sitä tilannetta siellä kotona**, että me ei tehä oikeestaan, ei hirveesti kyllä semmosia kotikäyntejä varmaan tehä mitkä niinku tehtäis... jotenki ku tässä ei mitään seurantaa eikä mitään semmosta oo.” (H1)*

Useassa haastattelussa haastateltava pohti sosiaalipäivystyksellisten kotikäyntien olevan jo lähtökohdiltaan sellaisia, että mahdollinen vaaratilanne on havaittavissa jo saadun yhteydenoton ja tiedon perusteella, jolloin muunlaisen toiminnan voi ymmärtää jäävän päivystyksellisen työskentelyn ulkopuolelle. Haastateltavat vaikuttavat kuvaavan sosiaalipäivystyksen toiminnan perustaa, akuuttityötä, alaikäisiin liittyvien kotikäyntitehtävien kontekstissa. Aineistoissa toistuivat läpileikkaavasti haastattelujen alusta loppuun kuvaukset ”siitä hetkestä”, joka toimii sosiaalipäivystäjän toiminnan pohjana ja lähtökohdana. Kuvauksista voidaan tulkita, että haastateltavat pyrkivät paikantamaan yhteydenoton tiedoista kohtia, jotka antavat vaikutelman mahdollisesti akuutista huolenaiheesta ja tilanteesta alaikäisen kotitilanteesta.

Haastatteluaineistossa syinä päivystykselliselle kotikäynnille ilmenivät haastateltavien kokemusten mukaan moninaiset ja eri tyyppiset lähtötiedot ja huolenaiheet. Haastateltavien kokemuksista erottuvat eri tyyppiset aikuisen toimintaan liittyvät huolestuttavat tiedot, jotka näyttäytyivät muun muassa erityyppisinä ongelmina:

*”No pienten lasten osalta et on vaikka vanhemmat **päihtyneenä**, se on varmaan semmonen. Ja sitte jos on epäilyä niinku lapsen **pahoinpitelystä**, nii se on kans semmonen kotikäynnin paikka. Ja no tietenki samat asiat vanhempienki lasten osalta että **vanhempien päihteiden käyttö, mielenterveysongelmat, väkivalta** siellä kotona.” (H2)*

*”Tai että siinä on **päihteet** tai joku **vakava mielenterveysongelma** tai silleen että tulee **huoli**, että kuinka siellä lapsi pärjää.” (H3)*

Alaikäisestä vastuussa olevan aikuisen toiminnan, joka vaikuttaa vahingollisesti lapseen, ohella kertomuksissa näyttäytyivät vaihtelevasti myös huolen korostuminen liittyen

lapsen konkreettisesti. Haastatteluissa ilmeni, kuinka lähtötiedossa voi herättää huolta esimerkiksi lapsen ikä, toistuva itku tai puutteellinen huolehtiminen lapsesta, esimerkiksi pukeutumisen osalta. Näitä asioita konkretisoivat esimerkiksi seuraavat otteet haastatteluista:

*”...tietenkin selkeästi ne vaaranpaikat on, että jos **vanhempi on päihtynyt**, vanhempi on **väkivaltainen**, **lapsi on kovin pieni**, ei osaa itse sanottaa vaara-asioita, jolloin on hyvä lähteä paikanpäälle selvittään tilannetta. Elikkä siinä tehdään sitä, jos **erityislapsi** ylipäättään kysymyksessä, selkeämmin selvitetään ja jos tiedossa että vanhempien **toimintakyky** on puutteellinen erityisesti siihen päihteisiin liittyen tai mielenterveyteen liittyen tai muuhun terveyteen liittyen, seki on aina hyvä huomioida.” (H4)*

*”- ilmotus jostaki kerrostalosta tai asunnosta, että **lapsen toistuvaa itkua** kuuluu tai vanhemman huutamista tai karjumista tai lapsi liikkuu - - - Tai sitte et lapsi on jotenki **puutteellisesti puettu** tai liikkuu tosi outoihin aikoihin **ulkona yksin pieni lapsi**” (H5)*

*”Mitä **pienempi** lapsi, niin sen herkemmin, ja tietenki sitte että kaikki - tai niinku että vauvoja nyt mieltii aivan eri **lähtökohasta** ku jotain seittämäntoista ja puoli -vuotiaita” (H3)*

Yhteenvetona päivystyksellisen kotikäynnin tarpeelle sosiaalipäivystäjien näkökulmasta vaikuttavat painottuvan lapsen ikä ja kehityksen taso, erityisesti lapsen nuori ikä, vanhemman toimintakyky liittyen muun muassa terveydentilaan tai päihteisiin, väkivalta alaikäisen asuin- ja kotiympäristössä tai lapsen asuin- ja kotiolosuhteisiin liittyvä huoli. Sosiaalipäivystyksen työtehtävien taustasyiden voi nähdä paikantuvan muun muassa Lastensuojelun käsikirjan (THL 2024) sisältöön lastensuojeluilmoituksen tekemisen perusteista, jossa kuvataan muun muassa huoltajan päihteidenkäyttöön tai mielenterveyteen liittyvät ongelmat, väkivalta, lapsen jääminen vaille hoitoa sekä vuorovaikutukseen ja koulunkäyntiin liittyvät merkittävät haasteet.

On syytä huomioida, etteivät esimerkiksi koulunkäyntiin liittyvät haasteet nousseet esille aineistoissa taustasyinä kertaakaan, jonka voidaan mieltää kytkeytyvän sosiaalipäivystyksen työn luonteeseen. Tarkasteltaessa esimerkiksi pitkäaikaista lastensuojelun työtä ja huostaanottoa prosessia, jossa lapsen sijoitus kodin ulkopuolelle ja on voimassaoleva sen perusteiden poistumiseen saakka (ks. LSL 47 §), on tilanne toisenlainen. Esimerkiksi Kati Katajan (2016, 37, 85, 119) huostaanottoja käsittelevässä väitöksessä koulunkäyntiin liittyvät huolet ja ongelmat korostuvat osana lasten asiakkuuksien alkua, huolia

kotiolosuhteisiin liittyen ja jatkumoa kohti huostaanottoa, jonka merkittävyyden myös Kataja itse on avannut tutkimuksessa.

Aineistoistani ei ole mahdollista tehdä varmoja yleistyksiä, mutta miellän tämän havainnon antavan viitteen lastensuojelun ja sosiaalipäivystyksen työn luonteen eroavaisuuteen ja akuutin tuen tarpeen paikantumiseen haastateltavien kokemuksissa. Sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijät pyrkivät paikantamaan akuuttia huomiota vaativia tunnustettuja ilmiöitä tai merkkejä niistä osana lähtötietoa, joiden kautta kotikäynnille lähtemisen tarve paikantuu.

4.3 Turvallisuuden ja lähtötiedon arviointi

Päivystyksellisten kotikäyntien luonteeseen kytkeytyvät sosiaalityöntekijöiden haastattelujen perusteella myös eri tyyppiset keinot, joilla varmentaa sosiaalipäivystäjien toiminnan turvallisuutta osana kotikäyntien toteutusta ja arvioinnin äärelle pääsyä. Lähtötiedoissa näyttäytyvä informaatio siitä, että kotikäynnillä tavattavat vanhemmat voivat olla esimerkiksi päihtyneitä tai kotona ilmenevä aggressiivisuuden uhka, voi herättää huolta ja tarvetta arvioida turvallisuutta sekä virka-avun tarvetta.

*”...lähtökohtaisesti sillonku tulee ilmotus että siellä on päihteiden vaikutuksenalaisena olevia vanhempia, aikuisia paikan päällä. Niin virka-apu poliisilta, jolloinka **poliisi turvaa** sitä meidän kotikäyntiä...” (H4)*

*”...meillähän päivystyksessä siinä mielessä ollaan onnellisessa asemassa, että me saahaan aika helposti aina **poliisi kuitenkin kotikäynnille kaveriksi**. Niin se monesti antaa meille ikään ku mahdollisuuden siihen, sitä epämääräistäki, semmosta painostavaa tai jopa vähä niinku aggressiivista tai passiivisaggressiivista tilannetta jäädä selvittämään ja keskustelemaan asioista ja puhuttamaan.” (H5)*

Erityisesti poliisin tarjoama virka-apu ja turvallisuus vaikuttavat korostuvat yhtenä elementtinä, erityisesti sen ennakoon varmistamisen näkökulmasta. On syytä myös huomata, että päivystäjien kertomuksissa osin näyttäytyy huoli ja uhka omalle turvallisuudelle. Esimerkiksi Marjo Oinonen (2016) on sivunnut lisensiaatin tutkimuksessaan sosiaalityöntekijöiden kohtaamaa väkivaltaa työssään. Tutkimuksessaan Oinonen kokosi

aiempaa tutkimustietoa, jonka perusteella hän havaitsi sosiaalityöntekijöiden kohtaavan työssään eri tyyppistä väkivaltaa, uhka väkivallan kohteeksi joutumiselle on kohonnut ja lastensuojelutyössä väkivalta vaikuttaa olevan hänen tulkintansa mukaan ”varsin yleistä” (mt. 32–35). Tämän pro gradu -tutkielman aineistoissa väkivallan uhan voidaan mieltää olevan läsnä myös sosiaalipäivystyksen työssä ja tuovan tarpeen turvallisuuden lisäämiselle työskentelyssä esimerkiksi toisen viranomaisen avulla, jotta päivystyksellinen asiakastilanne saadaan ratkaistua.

Yhteistyö on olennaista myös asiakkaan turvallisuuden kannalta, jonka muun muassa Kaarina Mönkkönen ja Vuokko Niiranen (2021) esittävät artikkelissaan. Työskentelyssä riskien ja varautumisen huomioiminen on tärkeää, sillä se edesauttaa asiakkaiden turvallisuutta. Lisäksi yhteistyö voi edesauttaa huolenaiheiden havaitsemista eri toimijoiden hyödyntäessä ja tarjotessa työskentelyssä muun muassa oman alansa tietoa ja osaamistaan (mt. 51, 55-56). Aineistoissa sosiaalipäivystyksen tapauksessa ilmenee, että toinen ammattikunta voi tarjota niin tilaa kuin keinojakin tunnistaa ja havaita huolenaiheita sekä selvittää tilannetta tarpeellisissa määrin.

Myös haastateltavien oma toiminta ja havainnot näyttäytyvät osana turvallisuuden varmistamista. Edeltävien aineisto-otteiden ohella pohdinta näyttäytyi muun muassa seuraavissa aineisto-otteissa, erilaisina varmistuksina ja valmistautumisena sosiaalityöntekijän toiminnassa:

*”...jos päivystyksestä mennään kotikäynnille, et on semmonen tilanne että meidän on niinku tarve keskellä yötä jonku ihmisen kotiin mennä, niin eihän me sinne mennä niin, että me riisutaan kengät ovella ja pannaan takki naulakkoon. Et toki se on vähän niinku, että niinku poliisi menee kotikäynnille, niin ikävä kyllä me ollaan myös siellä niinku **valmiina myös poistumaan paikan päältä.**” (H5)*

*”Että sitte ei ehkä mielellään, ei ees lähe kovin hortoilemaan sinne talon sisälle ennenku ihan varmasti tietää että se on turvallista. **Poistumisreittiki** pitää aina olla mielessä.” (H3)*

*” - - Mutta tietenki voi olla sitte päinvastoin, että **me ei olla** niin semmosia **tervetulleita vieraita sinne.**” (H2)*

Aineistossa näyttäytyivät työntekijöiden kokemukset siitä, etteivät sosiaalipäivystäjät ole välttämättä tervetulleita kotikäynnille ja turvallisuushkien pohdinnat ovat osa lähtötilannetta kotikäynneillä. Pohdinnat ovat niin konkreettisia, kuten kenkien jalassa pitämistä,

kuin myös havainnointia mahdollisesti aggressiivisesta käyttäytymisestä ja poistumistaidon varmentamisesta. On syytä huomioida, että myös aiempi kirjallisuus ja tutkimus tuo validiteettia kokemukselle väkivallan uhasta, kokemuksista sekä pyrkimyksistä ehkäistä väkivallan riskejä sosiaalialan työkentällä. Edellä käsiteltyjen Oinosen (2016) tutkimushavaintojen lisäksi esimerkiksi Työturvallisuuskeskus (2020, 5, 7) summaa oppaassaan väkivallan ja väkivallan uhan kohdentuvan erityyppisille palvelualueille, joihin sekä poliisin että sosiaalialan työkentät lukeutuvat. Oppaan perusteella riskit väkivallan kohtaamiseen sote-alalla kytkeytyvät esimerkiksi asiakaskunnan päihteidenkäyttöön tai eriluonteisiin vastentahtoisiin toimenpiteisiin, jotka kohdistuvat asiakkaaseen. On syytä huomioida, että Työturvallisuuskeskus tunnistaa, että ”asiakkaan kotona työskentely” on yksi riskitekijä väkivallan kohtaamiselle. Riskien tarkasteleminen on tunnistettu aiemmassa tutkimuksessa myös osana kotikäyntityöskentelyä (ks. esim. Ferguson 2018a, 71).

Voidaan tulkita, että sosiaalipäivystyksen osalta aineistossa, tarkasteltaessa kotikäynnin päivystyksellisiä lähtökohtia, syitä ja olemusta, korostuvatkin juuri turvallisuuteen ja väkivallan uhkaan liittyvät piirteet: keskeisiä syitä ovat muun muassa vanhempien päihtymystila ja tutkielmani aihepiirissä sosiaalipäivystäjien toiminnan paikkana on asiakkaan koti, jotka näyttäytyvät riskiä kasvattavina piirteinä edellä. Totean, että tässä aineistossa päivystyksellisiin kotikäynteihin kytkeytyvät haastavat tilanteet kotiolosuhteissa, joiden havainnoinnin turvaaminen voi vaatia toisen toimijan tukea. Toimintaympäristön ja työskentelyn asiakkaan kodissa voi mieltää näin ollen myös sosiaalipäivystyksen kontekstissa aiemman tutkimuksen mukaisesti arvaamattomuutta ja poikkeavuutta sisältäväksi (ks. Juhila 2022, 68; Lamponen 2022; 27).

Toisaalta on syytä tuoda esille, etteivät haastateltavat tuottaneet haastatteluissa käytännössä kokemuksia työskentelytilan arvattavuudesta tai tavanomaisuudesta, haastateltavien pohtiessa esimerkiksi sosiaalipäivystäjän asemaa ja kotikäyntien toteutuksia. Haastateltavien kertomuksissa korostui sosiaalipäivystyksellinen erityisyys työn ennakoimattomuudessa ja tavanomaisuuden vastakohtana esimerkiksi seuraavin tavoin:

*”Että sosiaalipäivystyksessä ne on niinku hyvin erilaisia, asiakkaat on **tuntemattomia** ja aina niinku se **sen hetken** tilalle vaan arvioiaan, että miten vaikka niinku nyt tänä yönä aamuun asti.” (H2)*

”Onhan se varmaan ihan eri mennä kotikäynnille perheeseen, jossa säätiiät niinku jo jotain mahdollisesti. Koska yleensä ne asiakkaat on tullu jotenki ees tutuksi, tai että oot nähny heitä toimistolla tai missä oletkaan nähny, nii silleen varmaa vähän eri. - - - toki harvemmin siellä mitään

*semmosia suunnittelemattomia kotikäyntejä tehään. Että nehän on aina pääsääntöisesti, että jos ei niinku avohuollon työntekijä lähe päivystyksellisesti kotikäynnille, ni nehän on ilmotettu etukäteen. Että kyllä ne varmaan vähän eri semmoselta – voi olla että otetaan kengät poisikin ja mennää istumaan sohvalle ja muuta. Mutta sitte että ehkä sosiaalipäivystyksessä ite ainaki niinku hyvin tietyn tarkan protokollan mukaan toimii, että tosi harvoin istun siellä tai että niinku silleen oon kuitenkin vähän **enemmän valppaana** ja muuta. Mutta tuota, kyllä se varmaan **poikkeaa aika monellaki tapaa**. Ja jos tunnet jonku perheen kodin, ni voi sitte vähä ehkä rennommin siellä olla.” (H3)*

Aineistossa työskentelyn tilat näyttäytyivät pääsääntöisesti tuntemattomina ja käynnit kotiympäristöissä hetkellisinä, kun taas tutuksi tuleminen ja tutut tilat näyttäytyivät osana toisia työkenttiä. Kokonaisuutena voidaan tulkita, että sosiaalipäivystyksen toiminnassa ja havaintojen tekemisen tilassa jopa korostuvat erityisellä tavalla edellä kuvattu poikkeavuus, arvaamattomuus ja ennakoimattomuus kodissa ja kotikäynneissä, joita myös aiempi tutkimustyö on paikantanut.

5 KOTIKÄYNTI JA OLENNAINEN HAVAINNOINTI

5.1 Kotiympäristön ja hygienian havainnointi

Taulukko 3. Kotikäynnin keskeiset havainnot

Kotikäynti ja olennainen havainnointi	Ilmeneminen aineistossa
Kotiympäristön ja hygienian havainnointi	Kotiympäristön likaisuus, roskat, ulosteet, jätteet, hajut, päihteisiin tai väkivaltaan liittyvät havainnot
Erityiset havainnot alaikäisen hyvinvoinnista	Alaikäisen olemus, tarpeet, merkit laiminlyönnistä tai väkivallasta
Vanhemman toiminnan havainnointi	Uhkaava tai vastustava käyttäytyminen, päihtymys, terveydentilan heikentyminen

Tämän luvun tarkoituksena on ensisijaisesti tuoda esille konkreettisesti ja nimetysti niitä havaintoja, jotka haastateltavien kokemuksissa ja kertomana näyttäytyvät ja joita heidän voi tulkita pitävän olennaisena. Keskusteltaessa haastateltavien kanssa heidän kokemuksestaan kotiympäristön havainnoinnista, puutteellisen vaikutelman antavista kasvuolosuhteista ja huomion kohteista oli kertomuksissa tulkittavissa kotiin pääsemisen tarjoavan sosiaalityöntekijälle jonkinlaisen perheen, lapsen ja kotitilanteen kuvauksen tavalla, jota ei muutoin välttämättä olisi saatavilla.

”Niin no ehkä miten siellä lapsista huolehitaan ja minkälaista heillä on siellä kotona olla ja elää. Että sitä ne ulkoset puitteet paljon kertoo.” (H2)

*”Se voi monesti niinku sinetöidä sen tilanteen. Että niinku tavallaan **näkee sen kotiympäristön**, että mikä se on. Että joo, selevä juttu, ettei niinku tarvi enää miettiä. Että ehkä ennakkotiedoissa on ollu pikkusen silleen kiikun-kaakun, että onkohan tässä nyt huolta vai ei. Mutta että monesti se **kotikäynti avaa kyllä silmät** siihen, että mikä se on **oikeasti se tilanne** siellä. - -” (H3)*

*” - - Että kun heitä ei nää siellä omassa ympäristössään ja nää sitä kotia ja sitä heidän keskinäistä vuorovaikutusta siellä, niin **paljon jää uupumaan puhelimesta** saadusta tiedosta, tai se että mitä puhelimitse voi saaha, niin se on hyvin vaillinainen tieto.” (H1)*

Kotikäynnin voi tulkita haastateltavien kertoman perusteella olemukseltaan tarpeellinen keino saada selville päivystyksellisesti olennaista tietoa, joka kertoo lapsen kotitilanteesta. Haastatteluissa kotiympäristöön saapuminen vaikuttaa voivan selkeyttää tilannetta tai voivan tarjota tietoa, joka muuten jäisi saamatta tai epävarmaksi. Haastateltavien näkemyksen kodin tarjoamasta tilannekuvasta voi nähdä paikantuvan kodin käsitteen ja kotikäynnin perusajatuksiin: kotikäynti voi mahdollistaa näköyhteyden siihen, millainen perheen yksityinen tila on ja millaisia asioita kotikäynti ilmentää asiakkaiden arjesta sekä tämän hyödyntämisen omassa sen hetkisessä selvityksessään (ks. esim. Holmberg & Ranta 2021, 59–60; Juhila 2022, 68–69).

Syvennettäessä kotikäynnin havainnoinnin kohteiden analyysia tarkempiin kokonaisuuksiin, kotikäynnin toteutuessa havainnoissa yksi selkeä kokonaisuus ja toistuva käsite on kasvu ympäristön siisteys:

*”...Ja väkisinkihän tietenkkin heti havainnoi kaiken näköstä siitä kodista ja että onko **miten siistiä** tai onko kaikki ihan **sikin sokin** ja onko kuinka **likasta**.” (H1)*

*”Eli just se että jos on tosi niinkun jotenki huomattavan, tavallaan jotenki todella korostuneen vaikka **likainen** se paikka tai sitte että todella korostuneen **askeettinen**, että siellä ei vaikka oo niinku vauvan hoitoon **sopivaa kalustusta** tai siis silleen...” (H3)*

*”Se (siisteys) tarkoittaa sitä, että jos **kodissa on paljon tavaraa** ympärillä, on **kerätty tavaraa**, ja on **likaset** astiat pöydillä, mahdollisesti tupakansavua sisällä tai ei sitäkään välttämättä - tölkkejä pöydillä tai jotain muuta - - ” (H4)*

Haastateltavien kertomuksissa näyttäytyivät siisteyden ja ympäristön pohtiminen esimerkiksi havaittavan tavaramäärän, soveltuvan kalustuksen tai sen puuttumisen ja likaisuuden kautta. Kodin eri tavoin havaittavien siisteyteen liittyvien huomion kohteiden ohella haastateltavien kertomuksissa paikantuivat myös tarkemmat hygieniaan ja puhtauteen kohdentuvat havainnot, jotka ovat erotettavissa siisteydestä omaksi havainnoinnin kohteeksi. Haastateltavien kertomuksissa voidaan tulkita odotus kotiympäristön perushygeniasta:

*” No että siisti koti on semmonen, että sielä ei ole roskaa lattioilla, **ei oo ulosteita lattioilla.**” (H2)*

*”...Että silleen se pitää olla niinkun osottaa sitten konkreettisesti, että lattialla oli vaikka **ulosteita ja ihmisen ulosteita ja virtsaa** ja niitä ei oltu siivottu pois. Ja siellä asunnossa **haisi siltä ja tältä ja tuolta**, tai että siellä oli vaikka niinku **homehtunutta** ruokaa ympäriinsä - -” (H3)*

*”...Että onko sielä petivaatteet, onko sielä lakanat sängyssä. Onko siellä ylipäättään tyynyä-peittoa, onko ne **likaset-puhtaat**. Onko siellä **ruuanjätteitä**, pitkin taloa. Tai **eläinten ulosteita, ihmisten ulosteita**, siis ihan tämmöseen niinku siisteyteen.” (H5)*

Ympäristössä nähtävillä olevien asioiden tarkastelemisen ohella seuraavissa aineisto-otteissa on nähtävillä aistihavaintojen hyödyntäminen osana haastateltavien havaintojen muodostamista ja konkretisointia:

*”Että silleen se pitää olla niinkun osottaa sitten konkreettisesti, että lattialla oli vaikka ulosteita ja ihmisen ulosteita ja virtsaa ja niitä ei oltu siivottu pois. Ja **siellä asunnossa haisi siltä ja tältä ja tuolta**, tai että siellä oli vaikka niinku homehtunutta ruokaa ympäriinsä - - ” (H3)*

Kotiympäristön tarkastelussa suurin osa haastateltavista toi esille tarkastelevansa myös mahdollisia ulkopuolisia henkilöitä, joita kotiympäristössä on paikalla, erityisesti läsnäolijoista aiheutuvan huolen kautta. Huolta aiheuttavien henkilöiden voi havaita näyttäytyvän haastateltavien kokemana kysymyksiä ja epävarmuutta herättävänä, niin alaikäisen olosuhteille kuin myös päivystäjän toiminnalle, joka näyttäytyy muun muassa seuraavintavoin:

*”...Yleensä ekana kysyn että **ketä täällä on** kotona ja vähän – tai niinku ihan ensimmäisten kysymysten joukossa, että tiedän itekki. Koska siinä täytyy aina myös oma **turvallisuus** ajatella.- -” (H3)*

*”Ja sitten tuota onko kodissa **ulkopuolisia vaaratekijöitä**, jos on päihdeidenkäyttäjäkuvioita, niin onko sieltä vaaratekijöitä ympäristöstä, **muista ihmisistä** vaaratekijöitä, jotta vanhempi pystyy huolehtimaan ja suojaamaan sitä lasta.” (H4)*

*”- Siellä voi nukkua joku **epämääräinen ihminen** sohvalla tajuttomassa tilassa. Niin kyllähän ne on semmosia, että onks se lapsi turvassa näissä olosuhteissa.” (H5)*

Toisten ihmisten läsnäolon voidaan tulkita olevan haastateltavien kertoman perusteella monimerkityksellinen asia. Aineisto-otteissa haastateltavat kertovat ympäristössä olevien ihmisten havainnoinnista niin oman turvallisuutensa kuin myös lapsen turvallisuuden ja vanhemman tilanteen näkökulmasta. Päihtyneiden ja odottamattomien ihmisten läsnäolo kotikäynnillä on tulkittavissa haastateltavien kokemuksissa niin päivystäjälle ilmeneväksi huolenaiheeksi kuin myös peilautuvan osaksi kotiympäristön arvaamattomuutta, kotikäyntien muuttuvaista luonnetta sekä työntekijän sopeutumista vaativana työympäristönä (Juhila 2022, 68; Lamponen 2022, 27; Ferguson 2018a, 68, 71). Aiemmassa tutkimustyössä ulkopuoliset ihmiset erityisesti päihteidenkäytön näkökulmasta tarkasteltuna näyttäytyvät turvattomuutta luovina toimijoina. Esimerkiksi Hyytisen (2006) tutkimuksessa perheen asunnon toimiessa huumausaineiden myyntipaikkana ja vanhempien ystäväpiirissä tapahtuessa päihteidenkäyttöä, myös lapset kohtasivat kotonaan toisten ihmisten vaikutuksia. Hyytisen tutkimuksessa näyttäytyy, etteivät asuntoon tulevat ihmiset ole luotettavia ja lapset näkivät asunnossa käyvien aktiivista huumeiden käyttöä. (mt. 86, 88.)

Kotiympäristölle keskeisten asioiden ja olemuksen tarkastelemisen rinnalla näyttäytyivät tarkempana havainnoinnin kohteena myös erilaisten ilmiöiden, kuten väkivallan tai päihteidenkäytön paikantaminen konkreettisen havainnoinnin kautta kotiympäristössä. Aihepiiri ilmeni haastateltavien kanssa keskusteltaessa kotikäynnin ja kodin havainnoinnista ja huomion kohteista muun muassa liittyen alkoholin tai huumeiden käytöstä kertoviin havaintoihin:

*”Siellä voi olla vaikka **käyttövälineitä** pöydällä, siellä voi olla ihan niinku tämmösiä **alkoholiin** viittaavia tuotteita pöydällä.” (H5)*

*”...Siellä on **pillereitä**, tai **tupakkaa** tai **nuuskaa**. - -” (H4)*

*”Näkykö siellä tosiaan sitä törkyä ja **tupakantumppeja** ja **haiseeko** siellä, että siellä on poltettu tupakkaa sisällä ja minkälainen se, onko siellä niitä **alkoholijuomia** ympäriinsä tai tämmöset niinkun asiat.” (H1)*

Koti on tutkimustiedon mukaan keskeinen paikka esimerkiksi alkoholin käyttöön (esim. Warpenius & Mäkelä 2018, 113), josta voidaan tulkita päihteiden käytön voi olla piiloutuvaa, kodin ollessa yksityistila (ks. esim. Juhila 22, 61). Päihteidenkäyttö näyttäytyy yhtenä keskeisimpänä ilmiönä sosiaalipäivystäjien kertomuksissa, joita kotikäyntien yhteydessä kohdataan ja myös konkreettisesti havainnoidaan. Eri tyyppisiin päihteisiin ja niiden näkyvyyden tapoihin viitattiin haastatteluissa muun muassa tupakan, nuuskan, alkoholituotteiden ja huumausaineiden tai niiden käyttöön liittyvien välineiden havaitsemisena kotiympäristössä. Päihteidenkäytön merkitystä perheessä ja kotiympäristössä on yhtenevästi tuotu esille myös aiemmissa tutkimuksissa. Päihteidenkäyttö on tunnistettu perhekontekstissa merkitykselliseksi ongelmaksi, joka on lisäksi ongelmana yleinen ja voi vaikuttaa kauaskantoisesti perheenjäsenten elämässä (Ólafsdóttir & Orjasniemi 2021, 55, 62). Sosiaalipäivystäjä voi näin ollen havainnoida muutoin kuin kotiympäristössä näkyvät päihteidenkäyttöä.

Haastateltavat kuvailivat päihteidenkäytön ohella väkivallan ilmentymisestä kotikäyneillä osana havainnointia. Haastatteluissa, joissa väkivalta ilmeni yhtenä havainnoinnin kohteena, viitattiin eri tavoin väkivallan ilmenemisen tapoihin, kuten ilmapiirin jännittyneisyyteen tai rikkoutuneisiin tavaroihin:

*”No **lasinsiruthan** on yleensä ollu sitte että jos on ollu joku tappelutilanne, tai silleen että **mitä on menny rikki ja mitä on hajotettu** ja muuta. Että onko niinku tavallaan se koti muodostanutkin sellasen **ansan tavallaan sille lapsen hyvinvoinnille**.” (H3)*

*”... Toki se (väkivalta) voi näkyä monenlaisina asioina, mutta että ihan niinku **fyysisinä merkkeinä**, mut sit se voi näkyä myös tämmösenä, ikään ku **varovaisuutena** tai et on se **tunnelma** sen kaltanen...” (H5)*

Konkreettisen kotiympäristön kannalta näyttäytyi osassa haastatteluaineistoja erilaisten ”merkkien”, kuten fyysisten jälkien ja rikkinäisten esineiden havaitseminen, joista väkivalta voi ilmentyä päivystäjälle konkreettisesti. Kuitenkin haastateltavat laajensivat tarkasteluun myös näkymättömämpään havainnoinnin kohteeseen, kuten tunnelman tunnistamiseen. Väkivallan tunnistamisen tarve voidaan aiemman tutkimustiedon perusteella todeta merkittäväksi. Väkivalta perhesuhteiden keskuudessa on todennettu haastavaksi ja vahingolliseksi, piiloon jääväksi ja edelleen ammattilaiselle vaikeaksi ilmiöksi havaita.

Esimerkiksi parisuhteissa väkivallan ilmeneminen on tyypillistä yksityisessä tilassa tai kotiympäristössä. (Lindqvist 2009, 144; Lepistö 2010, 34; Koltola & Näsi 2022, 12.) Jo pelkästään kotiympäristössä tapahtuvan ja toisiin perheenjäseniin kohdistuvan väkivallan todistamisen on tunnistettu olevan haitallista lapselle, oli kyseessä fyysinen tai esimerkiksi henkinen väkivalta (esim. Orjasniemi & Kurvinen 2017, 138; Notko 2011, 117).

Kotiympäristö näyttää tarjoavan sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijälle mahdollisuuden suoraan näköyhteyteen huomattavan vakavistakin ongelmista, jotka voivat vaikuttaa niin akuutisti kuin pitkäaikaisestikin alaikäisen kasvuolosuhteisiin ja hänen saamaansa huolenpitoon.

5.2 Erityiset havainnot alaikäisen hyvinvoinnista

Kotiympäristössä tehtävässä havainnoinnissa on edelleen erotettavissa alaikäisten kohdalla tarkemmat, heidän hyvinvointiinsa kohdentuvat havainnot ja tulkinnot. Tulkitsen hyvinvoinnista tai sen vaarantumisesta olevien merkkien havainnoinnin näyttäytyvän haastateltavien kokemana moniulotteisena, jota esimerkiksi seuraavat aineisto-otteet todentavat:

*No, kyllähän sitä tietenki tuota, tottakai niinku ku me mennään kotiin ni kiinnitetään huomiota siihen, että jos aatellaan, että on **koti jossa lapsi asuu**, ni että **näkykö se lapsi jollaki tavalla siinä kodissa**. Että onko siellä niinku lapselle **sänkyä**, onko siellä lapselle ylipäätään **paikkaa**, lapsen **ta-varoita**, lapsen **vaatteita**, silleen että näkykö se jollaki tavalla että tää on lapsen koti. (H5)*

*”Ja tosi paljon ehkä saa semmosta **perhedynamiikkaa** siinä selville ja ihan sitä että minkälaisissa oloissa vaikka **lapset nukkuu tai syö**. Tai missä he **peseytyy**. Et niinku tämmöset ihan **käytännönasiat** - -” (H3)*

Alaikäisen hyvinvointiin liittyvät havainnot konkretisoituvat myös alaikäiseen itsensä kohdentuvana havainnointina liittyen siihen, millainen hänen olemuksensa on kotiympäristössä tai millaisia asioita koti fyysisesti tarjoaa häntä varten:

*”Ja miten lapsesta siinä arjessa – miten hän **psykkisesti** voi, miten **fyysisesti** voi ja onko hänellä **puhtaita vaatteita**, onko saanu **ruokaa**, onko **puhtaat petivaatteet**. ” (H4)*

*”Onko heillä ihan niinku **perusjutuista** lähtien, onko esimerkiksi **omaa sänkyä, leluja**, miten kaikki **vehkeet, vaatteet, tarvikkeet**. Ja tietenki sitä niinku sen perheen näkkee, siinä omassa semmosessa luonnollisessa ympäristössä, sielä kotona - - ” (H2)*

Alaikäisen hyvinvointiin liittyviä havainnoinnin kohteita voidaan peilata lapsen tavantomaiseksi miellettyjen tarpeiden kautta. Haastateltavat kuvasivat havaintojaan tulkintani mukaan laajempänä kokonaisuutena alaikäisen ”näkymisenä” kodissa sekä havainnoitavana asiana sitä, miten ”käytännönasiat” tai ”perusjutut” ja hänen hyvinvointinsa heille näyttäytyvät. Tällaisina tarkempina, konkreettisina alaikäisen hyvinvointiin liittyvinä havaintoina näyttäytyivät muun muassa alaikäisen ruokailuun, uneen, tai peseytymiseen liittyvät asiat kotiympäristössä. Lisäksi haastateltavien kokemuksissa näyttäytyy tarve paikantaa olosuhteista se, että hänellä on kodissa omia asioita: oma sänky, lelut, vaatetus ja muut asiat, jotka ovat tarkoituksen mukaisia. Peilattaessa haastateltavien kertomuksista tulkittavia odotuksia aiempaan tutkimukseen, voidaan haastateltavien paikantamien asioiden puuttumisen todeta kertovan perustarpeiden ja huolenpidon laiminlyönnistä. Muun muassa Kataja (2012, 96, 116) havaitsi tutkimuksessaan sopivien vaatteiden ja ravinnon tai lapsen omien tavaroiden puutteellisuuden tuovan vaikutelmia lapsen tarpeisiin vastamattomuudesta tai riittämättömyydestä. Lapsen perustarpeita voidaan tarkastella myös erityyppisten hyvinvoinnin ulottuvuuksien ja lapsen oikeuksien kautta (ks. esim. Bardy 2013). Näin ollen voidaan tulkita, että haastateltavat pyrkivät havainnoimaan kotiympäristössä alaikäisen tarpeiden täyttymistä.

Alaikäisen olemuksen ja havaittavan hyvinvoinnin tarkastelu tarkentuvat haastateltavien kokemuksissa myös eri tarkemmin laiminlyönnin tai väkivallan havainnointiin näkyvinä merkkeinä:

*”...niin välttämättömiä havaintoja voi olla se vaikka, että **vauva nukkuu vaikka umpi**, litimärässä virtsaisessa pinnasängyssä sielä kotona, kuivunu kakkavaippa päällä, jota ei oo vaihettu moneen päivään. Ja hän on ikään ku, ei reagoi puhutteluun. - - ” (H5)*

*”... miltä se **lapsi näyttää**. Ottaako se **kontaktia**, mitä pienempi lapsi. Onko se vauva **flegmaattinen**, eikö se oo. Ja se nimenomaan, koska hän on kotona, siinä omassa ympäristössä, joka pitäis olla maailman paras paikka sille lapselle. Siis se kaikista turvallisin ja ihanin yksikkö. Ja jos siellä on vaikka niinku tosi, semmonen vauva, joka **ei ota mitään kontaktia**. Ja on vaikka lähestulkoon, silleen vaan nukkuu tai jotenki on tosi semmonen, **ei niinku ikätasonsa mukainen** vauva. Niin kyllähän se herättää huolen. - -”*
(H3)

Väkivalta ja sen kohdistaminen alaikäisiin ovat kaikissa muodoissaan haitalliseksi ja kielletyksi tunnustettuja, niin lainsäädännöllisesti kuin yleisestikin (esim. Ellonen & Pösö 2014, 731, 734). Kotona tapahtuvan väkivallan epäilyä pyritään aineiston perusteella konkretisoimaan myös fyysisiin merkkeihin kohdistuvana havainnointina. Fyysisiä havaintoja konkretisoivat lapsen tarkkailemisesta saadut havainnot muun muassa ”jäljistä”, kuten mustelmien todentamisena, jotka näyttäytyvät haastateltavien kertomuksissa ja havainnoinnissa muun muassa seuraavissa kuvauksissa:

*”...Onko lasta hoidettu, onko mitään **jälkiä lapsessa**.” (H4)*

*”No kotikäyntihän tietysti on siinä mielessä – tai jotenki että kyllähän sitä **lasta kattoo** tosi tarkasti. Miltä hän näyttää, miten hän toimii siellä kotona. Mitä niinku, missä hänen huone on jos on, ja miten hän on puettu. - - - Onko **ruhjeita, mustelmia, naarmuja**, miten ottaa **kontaktia vieraaseen** ja vähän silleen miten ottaa **kontaktia omiin perheenjäseniin** ja tämmösiä ihan perusasioita.” (H3)*

Eri alojen ammattilaisten on tärkeää pystyä tunnistamaan kohtaamiensa alaikäisten kokemaa väkivaltaa, joka kuitenkin on todennettu haastavaksi tehtäväksi. Kuitenkin fyysinen väkivalta on väkivallan muodoista selkeimmin havainnoitava, sillä se jättää fyysisiä jälkiä. Esimerkiksi henkisen väkivallan merkit voivat olla luonteeltaan pitkäkantoisia ja näyttäytyä vasta myöhemmin elämässä esimerkiksi toiminnassa. Fyysisten merkkien ohella oirehdinta voi näyttäytyä psyykkisinä oireina tai esimerkiksi vuorovaikutusvaikeuksina tai takertuvaisena toimintana aikuisia kohtaan. (Ellonen 2010, 67–68; 24 Ellonen & Pösö 2014, 736–737). Väkivallan muodot kuitenkin ovat yhteydessä toisiinsa (esim. Orjasniemi & Kurvinen 2017, 136). On tulkittavissa, että myös haastateltavat kertovat suorimmin havainnoinnista fyysiseen väkivaltaan ja sen merkkeihin liittyen, sillä

haastateltavat nimeävät suoria fyysisen väkivallan merkkejä niin kotiympäristössä kuin alaikäiseen itseensä liittyen. Muunlaiset merkit hyvinvoinnin vaarantumisesta tai laiminlyönnin epäilemisestä todentuvat tulkintani mukaan eri tavoin tämän luvun aineisto-otteissa: lapsen olemuksessa, reagoimattomuudessa, voinnissa sekä suhteessa tuntemattomiin ja tuttuihin ihmisiin.

Näin ollen voidaan tulkita haastateltavien pyrkivän paikantamaan näkyvien merkkien ja jälkien ohella myös muita indikaatioita siitä, että alaikäinen on väkivallan tai laiminlyönnin kohteena. Osa haastateltavista toi myös esille kokemuksen alaikäisen hyvinvoinnin näkemisen tärkeydestä itse myös suorana kerrontana. Havainnon saamisen tärkeys näyttäytyi niin tiedon saamisen olennaisuutena selvityksen tekemiselle esimerkiksi seuraavassa aineisto-otteessa:

*”...jos mää soitan vanhemmalle ja kysyn, että no hei, että tuli meille huolta, että miten teillä sielä mennee. Niin se mitä vanhempi kertois mulle puhelimessa, ni ei todennäköisesti **kerro siitä vauvan tilanteesta yhtään mitään, mikä se tosiasiallisesti on.** - -”(H5)*

Alaikäiseen liittyvät konkreettiset havainnot näyttäytyivät tulkintani mukaan haastattelussa tärkeänä osana havainnointia ja kotikäynnin sisältöä, jota koen myös edeltävän aineisto-otteen vahvistavan. Havainnot näyttäytyivät tärkeinä todellisen tilannekuvan muodostamisessa.

5.3 Vanhemman toiminnan havainnointi

Haastatteluissa näyttäytyi useasti havainnointi vanhemmuudesta, tarkemmin vanhemman olemuksen ja hänen käyttäytymisensä havainnointi hänet tavattaessa kotikäynnin yhteydessä. Haastateltavat kuvailivat aihepiiriä vaihtelevasti ja eri tyypillisillä tavoilla, mutta yhtenevät kokemukset ja merkitykset olivat paikannettavissa kertomuksista. Haastateltavien kertomuksissa näyttäytyivät esimerkiksi vanhemman käytöksen aggressiivisuuden tai vastustamisen tunnistaminen, joka on näyttäytynyt huolenaiheena myös edellä kotikäynnin lähtökohdissa:

*Tai sitten että on **hyvin aggressiivisesti käyttäytyvä vanhempi vaikkapa siellä kotosalla** niin, mut että siinäki kohtaa on mahdollista sitten pyytää poliisilta virka-apua, että he tulee turvaamaan sitä kotikäyntiä” (H1)*

Uhkaavan tai aggressiivisen käyttäytymisen ohella haastateltavat toivat esille vastustavaksi tulkittavan vanhemman käyttäytymisen muun muassa kieltäytymisenä kotikäynistä tai pyrkimyksen välttää sosiaalityöntekijän ja perheenjäsenten tapaaminen.

*”- - **Pääseekö sinne kotiin, halutaanko lasta näyttää sosiaalityöntekijälle, minkälainen lapsi on.** - - ” (H3)*

*”...että **vanhemmat ei todellakaan välttämättä oo sitä mieltä**, että se (kotikäynti) olisi tarpeellista. Että näin kyllä, että se on semmonen haaste sitte, että saahaan ne asiat oikeasti, sitten niinku selvitettyä.” (H2)*

*”...Ja yleensä siinä on kyllä ollu sitten isot huolet takana jos näin käy, että **vanhemmat ei päästä sisälle tai käyttäytyvät aggressiivisesti**. Sanotaan että alkakaa lähteä täältä ja sitte niin kun tavallaan, siinä pohtia sitä, että no, onko tämä nyt semmonen... Onko tää niin vakava tää ilmotusasia, et ku se kuitenkin pitäis selvittää, että varsinkin jos se on hyvin, hyvin vakavalta kuulostaa. Että pitääkö tänne niinku **poliisia pyytää, että päästään sisälle.** - - ” (H1)*

Tilanteet, joissa vanhemman käyttäytyminen havaitaan uhkaavaksi tai vastusteleavaksi, voidaan tunnistaa haastateltavien kokemuksissa haastaviksi ja huolta aiheuttaviksi. Haastateltavien kokemuksista voidaan tulkita kotikäynnin tarkoituksenmukaisuuden ja sen välttämättömyyden harkitseminen. Koti on perheen oma ja yksityinen tila, joka on myös Suomessa lailla turvattu ja rauhoitettu (ks. PeL 10§), johon puuttumista sosiaalityöntekijät joutuvat kohtaamaan ja tarkastelemaan tehtävissään. Kodin rajojen vastentahtoinen ylittäminen voi olla laajemmin tarkasteltuna ihmiselle vaikea kokemus (esim. Vilkkio 2010, 53). Tilanteen sitä vaatiessa ja huolen ollessa vakava, perhetilanteeseen ja kotirauhaan voidaan puuttua lastensuojelullisissa tilanteissa poliisin tuella myös ilman asukkaiden suostumusta, mikäli se on edellytys esimerkiksi perusoikeuksien turvaamiselle. Poliisi on lainsäädännön määrittämä viranomainen, jolla on oikeus välittömässä vaaratilanteessa päästä yksityiseen tilaan. (Juhila 2022, 70; PeL 10§; Poliisilaki 872/2011 6§.) Kun

haastateltavan kertomaa tarkastellaan tässä valossa, tulkitsem, että kuvattu vanhemman käyttäytyminen voi näin ollen tuoda tarpeen myös viranomaisten yhteistyölle ja aiheuttaa huolen siitä, että tilanne alaikäisen kohdalla on erittäin vakava. Havainnon tekemisen ja siitä seuraavan yhteydenoton poliisiin voidaan tulkita kertovan myös vaatimuksesta lainsäädäntöosaamiselle toisten viranomaisten osalta, jotta havainnon merkitys konkretisoi-
tuu saatavaan apuun.

Haastateltavien kokemuksista erottuivat vanhempaan kohdentuvissa havainnoissa myös päihtymystilasta tehdyt havainnot ja tulkinnat:

”...että huoltaja on ympärillänsä - -” (H3)

” - - Ni se on aika selkeä havainto, että ne on niin ympärisekasi, että ne ei pysy niinku jaloillaan tai tolpillaan tai ne ei pysty muodostaan niinku, kun mä kysyn nimeä tai henkilötunnusta nii ne ei pysty niinku kertomaan sitä mulle. Nii se on aika selkeä havainto, nää on humalassa tai nää on muissa päihteissä...” (H5)

Vanhemman käyttäytymisessä ja olemuksessa keskeisenä havaintona näyttäytyvät myös päihtymyksen havaitseminen. Haastateltavat kuvailevat muun muassa edeltävissä aineisto-otteissa päihtymykseen liittyviä huolestuttavia havaintoja esimerkiksi kuvaamalla vanhemman olevan ”ympärillänsä”, jonka tulkitsem korostavan päihtymyksestä tehtävän havainnon voimakkuutta. Haastateltavien kokemuksissa päihtymyksen havainnoinnin voidaan nähdä todentuvan ensinnäkin nähtävillä olevaan fyysiseen olemukseen, joka antaa vaikutelman päihtymyksestä. Tätä ilmentävät tulkintani mukaan niin päihtymyksen voimakkuuden vaikutelma, kuin myös vaikeudet pysyä fyysisesti pystyasennossa, jotka tuovat ilmi toimintakyvyn alenemisen jonkinlaisten päihteiden käyttämisen takia. Toisena havaintokokonaisuutena näyttäytyivät päihtymyksen havainnointi muunlaisen vanhemman käyttäytymisen kautta:

...”Että jos on vaikka ihan tosi päihtynyt vanhempi ja että hän ei vaikka, niinku että se puheen tuottaminenki voi olla joskus tosi vaikeaa, niinku että vaikka yksittäisen sanan. Niin no ei siinä kauhean kattavaa selvitystä tietenkään, sitte semmosessa tilanteessa voi saaha, että se on varmaan kans ehkä semmonen haaste, voi olla, tai onkin, asiakkaitten kunto.” (H2)

”...jos hän on niinku, mä aattelen, että jos hän on niin humalassa, että se päihtymys aiheuttaa hänen käytökseen semmosia asioita, jotka ei ole niinku lapsen edun mukaisia. Että hän vaikka pyrkii niinku haastaan riitaa tai mitä nyt kaikkea se voi ollakaan.” (H5)

Aineisto-otteissa haastateltavat kuvaavat päihtymyksen voimakkuutta ja havaintoja siitä, kuinka päihtymys vaikuttaa esimerkiksi puheeseen tai käyttäytymiseen toisia ihmisiä kohtaan. Tulkitsen, että päihteidenkäyttö voi näyttäytyä päivystäjälle hyvinkin selkeänä voimakkuuden vuoksi. Vanhemman puheen tuottamisen tai esimerkiksi sosiaalityöntekijän tarvitsemien tietojen saamatta jäämiseen liittyivät, kotikäynnin varsinaisen vastustamisen ohella, muun muassa havainnot siitä, että vanhempi on riitainen tai ei saa tuotettua sanoja kuntonsa vuoksi. Tulkitsen, että haastateltavat havainnoivat päihteidenkäytön haitallisuutta niin vanhemmalle itselleen kuin myös hänen perheelleen: vanhemman oma kunto tunnustetaan heikentyneeksi ja sen seuraukset vaikuttavat haastavasti perhetilanteen selvitykseen, jolloin vanhemman päihtymystila tunnustetaan alaikäisen kannalta huolta herättäväksi havainnoksi.

Myös tutkimustiedon valossa päihteidenkäytön haitallisuus on tunnustettua ja se voidaan paikantaa niin yksilön arkeen kuin myös lastensuojelulliseen huoleen. Päihteistä, kuten alkoholista, on tunnustettu seuraavan niin hyvinvointiin, kuten päihteitä käyttävän terveyteen, kuin käyttäytymiseenkin liittyviä seurauksia. Haittoja on tunnustettavissa niin alkoholinkäyttöön liittyvinä sairauksina, väkivaltana ja myös esimerkiksi riitatilanteina. Vainkutukset ovat tunnustettavissa myös huumausaineiden ja riippuvuuden kohdalla hyvinvointia vaarantavina tekijöinä, kuten päihtymyksen vaikutuksena tajunnantason ja sen yhteydestä väkivaltaisuuksiin elämässä ja arjessa sekä terveydentilan heikentymiseen, haittojen kasvaessa riippuvuuden voimistuessa ja sen tuodessa hallitsevan elementin elämään. (Karlsson 2018, 24; Härkönen ym. 2018, 49, 51; Kataja ym. 2016, 50, 52.)

Lastensuojelullisesta näkökulmasta esimerkiksi Tarja Hiltusen (2015, 78) tutkimuksessa vanhemman päihteidenkäyttö ja siitä aiheutunut voimakas huoli näyttäytyi merkityksellisenä tekijänä lapsen huostaanotossa ja hyvinvointia vaarantavana tekijänä. Samankaltainen ilmentymä toteutuu myös Katajan (2015, 103–105) tutkimuksessa, jossa vanhemman päihteidenkäytössä tunnustetaan myös samankaltaisia konkreettisia havaintoja: riitaisuutta, tajunnantason alenemista, kontrollin puutetta sekä huolta herättävä fyysinen olemus, kuten havainnot kaatuilusta.

Vanhemman käyttäytymisen ja olemuksen havainnoinnissa erottuivat lisäksi myös muunlaisiin asioihin liittyvät havainnot, kuin päihtymykseen tai sen voimakkuuteen.

Vanhempi on päähtynyt selkeesti, vanhempi on harhanen - -” (H4)

kaikkihan siinä niinkun kaikki vanhempien käytös, heiän kunto, heiän suhde siihen lapseen, miten he esimerkiksi vaikka puhuu lapselle tai niin. (H1)

”- - Ja se että onko siihen hetkeen, niinkun, kokeeko se vaikka vanhempi pärjäävänsä, onko siihen saatavissa apuja, mikä se väsymyksen taso on, liittykö siihen itsetuhoisuutta - -” (H3)

Aineistosta tehdyissä nostoissa haastateltavat puhuvat tulkintani mukaan yleisemmällä tasolla vanhemman kunnosta, mutta myös hänen terveydentilastaan. Vanhemman ”kunto” mainitaan haastatteluissa huomion kohteena, mutta sitä ei välttämättä yhdistetä aina päihteidenkäyttöön. Päihteidenkäytön sijasta näyttäytyvät esimerkiksi viittaukset mielenterveydestä tai yleisvoinnista tehtäviin havaintoihin. Harhaisuuden ja itsetuhoisuuden voi tunnistaa liittyvän suoraa eri tyyppisiin mielenterveyden ongelmiin. Esimerkiksi masennusta väitöstutkimuksessaan haastattelujen kautta käsitellyt Marjo Romakkaniemi (2011) tuo esille haastateltavien kokemuksia ja aiempaa tutkimustietoa masennuksesta. Tutkimuksessa masennuksen todetaan voivan näyttäytyä ja vaikuttaa laajasti ihmiselämässä, joka konkreettisella tasolla ilmeni muun muassa jaksamattomuutena tai väsymyksenä, epätoivon tunteina ja jopa itsetuhoisuutena. (mt. 95–96, 100–101.) Aineisto-otteiden valossa voidaan tulkita, että haastateltavat pyrkivät tunnistamaan merkkejä siitä, että vanhemman terveydentila tai kunto on heikentynyt esimerkiksi mielenterveyden osalta, joka voi näyttäytyä niin toiminnassa kuin puheessakin.

Kokonaiskuvana vanhempien toimintaan liittyvät havainnot ilmentyvät moninaisina ja antavat ymmärtää, että päivystyksellisten kotikäyntien keskeisiä havaintoja ovat vanhemman käyttäytyminen, päihteidenkäyttö ja terveydentila konkreettisina havaintoina. Havainnot vaikuttavat limittyvän myös vanhemman kykyyn toimia ja olla yhteistyössä: kyse voi olla vanhemman toiminnasta, kuten kotikäynnin vastustamisesta, tai yhteistyökyvyn alentumisesta liittyen muihin havainnoituun asiaan liittyen, kuten voimakkaaseen päihtymykseen.

Sosiaalipäivystyksellisillä kotikäynneillä tehtävä havainnointi on näin ollen pelkistettävissä eri tyyppisiin silmin- tai muutoin todennettaviin havaintoihin, joita edellä on kuvattu. Silminnähtävät havainnot näyttäytyvät paikoin selkeänä, haastateltavien kuvatessa havaintojen voimakkuutta tai konkretisoiden niiden selvyyttä suoranaisesti: haastateltavat

kertovat havainnon, kuten näkyvien väkivallan tai päihtymyksen merkkien selkeydestä. Havainnointi liittyy olennaisesti niin konkreettisiin asioihin ympäristössä kuin myös ihmisiin näissä ympäristöissä (ks. Juhila 2022, 70), joka myös haastateltavien kokemuksissa näyttäytyy.

6 SOSIAALIPÄIVYSTYKSELLISEN KOTIKÄYNNIN PÄÄTÖKSENTEON NÄKÖKULMAT

6.1 Olemassa olevan tiedon ja havaintojen yhdistäminen

Havaintojen konkretisoituminen ja sosiaalityöntekijän tekemät tulkinnat tehdyistä havainnoista, joita työskentelyssä jatkuvasti tehdään, ovat olennaisia, sillä havainnot ovat merkityksellisiä päätöksenteolle (Juhila 2022, Kääriäinen 2006, 45). Haastateltavien kanssa käydyissä keskusteluissa ilmeni eri tyyppisiä näkökulmia ja lähtökohtia, joiden kautta he suhteuttavat tekemiään havaintoja asiakkaan tilanteeseen ja mahdolliseen kii-reellisen sijoituksen tai muun tyyppisen päätöksentekoon. Nämä lähtökohdat ja näkökulmat näyttäytyivät kokonaisuuksina seuraavasti:

Taulukko 4. Päätöksentekoon vaikuttavat tekijät

Sosiaalipäivystyksellisen kotikäynnin päätöksenteon näkökulmat	Ilmeneminen aineistossa
Olemassa olevan tiedon ja havaintojen yhdistäminen	Tiedon vahvistukset ja muutokset, toistuvuus ja tiedon ajallisuus, tiedon puute
Ratkaisuvaihtoehtojen paikantaminen	Vaaran asteen tunnistaminen, päivystykselliset tai virka-aikaiset palveluvaihtoehdot, läheisverkoston tuki
Päivystyksellinen selkeys ja tilannekohtainen päätöksenteko	Kriisitilanne, päivystyksellinen puuttuminen, tilannekohtaisuuden tunnistaminen ja soveltaminen päätökseen

Haastateltavien kertomuksissa lähtötilanne kotikäynnille voi vaihdella paljon, jota on käsitelty tarkemmin tämän tutkielman neljännessä luvussa. Kun sosiaalipäivystäjät tarkastelevat ja muodostavat itselleen kokonaiskuvaa alaikäisen tilanteesta ja siitä, onko kotitilanne akuutti, voi lähtötiedon vahvistuminen tai kumoutuminen herättää tulkintani mukaan päivystäjän huomion. Kotikäynnillä tehtäviä havaintoja voidaan suhteuttaa esimerkiksi sen vahvistaessa jo olemassa olevan tiedon tai epäillyn huolenaiheen. Seuraavat

aineisto-otteet havainnollistavat, kuinka kotiin pääsy konkretisoi esimerkiksi saatua tietoa huolesta:

*”...no vaikka sen vanhemman tilanteen takia niin tietenkihän siitä varmaan **semmosta tukea** saa sitte ku **näkee sen kodin kunnon**, että missä kuosissa se on, että onko tilanne ehkä ollu niinku jo pitempään huono, jos koti on kaaoksen vallassa. - -” (H2)*

*”Se voi monesti niinku sinetöidä sen tilanteen. Että niinku tavallaan näkee sen kotiympäristön, että mikä se on. Että joo, selevä juttu, ettei niinku tarvi enää miettiä. Että ehkä **ennakkotiedoissa on ollu pikkusen silleen kiikun-kaakun**, että onkohan tässä nyt huolta vai ei. Mutta että monesti se **kotikäynti avaa kyllä silmät** siihen, että mikä se on oikeasti se tilanne siellä.” (H3)*

Kokemukset lähtötietojen ja huolen vahvistumisesta tehtyjen havaintojen myötä näyttäytyivät niin tukena omalle tulkinnalle lähtötilanteesta. Tulkitsen, että päivystyksellisestä lähtötilanne voi näyttäytyä lisäselvitystä vaativana tai huoli vielä jollain tavalla juuri konkreettisuutta vaativana, jolloin kotikäynti voi tarjota selvyyttä tulkinnalle huolen todenmukaisuudesta. Toisaalta lähtötieto voi myös konkreettisesti vahvistua tai muuttua, kun tilannetta tarkastellaan kotiympäristössä:

*”Ja jos aatellaan vaikka, että ku me nyt niinku sosiaalipäivystyksestä men-
nään päivystyksellisesti kotikäynnille ja aatellaan, että on joku huoli, ollut
joku **ennakkohuoli lapsesta**. Ja sitten ikään ku ne **mun havainnot siellä
kotona vahvistaa sitä huolta**. Siitä, niinku jos me nyt puhutaan siitä kiireel-
lisestä sijoituksesta, niin kyllähän mä annan niille painoarvoa - -” (H5)*

*”- - Niin nehän kuulostaa jotenki niinku. pahemmilta mitä ne sitte on, mutta
ei tietenkään välttämättä, mutta toki saattaa sitte käyä päinvastoin, silleen
että niinku, ku **kotikäynnille lähetään** ja mikä siinä vois olla syynä. No iha
mikä vaan, niin se **tilanne sitten oiski niinku paljo pahempi mitä etukäteen
ajatteli**.” (H2)*

*”- - että on tullu vaikka ilmotus, että on vanhempi päihtyneenä ja sitte van-
hempi on **todellisuudessa oikeesti päihtyneenä**...” (H3)*

Aineisto-otteissa haastateltavat kuvaavat kotikäynnille menemisen ja havaintojen teke-
misen paikan päällä tuovan konkretian huolelle, joka heille on tuotu ilmi, kuten vanhem-
man päihteidenkäytölle. Tarkasteltaessa asiaa tämän tutkielman edeltävien tuloslukujen

valossa, voidaan todeta, että kotikäynti voi todentaa huomattavia ennakkohuolia. Osa kotikäynillä tehtävistä havainnoista on silmin nähtäviä: merkit väkivallasta tai huomattavasta päihtymyksestä näyttäytyivät haastateltavien ketomana niin fyysisinä jälkinä kodissa ja ihmisissä (ks. Luku 5). Tulkitsen, että pyrkimällä vahvistamaan olemassa olevaa tietoa tai huolta alaikäisen tilanteesta kotona tehtävien havaintojen kautta, voidaan kotiympäristöstä ja kasvuolosuhteista paikantaa alaikäisen kannalta merkittäviä ongelmatilanteita, kuten väkivallan uhka tai vanhemman vakavasti alentunut terveydentila. Toisaalta kotikäynti voi paljastaa tulkintani mukaan osin odottamattomatkin olosuhteet, mikäli lähtötieto on lisäselvitystä vaativa tai epätarkan kuvan antava. Samansuuntaisia kokemuksia tunnistettiin myös esimerkiksi Lamposen (2021, 110, 147) tutkimuksessa, jossa epäilyksen tunne siitä, että tietoa tarvitaan lisää huolen konkretisoimiseksi ja aiempi huoli voi esimerkiksi konkretisoitua selvitetessä tilannetta.

Lähtötiedon suhteen haastateltavien havaintojen tarkastelemisessa näyttäytyi myös saadun tiedon toistuvuus ja ajallisuus sekä sen peilaaminen tehtyihin havaintoihin, josta haastateltavat kertoivat muun muassa toistuvien lastensuojeluilmoitusten huomioimisen kautta:

”- jos siellä on jo merkintää siitä, että on useita lastensuojeluilmoituksia aiemmin tullu jo vaikka vanhemman päihteidenkäytöstä tai kunnosta tai toimintakyvystä, niin kyllähän jos se toistuvasti jatkuu ja päivystysluonteisesti, näkyy lastensuojelun auttamisesta huolimatta tavallaan se kriisiytynyt tilanne, niin kyllähän se sitte on selkeämpi ratkasu ku että se on ensimmäinen kerta vaikka, että ei oo vielä apua saanu perheeseen.” (H4)

”... Ja sitte sinne mennään ja se tilanne näyttää semmoselta huolestuttavalta, niin toki se ikään kun lisää sitä, että okei, tää on ollu pitkän aikaa tämmöstä. Nii on sillä iso merkitys sillä ennakkotiedolla, jos minä sen tiien että tämmöstä on ollu vaikkapa. Niin, että tämä vaan jatkuu ja nyt on tässä käsissä se tilanne mistä tästä huolta on ollu koko ajan.” (H1)

”...Että kyllä se voi olla semmonen ratkaseva tekijä siinä kohtaa, että niinku no tässä on vuoden asiakkuus, mutta ei oo yhestikkään ollu mainintaa siitä että tää koti ois vaikka vaarallinen lapselle. Ni onhan se semmonen indikaatio sit siinä kohtaa, minkä mukaan lähtee toimimaan.” (H3)

Analyysiprosessissa tunnistin haastateltavien kokevan merkitykselliseksi sen, jos jonkinlaista täydentävää lähtötietoa on saatavissa esimerkiksi aiempien lastensuojeluilmoitusten tai asiakkuudesta saatavan sisällön kautta, joka kertoo alaikäisen kodin tilanteesta, hänen kasvuolosuhteistaan ja huolenpidostaan kotiympäristössä. Kotikäynnille saatava

taustatieto näyttäytyy tulkintani mukaan niin olemassa olevaa huolta tukevana, kuin myös uuden huolenaiheen paljastavana, mikäli taustatiedoissa ei näyttäydy kotikäynnillä ilmeneviä havaintoja. Haastateltavat korostivat myös omassa kertomuksessaan vaihtelevasti ennakkotiedon merkitystä, jota tulkintani mukaan korostavat esimerkiksi aineisto-otteissa mainitut kuvaukset selkeydestä, merkityksestä ja jatkuvuuden tunnistaminen. Näin ollen voidaan todeta, että sosiaalipäivystäjälle, jonka asiakaskuntaa ovat vain kiireellistä apua tarvitsevat asiakkaat, voivat ennakkotiedot tarjota täydentävän kontekstin kotikäynnin havainnoille ja näiden hyödyntämiselle osana kokonaistilanteen arviointia ja mahdollista päätöksentekoa.

Vaikka ennakkoon saatava tieto voi täydentää kotikäynnin havaintoja tai luoda niille kontekstin asiakkaan elämässä, myös tiedon puuttuminen ja ”pakottava” omaan arvioon ja havaintoon nojaaminen näyttäytyi vahvasti osana haastateltavien kokemusta.

*”...että ei se paljoa auta sitte, että jos esimerkiks 3 kuukautta sitte on jotaki viimeksi lapsen tietoihin kirjattu, niin se **ei välttämättä kerro mitään** sitte **senhetkisestä todellisesta tilanteesta**.” (H2)*

*”...että se jo että menis tonkiin jotaki asiakastietojärjestelmää toimistolle auki ja siinä vasta alkais miettiä, että pitääkö tänne lähtee tai muuta. Niin se voi olla jo kuitenkin aika iso vaaratekijä siinä sille lapselle. Että joskus sitte näin on, että seki pitää hyväksyä **ettei aina oo sitä ennakkotietoa mahdollista saaha**.” (H3)*

Joskus sosiaalityöntekijät joutuvat ratkomaan kiireellisiä lastensuojelutilanteita nopeasti, eikä suunnitteluun välttämättä ole paljoa aikaa (esim. Storhaug 2023, 1). Tämän kaltainen toiminnan nopeus ja tiedon puuttuminen näyttäytyi analyysini mukaan osassa kertomuksia tietoina, jotka eivät ole tavoitettavissa tai eivät välttämättä ole käytettävissä muusta syystä. Aineisto-otteessa kuvataan tilanteita, joissa täydentävien tietojen selvittäminen ei välttämättä ole mahdollista akuutissa tilanteessa tai tieto ei ole sen vanhentumisen vuoksi välttämättä enää päivystystilanteessa hyödynnettävissä. Haastatteluissa näyttäytyi osin myös tiedon puuttuminen kokonaan:

*”Joo, kyllähän siis **jos on** vaan jotakin ennakkotietoa saatavilla - -” (H1)*

*”Sillon jos on **ensimmäinen kerta** ja sitä tehdään niinku sillä hetkellä **vähillä tiedoilla**, siihen hetkeen paras mahdollinen ratkaisu että turvataan lapsen turvalliset kasvuolosuhteet ja turvallinen kehitys ja turvalliset puitteet.” (H4)*

*”- Mutta sillä lailla niinku ikään ku että **siinä hetkessä**, niin päivystäjänä voiaan mennä niinku tilanteisiin, että **meillä ei oo mitään ennakkotietoa**. Tai sitten voi meillä toki ollakki jostakin jotain ennakkotietoa, mutta voi olla myös niin. Niin kyllä meidän pitää aika paljon antaa niinku **painoarvoa sille niinku mitä me nähdään ja sille huolelle...**”(H5)*

Sosiaalipäivystys voi tulkintani mukaan kohdata tilanteita, joissa tietoa ei välttämättä ole olemassa. Haastatteluissa näyttäytyi sanavalinta ”jos” suhteessa ennakkoon saataviin tietoihin, jonka koen vahvistavan tulkintaani siitä, että saadun työtehtävän ohella muuta informaatiota perhe- tai kotitilanteesta ei välttämättä ole – tai ei useinkaan ole. Perhetilannetta kontekstoivan ja käyttökelpoisen taustatiedon voi näin olettaa olevan lisäresurssi sosiaalipäivystykselle, joka Toisaalta tiedon puuttuminen näyttäytyy tämän vuoksi myös jollain tapaa tavanomaisena. Myös akuutissa, ”siinä hetkessä” toimiminen tai perhettä ensi kertaa kohdattaessa muu tieto voi puuttua täysin. Näin ollen näyttäytyy, että sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijän on väistämättäkin joskus luotettava vain siihen tietoon, jonka hän itse voi päivystystilanteessa saada.

Esimerkiksi Lamposen (2022, 100) tutkimuksessaan tunnistama asiakkaan menneeseen ja tulevaan tilanteeseen liittyvän näkökulman puuttuminen voidaan näkemykseni mukaan tunnistaa liittyvän myös haastateltavieni kokemukseen. Tutkimuksessa tunnistettiin myös, että usein asiakkuudettomat tapaukset tulevat sosiaalipäivystyksen hoidettavaksi (mt. 99), joka näyttäytyy paikoin myös haastateltavieni kertomana. Kotikäynneille näyttäytyy ominaisena se, että vaikka ne ovat toistuvasti osa alaikäisten kanssa tehtävää sosiaalityötä, ei asiakaskoti ja kotitilanne ole koskaan täysin ennustettavissa työntekijälle. Tämä voi herättää osin myös jännityksen tai jopa pelon tunnetta työntekijässä, joka voi korostua silloin, kun perhe on ennalta tuntematon. (Lamponen 2022, 84, Ferguson 2018a, 71–72; Cook 2020, 20). Kun tarkastellaan sosiaalipäivystyksen kontekstia, olen havainnut analyysiprosessissa perheiden ja kotien olevan sosiaalityöntekijöille jatkuvasti tuntemattomia, paikoin uhkaavia ja kotitilanteiden olevan erityisen haastavia, välitöntä huomiota vaativia, jota on avattu aiemmissa luvuissa. Tästä näkökulmastakin tarkastellen miellän selkeäksi, että haastateltavien kokemuksissa taustatiedot voivat tuoda kaivattua kontekstia perhetilanteelle, joka päivittäisestä toiminnasta puuttuu.

On syytä kuitenkin nostaa erityispiirteenä esille haastateltavien kokemuksissa tunnistettava piirre siitä, ettei heidän työssään ennakkoon saatu konteksti ja tieto kuitenkaan ole heille ensisijaista:

*”- - Että ei se (ennakkotieto) niin paljon merkitte kuitenkaan, että sitä pelkää sen niinku perusteella, vaikka ois kuin iso huoli, **vaikka ois minkälaiset huolet** ja sitte kuitenkin jos me mennään käymään kotikäynnillä ja se näyttää siltä, että **ei tämä ollukkaan**. Että on täällä nyt joku kriisitilanne, mutta että **tämähän seleviää tässä**.” (H1)*

*”Kyllä se **oma arvio**, että minkä siellä kotikäynnillä tekkee, niin kyllä se niinku nousee. Niinku kaikkein tärkeimmäksi, mutta **tokihan niillä** (taustatiedoilla) **jollain tavalla on merkitystä**, että ne täytyy ottaa huomioon siihen sitä arviointia tehdessä.” (H2)*

*”...sulla ei oo niinku semmosta vaikutinta. Mikä sulla niinku, että vitsi näähän vaikka niin hyvin huolehtii lapset. Tai siis sulla ei ole mitään semmosta siellä takana, sitä ajatusta, tai että näillä meni silloin kaks vuotta sitten niin huonosti ja nyt niillä on mennä niin pitkään niin hyvin. Vaan että sää tuut siihen niinku ikään ku **tyhjällä taululla, että nää on nää havainnot**. (H5)*

Siitä huolimatta, että olemassa olevaa ja saatua tietoa suhteutetaan tehtyihin havaintoihin, näyttäytyy päivystäjien kokemuksessa henkilökohtaisten havaintojen ja niistä tehtävän tulkinnan ensisijaisuus: taustatiedoista voidaan saada tukea ja konteksti tehtyyn havaintoon tai huolenaiheeseen, mutta välttämättömäksi osoittautuu oma havainnointi ja tulkinta siitä, onko tilanne alaikäiselle vaaraksi. Sosiaalityöntekijän ollessa vastuussa kiireellisen sijoituksen päätöksestä (ks. LSL 13 §), voidaan hänen henkilökohtaisen arvionsa merkityksen tunnistaa liittyvän tähän vastuutehtävään, sillä perhetilanteeseen puuttuminen on merkittävä sosiaalityön oikeudellinen ja eettinen kysymys (esim. Hämäläinen 2011). Tulkiten, että sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa näyttäytyy heidän ammatillinen asemansa ja päätöksentekijän vastuunsa, joka suhteutetaan siihen, millaisia havaintoja he itse kotona kasvuolosuhteista ja huolenpidosta tekevät.

Sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijät toimivat tulkintani mukaan alaikäisiin liittyvillä kotikäynneillä luoden käsitystä tehdyistä havainnoista ja näiden suhteesta saatuihin lähtötietoihin ja mahdollisiin taustatietoihin, pitäen kuitenkin fokuksensa omassa sosiaalipäivystäjän akuuttityön tehtävässään. Aiemmin käsittelemässäni päivystystyössä ja myös kiireellisen sijoituksen päätöksenteossa (ks. Rätty 2023) korostuu toiminta, jossa vastataan kiireelliseen avun tarpeeseen välittömästi, jota sosiaalityöntekijät näyttävät pitävän keskeisesti mukana sekä kotikäynnin tarpeen arviossa että mahdollisuuksien mukaan saatavilla olevien taustatietojen tarkastelussa.

6.2 Ratkaisuvaihtoehtojen paikantaminen

Haastatteluissa näyttäytyi, kuinka ratkaisuvaihtoehtojen jatkuva tarkasteleminen on olennainen osa sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijän toimintaa kotikäynneillä alaikäistehdävissä. Päätöksenteko lastensuojelullisissa tapauksissa ei ole yksinkertaista tai selkeää ja kiireellisessä sijoituksessa olennaista on sen luonne viimeisenä vaihtoehtona, mikäli muuta ei ole tehtävissä alaikäisen turvallisuuden takaamiseksi (esim. Rätty 2023, Bhatti-Sinclair & Sutcliffe 2013, Lamponen 2022). Näin ollen on luontevaakin tarkastella ratkaisuvaihtoehtojen näkökulmaa ennen viimeistä tuloslukua, joka käsittelee päätöksenteon selkeyttä ja tilannekohtaisuutta.

Havainnoista ja päätöksenteosta keskusteltaessa haastateltavien kertomuksissa oli tunnistettavissa ratkaisuvaihtoehtojen tarkastelua, mikäli se on havaintojen suhteen mahdollista. Päivystyksellisessä toiminnassa näyttäytyi avun ja päätöksenteon välttämättömyyden paikantamisena:

*”Että sitte tavallaan, että no hei, kyllä te tässä nyt pärjätte vaikka **seuraa-**
vaan arkipäivään, mutta miten ois jos teille joku soittais tai että tulis sitte.
Että tää lähtee nyt lastensuojeluun, että sieltä tullaan käymään ja mietti-*
mään.” (H3)

*”...Mutta jos tilanne on epäselvä, niin voidaan niinku hetki tavallaan vähä
laajemmin keskustella lapsen ja perheen elämästä. Että jos struktuurit on
kunnossa, niin silloin ei oo tarvetta silleen mahdollisesti kiireelliselle sijo-*
*tukselle, vaan se **työskentely tapahtuu sitte virka-aikana muualla.**” (H4)*

*”Vai pärjääkö niinku siihen **virka-aikaan tai aamuun asti**, jollon vaikka
viikonloppunaki on paljo **helpompi jo sitten niinkun jotakin järjestää**, ku
vaikkapa yöaikaan milloin aika mahotonta niinku oikeastaan... saaha mit-*
tää muuta apua ku korkeintaan sijottaa” (H1)

Kuvatuissa aineisto-otteissa konkretisoituu, kuinka kotikäynnillä pyritään paikantamaan, voiko havaittu kotitilanne odottaa lähtökohtaisesti siirtymistä virka-aikaisen avun piiriin, esimerkiksi lastensuojelupalveluihin, tai ajankohtaan, jolloin ratkaisuja voi olla enemmän käytettävissä, kuin esimerkiksi aineisto-otteessa mainittuun yöaikaan. Näin ollen apu, jota sosiaalipäivystyksellisesti tarjotaan, on lainsäädännössäkin (ks. SHL 29§) mainittua ”kii-reellisen ja välttämättömän avun” järjestämistä. Tämän perusteella tulkitsen, että

sosiaalipäivystäjät tarkastelevat havaintojensa ja päätöksentekonsa suhteessa sitä, vastaako kotitilanne ja avuntarve heidän konkreettista työtehtäväänsä vai paikantuuko tehtävä jollekin toiselle työkentälle, kuten esimerkiksi lastensuojelulle ja heidän työskenteelynsä. Olennaista on erottaa ratkaisuja punnittaessa se, mikä on tosiasiallisesti alaikäiselle vaaraksi välittömällä tavalla ja milloin tilanteet voidaan ratkaista muutoin:

*”Että vaikka tuota on isoja asioita kyseessä ja tärkeitä asioita, mutta sitte että onko se vaikka jotenki semmonen asia mihin joku on ehkä tottunu tai että **se ei siinä hetkessä tuota sitä välitöntä vaaraa** sille lapselle. Niin sekin pitäis **pystyä erottamaan**. Ja se on niinku se tavallaan ammattitaidon ja semmosen niinku - sosiaalityön ydinkysymyksiä sitten, jos aattelee sosiaalipäivystystyötä. Että miten erottaa sieltä sen välittömän vaaran versus siihen **mikä on jollekin normaalia arkea**.” (H3)*

*”- Ja sitten taas, että onko se päivystyksellistä, **onko se lapsi akuutissa vaarassa siellä**. Se on eri asia sitte, jos aatellaan, että työskennellään pitkäaikaisesti ja vanhemmat on toistuvasti humalassa, niin sehä ei tietenkään oo lapsen edun mukaista.” (H5)*

Välittömän, alaikäisen kasvuolosuhteita tai huolenpitoa uhkaavan tilanteen erottamisessa näyttäytyy myös kotiympäristön erottaminen vanhemman toimintakyvyn arviosta:

*”Nää ei oo yksinkertasia ollenkaan nää tilanteet siellä perheissä, että joskus voi olla että **vanhempi on toimintakykyinen ja pystyy huolehtiin ympäristöstä riippumatta**, jos vaan on jotenki **lämmintä ja ruokaa ja jotku tietyt edellytykset täytyy** kuitenkin sille lapselle. Että ei se voi ihan kaatopaikka olla se huusholli.” (H4)*

*”- minusta se on aika harvinaista, että me tästä sosiaalipäivystyksestä lähetään niinku niitten **asuinolojen takia kotikäynnille tai lapsia niitten takia pitäis sijoittaa**, että yleensä se on se muu syy miksi sinne mennään. Että sitten kotiin sitä tilannetta arvioimaan. Vanhemman tilanne tai se vanhemman terveydentila tai ne päihteet. (H2)*

*”Että lähinnä ne on aika **kaoottisia** sitten ne **olosuhteet** jossa siihen, niin kun siitä riippuu se sijoitus, aika harvinaisia nää on tämmöset, että se on pelkästään se.” (H5)*

Näin ollen tulkitsen, että ratkaisuvaihtoehtojen tarkasteleminen ja toimenpidearvoon liittyvien havaintojen punnitseminen kytkeytyy ensisijaisesti vanhemman toimintakykyyn, josta osa haastateltavista kertoikin suoraan haastattelussaan. Tilanteita, joissa

kotiympäristö itsessään herättää voimakasta huolta tai jopa sijoitustarpeen, kuvataan sanalla ”kaoottinen”, kun taas jonkinlaisten ”edellytysten täyttyminen” ympäristössä näytetään havaintona, jolloin vanhemman toimintakyky voi olla keskeisempi havainnoinnin ja tulkinnan kohde. Lähtökohtaisesti kodissa asuvilla on oikeus päättää siitä, millaista kodissa on ja ammattilaisen puuttuessa siihen, on kyse itsemääräämisoikeudellisestakin kysymyksistä (esim. Juhila 2022, 71). Kertomuksissa näyttäytyy tulkintani mukaan lähtökohtien tarkastelu ja erottaminen siitä näkökulmasta, onko tilanne tai kotiolosuhteet sosiaalipäivystyksellistä reaktiota vaativa, vai riittääkö esimerkiksi myöhempi tuki tilanteeseen. Joskus perhetilanteet ovat ratkaistavissa muilla keinoin, jolloin kiireellinen sijoitus ei ole akuuttitilanteessa väistämätön ratkaisu (Storhaug 2023, 1). Mikäli perheen avun tarve näyttäytyy kiireellisenä, mutta ei ehdotonta sijoitusta vaativana ja välitöntä vaarattilaa tuottavana tilanteena, ilmeni haastateltavien kertomuksissa myös heidän mahdollisuuksiaan välttämättömän avun järjestämiseksi muilla keinoin – jos se on mahdollista:

*”... he tekee sen valinnan että he lähtee niinku jonnekin muualle, jos siitä ei siis synny semmosta huolta siitä, et se todella niinku sanoin tuossa että se **lapsi on niinku hyvin hoidetun olonen** ja heillä niinku **näyttäytyy heidän välinen vuorovaikutus hyvänä**. Nii sitte se, että he menee vaikka jonku **sukulaisen tai jonkun luokse** ja äiti niinku ymmärtää, että okei, että heidän täytyy tää **kotiasia laittaa kuntoon** ja on niinku sillain **valmis ottaan siihen apua vastaan**.” (H5)*

*”- - Mietittävä siinä niitä vaihtoehtoja, mitä **lastensuojeluvaihtoehtoja siinä hetkessä on** käytettävissä. - -” (H4)*

*”että siellä on niin jo äiti **väsiny** vaikkapa siihen **yksin** arjen pyörittämiseen, et se tarvii **välittömästi apua**, että muuten siin on lähellä jo sit niinku sijoitus, että ku äiti ilmasee olevansa niin **uupunu** tilanteeseen, niin sitten ollaan saatu onneksi välillä niinku sitä, että vaikkapa **perhetyö sinne perheeseen päivystyksellisesti**” (H1)*

Esimerkeiksi nostamissani aineisto-otteissa haastateltavat pohtivat mahdollisia kotikäynnillä tehtäviä havaintoja, mutta myös ratkaisuja, jotka voisivat asiaan soveltua. Otteessa ilmenee esimerkkihavaintoina heikko kotiympäristön tilanne ja vanhemman väsymys tai uupumus. Havaitsen haastateltavien pohtivan, kuinka positiiviseksi tulkittavat havainnot, kuten lapsen havaittu hoidon toteutuminen tai vanhemman valmius vastaanottaa apua, voivat edesauttaa ratkaisuvaihtoehtojen löytämistä. Ratkaisuina ilmenevät esimerkiksi

majoittuminen paremmassa ympäristössä sekä tuen järjestäminen päivystyksellisesti tai myöhemmin muissa palveluissa perheeseen, mikäli se on mahdollista.

Tunnistan, että haastateltavien kertoman perusteella voidaan ajatella, että omalla akuutin työskentelyn tavallaan sosiaalipäivystäjät toteuttavat ratkaisuja pohtiessaan myös tietynlaista lastensuojelullista palvelutarpeen arviota, vaikka asiakkaat eivät ole heidän asiakkuudessaan kuin päivystystilanteen verran. Esimerkiksi Noora Aarnio ja Tarja Pösö (2023, 236–237) summaavat tutkimusartikkelissaan palvelutarpeen arvioinnin lähtevän liikkeelle esimerkiksi saadusta lastensuojeluilmoituksesta, jonka jälkeisen selvityksen myötä tunnistetaan palveluntarve esimerkiksi lastensuojelun tai muun asiakkuuden piiristä. Tutkimuksessa tarkasteltiin arviointia asiakkaiden kokemuksien mukaan ja ilmeni, että esimerkiksi kotikäynti koetaan osallistujien toimesta pääsääntöisen tärkeänä osana arviointiprosessia, jotta kotitilanne näyttäytyy työntekijälle. Palvelutarpeen arvioinnin hyvinä piirteinä pidettiin muun muassa monipuolisuutta, erityyppisiä tietotaitoja ja asiakaskohtaisuutta elämäntilanteen arviossa sekä ratkaisujen löytämisessä auttamista. Artikkelissa mainittiin myös muu kuin virka-aikaan tapahtuva arvio. (mt. 242–244, 246–247.) Tulkitsen päivystäjien tekevän omalta osaltaan palvelutarpeen arviota, vaikka heidän toteuttamansa toiminta on kertomusten perusteella lyhytaikaista ja hetkessä tapahtuvaa, eikä näin ollen voi toteutua erityisen monipuolisesti ja pitkäaikaisesti: palvelutarpeen arvion voi ajatella toteutuvan sen hetkisen tilanteen ja saatavilla olevan tiedon mukaan, kuten havainnoinnin ja konkreettisen päätöksenteonkin.

Lastensuojelullisten keinojen tai palveluiden pohdinnan lisäksi keskeisenä ratkaisuvaihtoehtona näyttäytyi lapsen toisen huoltajan tai muiden läheisten ihmisten kyky vastata lapsen kasvuolosuhteiden ja huolenpidon toteuttamisesta päivystystilanteessa. Läheisten ja huoltajan asema näyttäytyi ratkaisuvaihtoehtojen tarkastelussa esimerkiksi seuraavin tavoin:

*”...Että se (vanhemman päihtymys) niinku automaattisesti johtais kiireelliseen sijoitukseen, että eihän se niin mene. Että jos on, esimerkiksi vaikka että vanhemmat on eronneet, että **toinen huoltaja asuu toisessa niinku kodissa**, niin lapsihan sitte sinne menee niinku siinä tilanteessa, **jos se toinen huoltaja on kykenevä hänet vastaanottamaan** ja hänestä huolta pitämään, ni vaikka sitä esimerkiksi.” (H2)*

*”...että on tullu vaikka ilmotus, että on vanhempi päihtyneenä ja sitte vanhempi on todellisuudessa oikeesti päihtyneenä, mutta sitte saadaan **se toinen selväpäinen huoltaja** siihen paikalle. Ja sitte voidaan todeta, että kyllä*

*te tässä nyt pärjäätte. Että silleen jotenki se tilanne laukeaa, mutta että sitte **huoli jää**, että kuinkas paljon täällä todellisuudessa nyt ryypätään. Tai vähän silleen, että täällä selkeesti on päihdeongelma tässä perheessä, mutta **se ei ole enää niin akuutti**, että minun täytyisi tehdä tässä tilanteessa jotain. Että se on sitten jo **toisten palveluiden**, heille kuuluvaa työskentelyä. (H3)*

Suomalaisittain tarkasteltuna vanhemmalla tai huoltajalla on ensisijainen tunnistettu oikeus vastata lapsensa huolenpidosta, niin laillisesti kuin tutkimuksissa kuvattuna, jolloin perhetilanteeseen puututaan merkittävästi vain sen ollessa väistämätön tilanne (esim. Hämäläinen 2011, 53–54. Haastateltavien pohtiessa ratkaisuja alaikäisen tilanteelle, näytetty mainituissa aineisto-otteissa tulkintani mukaan tämän tunnistetun periaatteen ensisijaisuus ja lapsen edun pohdinta. Vaikka vanhempi olisi havaittu kotikäynnillä päihtyneeksi, voidaan havainnot kuitenkin mahdollisuuksien mukaan suhteuttaa toisen vanhemman havaittuun tilanteeseen, kuten toiseen kotiin ja parempaan toimintakykyyn. Ratkaisuvaihtoehtoissa näyttäytyi myös pyrkimys löytää ratkaisu, jolla alaikäinen pysyisi yhdessä ainakin toisen vanhemman tai huoltajansa kanssa päivystyksellisen ratkaisun seurauksena:

*”... että **lapsia ei vanhemmista kuitenkaan erotettais**. Että he vois sinne sitte, vaikka niinku avohuollon **sijotukseen perheenä** lähteä. Ja siihen perhetyö heille sitte niinku suunnitelmallisesti tueksi joo, niinku virka-aikana sitte. Että **riippuu niin niistä tilanteista aina**, kunkin asiakkaan.” (H2)*

*”- joko niin, että lapsi tosiaan lähtee sieltä, että se otetaan kiireellisesti tai sitten että joku siinä **kodin olosuhteissa aiheuttaa sen**, että **vanhempi voi vaikka lähteä lapsen kanssa sitte yhdessä**. Lähinnä käytetään tuota ensikotia siihen, että menevät yhdessä niinku tavallaan sijoitukseen. Tai että lapsi sijoitetaan vanhemman kanssa, että silloin vanhempi ei yleensä ole, **ei oo se humalatila eikä tämmönen niinku syynä vaan siinä on jotaki muita kodin olosuhteita mikä aiheuttaa sen sijoitustarpeen**. (H1)*

*” että on vaikka **perheväkivaltatilanteita** - - Tää ei toki liity niinku kiireelliseen sijoitukseen välttämättä millään lailla, mutta se että niinku jotenkin, eihän me voia ketään pakottaa mihinkään turvakodille tai me ei voia ketään pakottaa menemään minnekkään, mutta että ikään ku et he huomais sen, että sinne **kotiin jos ei voi jäädä niin sitte että mitkä ne on ne meidän muut vaihtoehdot**. Ja sitte jos ei oo ikään ku valmis niihin tarttumaan, niin sekin täytyy kertoa, että ymmärrättehän että jos näitä vaihtoehtoja ette nää että voitte käyttää niitä, niin **lapset ei oo kuitenkaan täällä vaikka turvassa tai niinku näin**.” (H5)*

Kuten huolenaiheita ja kotikäynnin syitä sekä havainnointia tarkasteltaessa, myös ratkaisuvaihtoehtojen pohdinnoissa muun muassa vanhemman päihteidenkäyttö ja kotona tapahtuva väkivalta ovat näkyvillä. Tehtyjä havaintoja tulkitaan ratkaisuvaihtoehtojen valossa: aineisto-otteissa haastateltavat pohtivat esimerkiksi ensi- ja turvakoteja tai muuta sijoituspaikkaa perheelle vaihtoehtona alaikäisen tilanteen turvaamiseksi päivystystilanteessa, jolloin alaikäisen kiireellinen sijoitus ei kuitenkaan näyttäyty ensisijaisesti välttämättömänä. Ensi- ja turvakotien liiton verkkosivuilla (Ensi ja turvakotien liitto n.d.) kuvataan esimerkiksi, että Suomessa on 19 turvakotia, joissa väkivaltaa kokeneet saavat apua, ja jonne voi tulla myös lapset mukanaan milloin tahansa.

Tulkintani välttämättömyyden erottamisesta perustuu haastateltavien pohdintaan siitä, ettei alaikäisen ole mahdollista jäädä kotiolosuhteisiinsa esimerkiksi väkivallan tai muun uhan vuoksi, mutta ainakin toinen huoltajista on kykenevä hänestä muissa oloissa, esimerkiksi tuetussa ja turvatussa ympäristössä, huolehtimaan päivystystilanteesta tarkastellen. Tilanteen yhtenä mahdollistavana tekijänä näyttäytyy varsinaisen vaihtoehtoisen ympäristön tunnistamisen lisäksi vanhemman toimintakyvystä tehdyt havainnot: haastateltavat konkretisoivat näitä havaintoja esimerkiksi kuvaamalla, että heidän arvionsa mukaan perhe voi lähteä yhdessä, eikä vanhemman toimintakyky ole merkittävästi alentunut esimerkiksi päihtymyksen vuoksi, joka vaikuttaisi lapsen tilanteeseen. Sosiaalityössä perhetilanteisiin liittyvät toimenpiteet kytkeytyvät niin avun ja tuen tarjoamiseen kuin kasvulosuhteisiin kohdentuvaan kontrolliin, mutta ratkaisuissa ennen sijoitusta on olennaista mahdollistaa ensin muita avohuollollisia keinoja, jos ne ovat mahdollisia (esim. Hämäläinen 2011, 50; Rätty 2023). Tässä tapauksessa esimerkiksi turvakoti näyttäytyy tämänkaltaisena ympäristönä, jossa alaikäisen kasvuolot ja huolenpito voidaan turvata päivystyksellisesti huoltajan kanssa, kun kotiin ei ole mahdollista jäädä päivystäjän arvion mukaan.

6.3 Päivystyksellinen selkeys ja tilannekohtainen päätöksenteko

Vaikka sosiaalipäivystyksen kohtaamissa kotikäyntitilanteissa näyttäytyy ratkaisuvaihtoehtojen punnitseminen, näyttäytyi sosiaalityöntekijöiden kokemuksissa yhtenä selvimänä, jopa korostuvana, tietynlainen päivystyksellisen kotikäynnin ja päätöksenteon

selkeys. Aina vaihtoehtoja esimerkiksi kiireelliselle sijoitukselle ei ole käytettävissä akuuttitilanteessa (esim. Storhayg 2023, 5–6). Tämän voi ajatella todentavan kiireellisen sijoituksen välttämättömyyden paikantamista. Tämän tutkielman aineistossa selkeys jonkinlaisten toimenpiteiden tai päätöksenteon toteuttamisessa ei ole kaikenkattavaa, mutta kokemuksista havaittavissa olevaa, jota avaan erityisesti tässä luvussa. Selkeyttä yleisellä tasolla kuvaavat esimerkiksi seuraavat kokemukset:

*” - Aika harvoin itse asiassa joutuu kauheesti niinku pohtia, että mitähän me tässä nyt tehtäs, että onko tää nyt oikein ja voiaanko me jättää lapsi tänne vaikkapa, että onko tää nyt semmonen tilanne. Mutta että mä näkisin, että aika niin kun, **päivystyksessä se osoittautuu aika selkeäksi se arviointi.** (H1)*

*” - - Mutta ehkä tämä tämmönen epämääräisyys liittyy vielä enemmän, sitten niinku aattelen nyt kun mieltii sosiaalipäivystäjänä, niin harvemmin on niitä tilanteita, koska sillon se on aika, niinku semmosia, ne on kuitenkin niinku aika **konkreettisia ne huolet** mitä niinku **meille ilmotetaan** ja millon me niinku **kotikäynnille lähetään.** (H5)*

Aineisto-otteissa konkretisoituu, kuinka työtehtävien ja myös päätöksenteon päivystyksellinen selkeys näyttäytyy, kun sosiaalipäivystys ottaa alaikäisiin liittyvän tehtävän hoidaakseen ja päätyvät kotikäyntiin. Kuten jo edeltävissä luvuissa näyttäytyi, sosiaalipäivystys vastaa työssään vain päivystyksellistä huomiota vaativista tehtävistä ja tapauksista, joista herää akuutti huoli ja tarve selvittää alaikäisen tilannetta. Kuvatut kokemukset konkretisoituvat edelleen, kun aihetta tarkastellaan päätöksentekoon liittyvän arvion näkökulmasta. Haastateltavien kertomassa oli tunnistettavissa päivystyksellisen kotikäynnin luonteen merkitys arviossa esimerkiksi seuraavissa aineisto-otteissa:

*” - - kun ne tulee **kiireellisenä** tavallaan **sosiaalipäivystykseen** jotakin kautta, niin yleensä se tilanne on niissä perheissä **niin kriisiytynyt tai kääjästynyt** että **ne on aika selviä ne tilanteet.** Että se vanhempi tai koti on siinä tilanteessa, että **sillä hetkellä ei pysty vastaamaan lapsen turvallisiin kasvuolosuhteisiin** elikkä vaarantaa lapsen kasvuolosuhteet.” (H4)*

*” - - Että monesti päivystyksellisesti siihen päästään niin kun niin, tavallaan niinku **rysän päältä.** - - Mut et sit päivystyksellisesti ku se tulee, niin hyvin usein on se tilanne just, että **siellä on se kaaos päällä** ja siellä on se, niin kun että **vanhemmat on humalassa ku se ilmoitus tulee.** Niin sillon **siinä ei oo kauheasti sitä tulkinanvarasuutta**, että toki vanhemmat sitä monesti kieltää vielä sittekki, vaikka sen ihan **näkee.**” (H1)*

*”Ja taas sitte päivystyksessä voi olla, että sä oot siihen, jota siellä on tuettu ja tuettu ja tuettu ja sitte tulee joku **päivystyksellinen käynti**, sää meet semmoseen perheeseen ja sää näät niinku että ei herranen aika, että tää ois pitäny **viheltää jo ajat sitte poikki**.”(H5)*

Tulkintani mukaan päivystyksellinen reagointi ja tietyn tyyppinen ”kiinni jääminen” tarjoavat päätöksenteolle mahdollisesti erityisen kontekstin. Sosiaalipäivystyksellisesti tehtävät havainnot päivystäjän arviossa ja päätöksenteossa voivat olla perhetilanteen ja alaikäisen turvaamisen kannalta ratkaisevia. Haastateltavien kuvaukset esimerkiksi siitä, kuinka päivystyksellisesti selvitettävät kotitilanteet ovat useasti ”kärjistyneitä”, kotitilanteessa on ”kaaos päällä” ja tilanteet ovat päivystäjälle nähtävillä sekä selviä, antavat ymmärtää havaintojen olevan konkreettisia, eivätkä ne näin ollen jätä epäilyksiä. Tunnistan kertomuksista sosiaalityöntekijän mahdollisuuden päästä kaunistelemattomaan kontaktiin perhetilanteen todellisuuden kanssa, kun kotikäynti tapahtuu tilanteen tullessa tietoon ja viiveettä. Voidaan tulkita, että tilanteet, joissa alaikäinen on tosiasiallisesti välittömässä vaarassa, voivat paljastua tällä tavoin päivystäjälle.

Haastatteluissa väkivalta ja päihteidenkäyttö ovat näyttäytyneet esimerkinomaisina ilmiöinä huolenaiheista, joiden perusteella kotikäyntejä toteutetaan, mutta myös ilmiöinä, joihin kotikäyntihavainnot konkreettisesti kytkeytyvät. Päivystykselliset havainnot, ”kiinni jääminen” ja täten kriisiytyneiden perhetilanteiden tavoittaminen voi olla ensiarvoisen tärkeä mahdollisuus, kun asiaa tarkastellaan myös tutkimustiedon valossa. Esimerkiksi Orjasniemen ja Kurvisen (2017, 138–139) tutkimusartikkelissa tunnistettiin, että väkivalta voi jatkua perheessä pitkään ilman väliintuloa ja alkoholinkäyttöä perheessä voidaan hävetä ja pelätä voimakkaasti, joka tuottaa kotitilanteen ulkopuolisilta salaamisen kulttuurin omaksumisen. Totean, että sosiaalipäivystyksellä on akuuttityössä ensikäden mahdollisuus katkaista tällaisia perhetilanteen kierteitä, mikäli päivystäjä pääsee kotikäynnillä tavoittamaan kodin, perheen ja alaikäisen kasvuolojen todellisuuden, kuten he edellä aineisto-otteissa kuvaavat.

Osa haastateltavista kertoi myös kokemiaan selkeitä ja suoraviivaisia tilanteita, joissa päätöksenteon tai jonkinlaisten toimenpiteiden tarve näyttäytyy analyysissa yksiselitteisesti. Vaikka ratkaisuvaihtoehtojen pohdinnassa näyttäytyi, että esimerkiksi kasvuolosuhteissa kotiympäristö ei usein tuota sijoituksen pohdinnan tarvetta ja kotiin jääminen voi olla mahdollista, kuitenkin kotioloissa oli tunnistettavissa myös äärimmäisyyden elementti:

”- Ei sillon pieni lapsi voi jäädä semmoseen ympäristöön, se on vaara, jo terveysvaara. se on jo ihan terveysvaara että lapsi on likasissa olosuhteissa. Ja se kielii yleensä siitä vanhemman toimintakyvystä ja sillon ku on tällöinen tilanne, ni kyllä se tarkoittaa sitä että vanhempi ei ole sillä hetkellä semmonen toimintakykyinen huolehtimaan lapsestaan.” (H4)

”- - Tai sitte se, et se koti on, ku sitte taas on niinku, että on epäsiisteys ja on sitten sitä, että se koti on niinku kaatopaikka-tyyppinen. Niin sitte taas se, että semmonen kaatopaikkatyyppinen epäsiisteys nii se on terveysriski lapselle ja jos vanhempi kieltäytyy, hän ei ole valmis siivoamaan. - -” (H5)

Aineisto-otteissa selviksi toimenpiteiden tilanteiksi konkretisoituneiksi näyttäytyvät osassa kertomuksia tilanteet, joissa vanhempi itse kertoo, ettei pysty vastaamaan alaikäisen huolenpidosta:

”Tietyissä kohtaa ne vaan muuttuu niinku selkeiksi. Tai niin, selkeiksi - tässä on just puhuttu siitä, että ei oo semmosia selkeitä-selkeitä, mutta kyl-lähän se sitte ku sä oot niinku selvittänyt sitä tilannetta. Joskushan se voi vanhempi itekkin sitä, ja useinkin siis toki voi sanoa, että ei pystytäkään enää. Ei pystytäkään vaikka turvaamaan sitä teiniä siellä kotona tai en pysty pitämään huolta näistä pienistä.” (H5)

”- - Mutta jos vanhempi selkeästi sanoo, että en jaksa toimia enkä tehdä enkä huolehtia lapsesta, niin se on yksinkertainen ja selkeä. - -” (H4)

Päätöksenteko on sosiaalityöntekijän työssä eettisesti kompleksista ja perheiltä saatua tietoa joudutaan asettamaan arvioitavaksi ja tietojen merkityksiä punnitsemaan (Laitinen & Väyrynen 2011, 174–175). Yksittäinen havaintokin voi todentaa sosiaalityöntekijälle jopa sijoituspäätöksen tarpeen ja välittömän vaaratilanteen (ks. Lamponen 2022, 86), joka näyttäytyy myös tässä tutkielmassa. Esimerkkeinä terveydelle vaaralliseksi luokiteltava havainto kotiympäristöstä tai vanhemman lausuma siitä, ettei pysty vastaamaan alaikäisen huolenpidosta, kuvautuvat haastateltavien kertomuksissa ”selkeinä”, ”riskinä” ja ”terveysriskinä”. Kotiympäristön tulisi merkitä alaikäisen kohdalla ja myös yleisellä tasolla tuntemusta turvassa olemisesta, huolenpidon toteutumisesta ja (esim. Tunåker 2015, McCarthy 2018, Hämäläinen 2012), jonka olemuksen tulkitsen poistuvan tilanteissa, joissa kotiympäristö tai vanhemman tilanne havaitaan ja tunnustetaan alaikäisen kasvuolosuhteita vaarantavaksi, jopa kiistattomasti.

Vaikka haastateltavat kuvaavat tulkintani mukaan kasvuolosuhteiden tilan olevan usein päivystystilanteissa hyvinkin selkeitä, kun kotikäynnissä ei ole viivettä ja tiedoksi tullessiin huolenaiheisiin puuttuminen ja niiden havainnointi on mahdollista akuutisti, on päätöksenteossa kuitenkin nähtävillä myös tilannekohtaisuuden tunnistaminen, joka tulee erottaa päivystyksellisestä selkeydestä. Haastateltavien kertomuksissa sosiaalipäivystyksellisessä kotikäynteihin liittyvässä päätöksenteossa vaikuttaa korostuvan erityisesti päätöksenteon tilannekohtaisuus – havaintojen suhteuttaminen kuhunkin tilanteeseen ja kontekstiin. Haastatteluissa näyttäytyivät niin yleisluontoiset kuin yksityiskohtaisemmatkin pohdinnat siitä, millaiset asiat tilannekohtaisuuteen vaikuttavat. Tilannekohtaisuuden huomioimisesta kerrottiin haastatteluissa esimerkiksi seuraavin tavoin, kun keskusteltiin lastensuojelullisten toimien ja kiireellisen sijoitus päätöksen harkinnasta:

*”Mutta ei oo siis, en mä osaa sanoa mitään yksittäisiä niinku tekijöitä, että mitkä johtais sitten niinku lastensuojelutoimenpiteisiin. Että kun ne kaikilla ne **tilanteet on niin semmoisia omanlaisiaan.**” (H2)*

*”Kyllähän se on selvä, että se on **aina se tapauskohtaisuus.** Se riippuu siitä lapsen tilanteesta, iästä, kehitysasteesta, vanhemman toimintakyvystä. Yksikin puute on riittävä.” (H4)*

Tunnistin haastateltavien kertomuksista tärkeäksi esille tuotavaksi asiaksi erityisesti päätöksenteon perusteissa sen, ettei nimettävissä ole kaikenkattavia havaintoja tai tilanteita, jotka vaativat lastensuojelullisia toimenpiteitä päivystyksellisesti. Näin ollen tulkitsen, että ratkaisuvaihtoehtojen peilaaminen havaintoihin korostuu pohdinnoissa myös tilannekohtaisuuden näkökulma. Kuten edellä, myös seuraavissa aineisto-otteissa konkretisoituvat alaikäiseen itseensä liittyvät havainnot ja hänen olemuksensa, suhteessa siihen, millaisia päätöksiä tilanteessa voidaan harkita:

*”- - Tai sitten että vanhemmat on kumpiki **ympäripäissään**, et se ei oo vaihtoehto, että niitä lapsia vois, vaikka **pieniä lapsia sinne jättää.** Ja siinä kohtaahan se vaikuttaa tosi isosti se, että minkä ikäisiä ne lapset on, **mitä pienempiä, niin sitä vähemmän ne voi päähtyneen ihmisen kanssa olla** ja tota, et jos ei siellä ole selväpäistä aikuista huolehtimassa. Ja tota, ne on sillä tavalla niinku itte koen ainakin välillä, että pääsääntöisesti ne on niin kun **selvä asia** sillon ku tuntuu, et se pitää se kiireellinen sijoitus vaikka tehä.” (H1)*

*”...mutta **lapsi kertooki, että hän pelkää** tuota isää tai äitiä, että se puhuu outoja niinku kun se **juopi kaljaa** tai jotakin tämän kaltasta. Niin sit se on*

*se, että okei, että no **sä et koe olevas turvassa täällä**. Että niinku se on se järki siinä asiassa.” (H5)*

*”...onhan se aika yksiselitteistä, että millon lapsi on välittömässä vaarassa ja taas **siihen liittyy kaikki ikä ja kehitystaso**, mutta jos siinä on **pienikään vaara että lapselle tapahtuu jotain**, mikä vaikuttaa hänen terveyteensä tai psyykkiseen hyvinvointiin tai mahdollisesti henkeen, nii **sillonhan se on hyvinki selkee**.” (H3)*

Lapsen oma kertoma on tunnistettu tutkimuksissa tärkeäksi ja painavaksi asiaksi, esimerkiksi väkivallan suhteen, ja sillä on vaikutusta myös sijoituspäätöksissä akuuttitilanteissa. Toisaalta pienet lapset ovat jopa täysin riippuvaisia vanhemmistaan, jolloin heidän avunsaantinsa on tärkeää. Esimerkiksi huumausaineiden käytössä vieroitusoireet tai päihtymystila voivat vaikuttaa vanhemman omaan hyvinvointiin niin vahvasti sekä psyykkisesti että fyysisesti, ettei vanhempi pysty vastaamaan alaikäisen huolenpidosta tai turvallisuudesta. (esim. Storhaug 2023, 3–4; Hyytinen 2007, 80, 89–91). Tarkasteltaessa haastateltavien kokemaa tästä näkökulmasta koen, että on tunnistettavissa ymmärrettäväksi, miksi myös päätöksenteon tarvearviossa lapsen ikä ja kehitysaste ovat suuria painoarvoltaan. Voidaan tulkita, että mitä pienempi lapsi on, sitä suuremmaksi voi kotiympäristössä havaittujen puutteiden vaara-aste kasvaa, hänen ollessaan erityisen riippuvainen kasvuolosuhteiden turvallisuudesta ja kotona saatavasta huolenpidosta.

Haastateltavien kokemukset antavat ymmärtää mahdollisuuden puuttua tehokkaasti ja välittömästi kriisiytyneisiin perheiden kotitilanteisiin, mutta haastateltavat toivat esille myös päivystyksellisen toiminnan kääntöpuolen:

*”Mut että eihän tuommoisella **yhellä kotikäynnillä...** että jos ne vanhemmat niin kun, **että siellä ei näydy mikään semmonen, niin tietenkään siinä ei saa niinku mitään selville**. Et se voi olla ihan kamala se tilanne lapsille kotona, että jos ne vanhemmat on jotenkin semmosia tosi jotenkin, mitä nyt keksisin minkälaisia ne ois. Et vaikkapa että lapsia kuritetaan niin kun ruumiillisesti.” (H1)*

*”Joo ja eihän sitä **päivystystilanteessa**, sitä näkee vaan tietyn osan siitä kodista, sitä **ei näe sitä perusarkea**. Sen näkee sen yhen ohikiitävän hetken vain - -” (H3)*

Yksittäinen kotikäynti ja päivystystilanne, joka voi olla ajallisesti lyhyt, ei välttämättä anna mahdollisuutta tai tuo ilmi kaikkea havainnoiksi asti, mikä alaikäisen tilanteeseen

liittyy, joka taas voidaan mieltää suunnitelmalliseen työhön liittyväksi ja perheen tuntemiseen kytkeytyväksi, jota esimerkiksi Lamposen (2022) väistötutkimuksessa kuvattiin. Tutkielmani tulosluvut kokonaisuutena sekä erityisesti päätöksenteon ja havainnoinnin suhteellisuuden tarkasteleminen on hyvä päättää lauselmiin kahdelta haastateltavalta, jotka kuvaavat päivystyksellisen kotikäyntihavainnoinnin ja päätöksenteon merkitystä sosiaalipäivystyksessä, kun tarkastellaan erityisesti alaikäisiin liittyviä työtehtäviä. Haastateltavien kertomassa näen, kuinka he kokevat päivystystyön akuutin luonteen ja päätöksenteon vaativuuden sekä vastuullisuuden:

*”Paremminki pitää aina miettiä, että ei niinku jotenkin nosta liian korkealle sitä. Koska kuitenkin se, että kiireellisen sijoituksen voi purkaa seuraavana päivänä, jos **siinä hetkessä sää näät lapsen olevan välittömässä vaarassa, niin se on siinä hetkessä eikä sun tarvi miettiä sitä niinku, oliko se eilen tai onko se huomenna.**” (H5)*

*”Siihenhän se **ammattillisuus** perustuu juuri ja se sosiaalityöntekijän tavallaan se niinku **vaativa arvio siinä hetkessä ja tilanteessa.** Että puututaan niinku tämmöseen niinku perhe-elämänsuojaan, yksilönvapauteen olla kotona, perhe-elämänsuojaan olla rauhassa kotona. Ne on vakavia asioita niinku tavallaan puuttua, mutta sillon **puututaan kun on tarvetta ja ne ehdot täytyy tapauskohtaisesti.**” (H4)*

*”Siinä ainaki täytyy **luottaa siihen omaan arviointikykyyn,** että siinä ei ehkä oo mahollista jäähä silleen miettimään toisin ku sitte vaikka avohuollon sosiaalityössä, että no mennään sitte ens viikolla kattomaan, että auttoko tämä vaikka perhetyö mitä mie tähän ny laitoin tähän perheeseen, että mikäs sillä on ollu vaikutus. Tai vaikka että haettiin sillä sadan euron maksusitoumuksella ruokaa, että auttokohan se siihen tilanteeseen. Että se niinku, jotenki se varmasti täytyy **enemmän ehkä luottaa siihen omaan päätöksentekokykyyn.**” (H3)*

Päivystyksellinen selkeys ei näyttäytynyt haastatteluissa ainoastaan päätöksenteon perusteiden tai havainnoinnin konkreettisuuden kautta. Tulkitsen haastateltavien kertomasta, että he kokevat tähän liittyvän myös ammatillisen näkökulman. Sosiaalipäivystyksessä työtehtävien ja päätöksenteon toteuttaminen vaativat välittömiä ratkaisuja, eikä ratkaisuihin ole mahdollisuutta palata myöhemmin, jonka voi mieltää päätöksenteon ja sosiaalipäivystyksen suhteen erityisyydeksi. Aiemmin tässä tutkielmassa olen todennut, että haastateltavien kokemuksissa heidän omilla havainnoillaan on erityinen merkitys, esimerkiksi taustatietojen suhteen. Haastateltavat kuvaavat, kuinka heidän työssään ei ole eilistä, eikä huomista, suhteessa päätöksenteon hetkeen. Aiemmissa tutkimuksissa, tarkasteltaessa päätöksentekoa eri näkökulmasta, perhetilanteita voidaan seurata ja

päätöksenteon tarvetta tarkastella jonkin aikaa tai pyrkiä tavoittamaan perhettä toistuvasti alaikäisen tilanteen selvittämiseksi (esim. Lamponen 2022, Saltiel & Lakey 2020, 40). Sosiaalipäivystyksen näkökulmasta tällaista mahdollisuutta ei ole. Näin ollen päätöksenteossa sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijän resurssina vahva ammatillinen luottamus omaan sosiaalipäivystyksellisesti tehtyyn havainnointiin ja henkilökohtaiseen ammatilliseen arvioon – siinä hetkessä, kun muuta ei ole.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Pro gradu -tutkielman tarkoituksena oli paikantaa ja konkretisoida sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijöiden kokemuksen ja asiantuntijuuden perusteella kotikäynnillä ja kodista tehtäviä havaintoja alaikäistehtävillä. Tarkasteltavana oli erityisesti kasvuolosuhteisiin ja huolenpitoon paikantuva havainnointi. Lisäksi tutkielman tarkoituksena oli tarkastella päivystyksellisesti tehtävää päätöksentekoarviota, kuten kiireellisen sijoituksen tai muun toimenpiteen arviota, saatujen tietojen ja havaintojen valossa. Tutkimuksen pyrkimyksenä oli konkretisoida havaintoja, jotka sosiaalityöntekijät kokevat kotikäynneillään tärkeiksi, merkittäviksi tai jopa ratkaiseviksi, arvioitaessa alaikäisen kotia kasvuympäristönä, hänen huolenpitoaan sekä päätöksenteon tarvetta sosiaalipäivystyksen toimesta.

Tutkielmalle oli olennaista tuoda aluksi näkyville se, millaisia ovat sosiaalipäivystyksen toimesta toteutettavat kotikäynnit tutkielman kontekstissa. Sosiaalipäivystäjien kokemuksissa ja kertomassa päivystykselliset kotikäynnit näyttäytyivät piirteiltään vaihteleviin lähtökohtiin asettuvina ja eri tyyppistä arviointia vaativina. Kotikäynnin tarvetta arvioitaessa sosiaalipäivystäjän on tunnistettava se, onko tilanne ylipäättään sosiaalipäivystyksen työkentälle kuuluva (ks. SHL 29§), joka tekee jokaisesta kotikäynnistä erityisen. Kotikäyntien taustalla olevien yhteydenotto tapojen ja syiden totesin paikantuvan myös yleiseen saatavilla olevaan tietoon ja ohjeistuksiin (ks. THL 2024) lastensuojelullisiin huoliin liittyen sekä muissa tutkimuksissa tunnistettuihin piirteisiin. Sosiaalipäivystyksessä syinä korostuvat sensitiivisiksi tunnistettavat, kipeätkin aiheet, kuten päihteisiin tai väkivaltaan liittyvät ongelmat, joista voi olla todennettavasti vaaraa alaikäiselle kodissaan (ks. esim. Hyytinen 2007) tai työntekijälle itselleen kotikäynnillä. Turvallisuuden asianmukainen huomiointi vaatii kykyä tunnistaa esimerkiksi poliisin rooli kotikäynnin turvaajana uhkaavissa tilanteissa.

Tutkielman tarkoituksena oli tarkastella ja analysoida sitä, mihin asioihin havainnointi kohdentuu alaikäisen kotiin kasvuympäristönä sekä alaikäisen huolenpitoon liittyen. Kotikäynnillä tehtävissä korostuvat merkittävästi samat ilmiöt ja huolenaiheet kuin työtehtävien ja kotikäynnin tarpeenkin arvioinnissa. Johtopäätöksenä totean, että mitä voimakkaammista, esimerkiksi selkeästi silmin nähtävistä havainnosta tai selville saadusta tiedosta, sen suuremmin havainnot ovat sanoitettavissa ja jopa kasvattavat merkitystään päivystyksellisesti. Koti ja kotikäynnit, kuten aiempikin tutkimus on näyttänyt (esim. Juhila

2022, Lamponen 2022), ovat moninaisia ja haastavia konteksteja toiminnalle ja ihmis-kohtaisesti eri merkityksiä käsittäviä. Totean, että sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijöiden havainnoissa keskeisimpänä näyttäytyy todenmukaisten tilannekuvien muodostaminen havaintojen perusteella alaikäisen kodissa, sen toimiessa hänen kasvuympäristönään. Kun kotikäynnin tarve on tunnistettu, koti tilana näyttäytyy paikkana, jossa tehdä tarpeellisessa laajuudessa havaintoja ja tulkintoja eri tavoin ja eri voimakkuudella huolta aiheuttavista asioista niin ympäristöön, alaikäiseen kuin tästä vastuussa olevaan aikuisenkin liittyen.

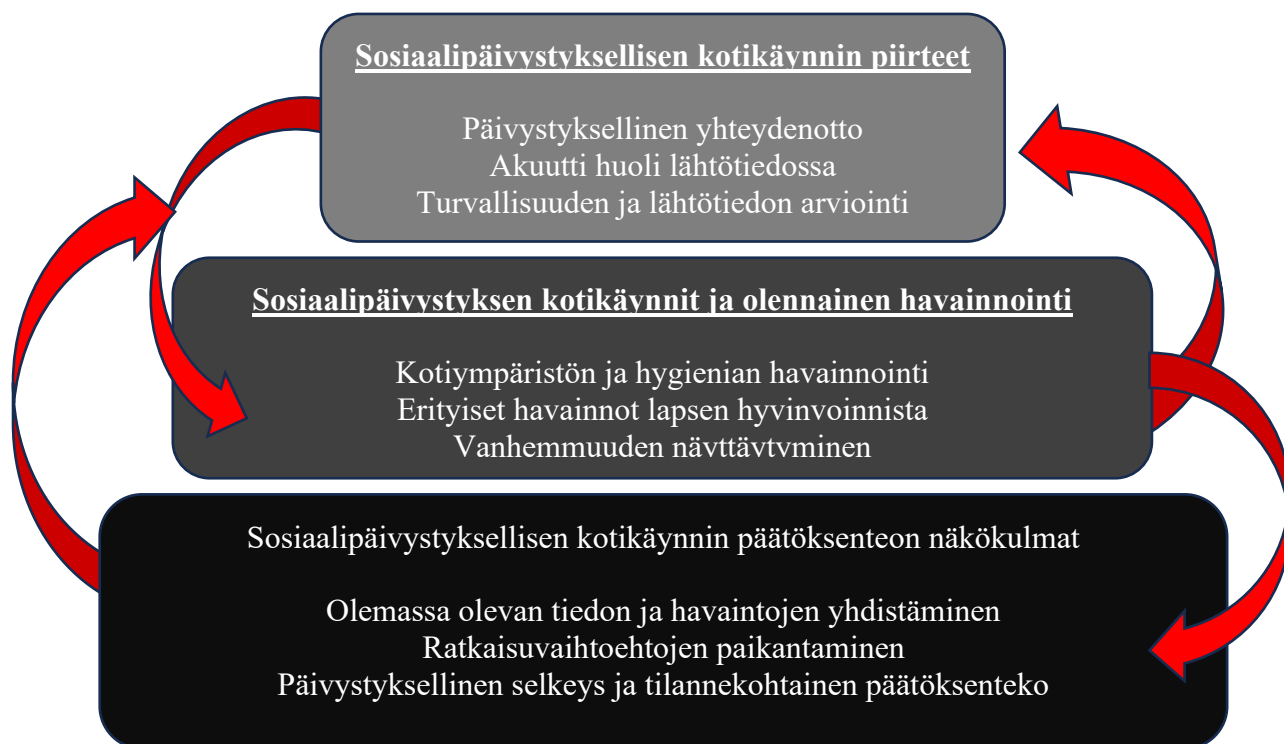
Viimeisenä tutkielmani tavoitteena oli tuoda näkyväksi sitä, millainen merkitys kotikäynnillä tehdyillä havainnoilla ja saadulla tiedolla on sosiaalipäivystäjälle päivystyksellisissä toimenpiteissä ja päätöksenteossa. Eettisyyden pohdinnat ovat niin yleisesti sosiaalityölle ominaisia kuin lastensuojelullisissa, perheiden tilanteisiin kohdistuvissa toimenpiteissä tärkeä aihe, joka kytkeytyy niin sosiaalityön perusajatuksiin kuin myös esimerkiksi hyvän ja pahan tunnistamiseen sekä lapsen turvaamiseen (Laitinen & Väyrynen 2011, 163, Härmäläinen 2011, 58). Tutkielmassani havaintojen ja päätöksenteon suhde näyttäytyy merkittävänä haastateltavien kokemana. Havainnot voivat tarjota useita eettisten ja lapsen etua koskevien näkökulmien pohdintoja, kuten alaikäisen kannalta parhaan ratkaisun paikantamista, jolla kuitenkin varmistetaan hänen turvallisuudestaan ammatillisen arvion mukaan. Johtopäätöksenä totean, että ratkaisuvaihtoehtoja pyritään tunnistamaan toistuvasti ja peilaamaan tehtyjä havaintoja siihen, voiko alaikäinen jäädä kotiin esimerkiksi ikänsä, tehtyjen havaintojen ja käytössä olevien vaihtoehtojen suhteen.

Toisaalta tutkielmassa näyttäytyi, kuinka sosiaalityöntekijän tarkastelevat työssään sitä, tuottaako havainto ja ikätaso päinvastaisen tilanteen, jossa kotiympäristö ei päivystyksellisessä hetkessä ole todennettavasti turvallinen. Koti ja siihen liittyvät havainnot eivät näyttäydy välttämättä päätöksenteon ensisijaisena tarkastelukulmana, mutta kotihavaintoja ei myöskään aina voi ohittaa: äärihavainnot, kuten terveydelle vaaraksi oleva ympäristö voi aiheuttaa sen, ettei alaikäisen ole turvallista olla kodissaan sen nykytilassa. Ratkaisuvaihtoehdot ja kiireellinen sijoitus on kuitenkin tutkielman tulosten perusteella aina punnittava kaiken tämän suhteessa. Päivystyksellisesti on kuitenkin aina tunnistettava se, onhan alaikäinen tehtyjen havaintojen ja ratkaisujen turvassa.

Sosiaalipäivystyksen yksi keskeisin erityispiirre tämän tutkielman asetetussa kontekstissa on vakavien, alaikäisen kotiooloja, huolenpitoa ja turvallisuutta vaarantavien kasvuolosuh-teiden tunnistaminen ja tavoittaminen silloin, kun se on todennettavissa konkreettisesti ja

välittömästi havainnoiden. Kuvaukset kriisiytyneistä tilanteista ja niihin puuttumisesta silloin, kun ongelmatilanne on aktiivisesti käynnissä, voi tarjota sosiaalipäivystäjälle hetkellisen aikaikkunan, jossa alaikäisen kotitilanne on havaittavissa todenmukaisesti. Haastateltavien kokemustieto ja hiljainen tieto, jotka liittyvät käsitteinä olennaisesti toisiinsa ja ovat usein vähäisesti sanoitettuja (Sipilä 2011), sekä näiden soveltaminen ovat paikannettavissa osana heidän toimintaansa. Tutkielmassa nämä tiedot näyttäytyvät oman ja toisten ammattikuntien ja sosiaalityön sisäisten työkenttien vastuiden ja velvollisuuksien jatkuvana tunnistamisena ja suhteuttamisena läpi kotikäyntiprosessin, jotta päivystystilanteen selvittäminen on mahdollista. Lisäksi näyttäytyi, että laajojen ja suppeiden tietoperusteiden ja ratkaisuvaihtoehtojen punnitseminen ja jopa sietäminen liittyy osaksi sosiaalipäivystäjien keskeistä osaamista alaikäistehtävissä – ja jopa sosiaalipäivystykselle ominaisena tässä kontekstissa. Sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijät näyttävät kartuttaneen työssään tietoa, jonka perusteella he arvioivat tilanteita näistä näkökulmista.

Kuviossa 1. on esitetty visuaalinen kuvaus analyysin saaduista sisällöistä ja tietyin tavoin myös edelleen kuvaus johtopäätöksistä. Kuvio noudattaa myös tuloslukujen rakennetta:

Kuvio 1. Tutkielman tulosten sisällöt

Edellä kuvattu kuvio tiivistää tutkielman tulosten sisällön yhteen kuvaan, jonka värein, kokosuhtein ja nuolin olen pyrkinyt konkretisoimaan näkyväksi sitä, millaisena näen kotikäynnit, havainnoinnin ja päätöksenteon kokonaisuutena sosiaalipäivystyksen erityisessä kontekstissa. Kuvassa eri kokonaisuuksien kokoerot kuvaavat tiedon määrän kasvua: tietoa on vähiten, jopa hyvin vähän siinä vaiheessa, kun tehtävä saapuu, taustatietoja käsitellään ja lähtötietoa arvioidaan. Tulkitsen ja tunnistan, että tiedon määrä kasvaa, mitä pidemmälle päivystäjä etenee prosessissaan. Merkittävää ja välttämätöntä informaatiota alaikäisen olosuhteista ja huolenpidosta voi olla saatavilla kotikäynnillä havaintojen muodossa, mainittuihin kokonaisuuksiin liittyen, joka kasvattaa edelleen päivystäjälle kuvaa ”siitä hetkestä”, joka alaikäisen elämässä on päivystyksellisesti käsillä. Viimeisessä kuvion vaiheessa on saadun tilannekuvan laajin osa: kaikki päivystystilanteeseen johtanut ja sen yhteydessä saatu tieto kokoontuu yhteen ja informaation määrä on suurimmillaan, jota sosiaalityöntekijä punnitsee oman kokemuksensa ja ammatillisuutensa kautta.

Kuviossa 1 nuolet konkretisoivat analyysissa tunnistamaani yhteenkuuluvuutta eri osa-alueiden välillä ja syventyvä väri tulkintojen ja tietojen syventymistä. Ensimmäisessä vaiheessa sosiaalipäivystyksellisen kotikäynnin tarvetta arvioidaan ja saadaan vaihtelevat lähtötiedot siitä, millaisesta huolesta ja kotitilanteesta on kyse. Toisessa vaiheessa kotikäynnillä havainnoidaan niin aistein havaittavia kuin muutoinkin tunnistettavia piirteitä kodissa ja sen ihmisissä, tulkiten niiden merkitystä niin sosiaalityöntekijän omaa arviota vasten kuin myös taustatietojen, jolloin nämä nivoutuvat keskenään yhteen, vaikka edeltävä vaihe on jo ohitettu. Viimeisessä vaiheessa kaikki olennainen tieto, oli kyse sitten havainnointitiedosta tai esimerkiksi asiakastietojen kautta saadusta tiedosta, on koottu ja päivystyksellinen selvyys on tavoitettava tästä syvimmästä tiedosta. Fenomenologis-hermeneuttista perinnettä tulkiten, pyrin näillä ilmaisutavoilla tuomaan esille myös oman kokemukseni ja tulkintani kirjallisen ilmaisun ohella visuaalisella tavalla, tehden tulkintaani näkyvämmäksi.

Tutkielman tulosten voi todeta, että ne osin vahvistavat aiempaa tutkimustietoa, mutta myös luovat paikoitellen eroavia näkökulmia. Kodin ja kotikäyntien käsitteistöä tarkasteltaessa oli nähtävissä, kuinka esimerkiksi likaisuus tai muut kodin piirteet herättävät sosiaalityöntekijän huomion (ks. tarkemmin Luku 2.2), joka todentuu vahvasti myös tässä tutkielmassa. Arvion ja päätöksenteon kannalta esimerkiksi Lamposen (2022) tutkimuksessa että kiireellisen sijoituksen päätöksenteko voi olla usein epäselvää ja

päätöksentekoa voidaan joutua pohtimaan useitakin päiviä (ks. tarkemmin Luku 2.3). Sosiaalipäivystyksen työkenttä ja -tehtävät kotikäynneillä näyttäytyvät niin olemukseltaan kuin ympäristöltään arvaamattomina, mutta tarvittava päätöksenteko ja selvyyden tavoittaminen alaikäisen tilanteesta on kuitenkin saavutettava sosiaalityöntekijöiden tilannekohtaisen havainnoinnin ja tehtyjen päätelmien perusteella. Johtopäätöksenä totean, ettei täysin samankaltaista epäselvyyden ja ajallisen toiminnan suhdetta näyttäytynyt tämän tutkielman sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijöiden kertomana, vaikka myös yhtenäisiä piirteitä voidaan paikantaa tutkimuksissa. Sosiaalipäivystyksen asiakaskunta näyttäytyy vaihtuvana ja toiminta hetkellisenä, jolloin päivystystoiminnassa ei ole mahdollisuutta palata asioihin myöhemmin, vaan tilanteet ratkaistaan siinä hetkessä. Näin ollen sosiaalipäivystyksen luonteessa erottuu tämän tutkielman perustella erityinen hetkessä toimiminen. Aiempaa tutkimusta vahvistaen (esim. Bhatti-Sinclair & Sutcliffe 2013) on kuitenkin nähtävissä, että päätöksentekoon havainnoinnin perusteella ole tehtävissä valmista ohjetta myöskään sosiaalipäivystyksen työtehtävien luonteen näkökulmasta.

Jatkotutkimukselle sosiaalipäivystyksen näkökulmasta jo pelkästään kotikäynnteihin liittyen on mielestäni runsaastikin mahdollisuuksia, sillä myös tämän tutkielman aineisto oli olemukseltaan tietorikas ja vaati analyysiprosessissa rajausta, jotta olennaisimmat asiat voidaan tuoda näkyväksi. Koen, että esimerkiksi kotikäynnille lähtemisen perusteista, saapuvien työtehtävien tai ilmoitusten sisällöistä olisi mielenkiintoista tuottaa oma itsenäinen tutkimuksensa. Tämän lisäksi sosiaalipäivystyksen työskentelyn kohderyhmiin kuuluvat muutkin asiakasryhmät, sillä akuutissa tuen tai avun tarpeessa voivat olla kaikki kansalaiset iästä tai asemasta riippumatta. Näin ollen tutkimustiedolle voisi olla tilaa myös muista tehtäväkuvista, kotikäynneistä tai muista työskentelyn tiloista sekä asiakasryhmille tarjottavasta päivystyksellisestä avusta enemmänkin. Fenomenologis-hermeneuttinen lähtökohta kokemuksien henkilökohtaisuudessa, analysoinnissa ja johtopäätösten tulkinnallisessa tekemisessä tarjoaa myös ajatuksen siitä, että olisi mielenkiintoista nähdä aihetta käsittelevä laajempi tutkimus, jossa sovellettaisiin esimerkiksi eri menetelmiä yksittäisten yksilöhaastattelujen ohella. Tällöin aihepiiriin liittyvät käsitykset ja kokemukset saisivat mahdollisuuden uuteen ulottuvuuteen tulkinnoissa, sillä pro gradu -tutkielman aineiston koko, eli haastateltavien määrä, ja työn laajuus on vielä näkemykseni mukaan maltillinen.

Tämänkaltaisen pro gradu -tutkielman toteuttamiselle on perustavanlaatuinen edellytys, että osallistujia tavoitetaan ja haastateltavat kertovat kokemuksistaan itselleen

ominaisella tavalla ja avoimesti, jotta heidän henkilökohtainen ja kokemuksellinen tietonsa voidaan tavoittaa analyysiprosessissa. Haluankin lopuksi kiittää tutkielmani toteuttamiseen osallistuneita heidän arvokkaasta panoksestaan ja asiantuntemuksestaan, jota he ovat kanssani jakaneet toteutusta varten.

LÄHTEET

- Aarnio, Noora & Pösö, Tarja 2023: Palvelutarpeen arviointi lastensuojelun rajapinnoilla asiakasnäkökulmasta – Nuorten ja vanhempien näkemyksiä. *Janus* 31 (3). 235–252.
- Aikio, Samuli 2017: Viisi näkökulmaa valtaan. Sosiaalityön taustalla olevien valtakäsitusten pohdintaa. *Acta Universitatis Lapponiensis* 356. Rovaniemi.
- Alastalo, Marja & Åkerman, Maria 2010: Asiantuntijahaastattelun analyysi. Faktojen jäljillä. Teoksessa Ruusuvoori, Johanna & Nikander, Pirjo & Hyvärinen, Matti (toim.) 2010: Haastattelun analyysi. Vastapaino. Tampere. 372–392.
- Bardy, Marjatta 2013: Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa Bardy, Marjatta (toim.) 2013: Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. 4. painos. 49–78. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-245-853-7>
- Bhatti-Sinclair, Kish & Sutcliffe, Charles 2013: Challenges in Identifying Factors Which Determine the Placement of Children in Care? An International Review. *Child & adolescent social work journal* 30 (4), 345–363.
- Cook, Laura 2020: The home visit in child protection social work. Emotion as a resource and risk for professional judgement. *Child & Family Social Work*. 25 (1). 18–26.
- Ellonen, Noora & Pösö, Tarja 2014: Hesitation as a System Response to Children Exposed to Violence. *International Journal of Children's Rights*. 22 (4). 730–747.
- Ellonen, Noora 2010: Väkipalta- ja hyväksikäyttöepäilyistä ilmoittaminen. Teoksessa Humpi, Sanna-Mari & Ellonen, Noora (toim.) 2010: Lapsiin kohdistuva väkipalta ja hyväksikäyttö. Tapausten tunnistaminen, rikosprosessi ja viranomaisten yhteistyö. Poliisiammattikorkeakoulun tutkimuksia 40/2010. Poliisiammattikorkeakoulu. Tampere. 47–87.
- Ensi- ja turvakotien liitto: Turvakodit ja väkivallan ehkäisy. Verkkosivut. Viitattu 4.5.2024 <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tietoa-liitosta/nain-me-autamme/turvakodit-muu-vakivaltatyo/#turvakodit>
- Ferguson, Harry 2018a: Making home visits. Creativity and the embodied practices of home visiting in social work and child protection. *Qualitative Social Work*. 17 (1), 65–80.
- Ferguson, Harry 2018b: How social workers reflect in action and when and why they don't. The possibilities and limits to reflective practice in social work. *Social Work Education* 37 (4), 415–427
- Granfelt, Riitta 1998: Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Toimituksia 702. Suomalaisen kirjallisuuden seura. Helsinki.
- Harjula, Minna 2020. Eletty sosiaalityö kahden sukupolven murroskokemuksena 1940–2000. Teoksessa Moilanen, Johanna & Annola, Johanna & Satka, Mirja (toim.) 2020. Sosiaalityön käänneet. SoPhi. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/67826>
- Heikkilä, Arja 2020: Asiakkaan avun tarpeen kiireellisyyden arviointi sosiaalipäivystyksessä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Helavirta, Susanna 2012: Koti lastensuojelun asiakkaana olevien lasten kuvaamana ja moraalisten kannanottojen kohteena. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranen, Leena 2012: Kiistanalainen perhe, moraalinen järjely ja sosiaalityö. Vastapaino. Tampere. 147–168.
- Hiltunen, Tarja 2015: Äitiys, huostaanotto ja voimaantuminen. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research* 541. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6408-5>
- Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2008: Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Gaudeamus Helsinki University Press. Helsinki.
- Holmberg, Suvi & Ranta, Johanna 2021: Koti katkaisuhoidon tilana. *Janus* 29 (1). 54–

70. <https://journal.fi/janus/article/view/84835/60364>
- Huhtinen, Ari-Mauri & Tuominen, Juha 2020: Fenomenologia. Ihmisten kokemukset tutkimuksen kohteena. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli & Aaltio, Iiris (toim.) 2020: Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Tallinna. 296-307.
- Huovinen, Anu 2017: Perheväkivaltaa kokeneen lapsen identiteettikertomukset. Ammatillinen lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:jyu-201704031872>
- Hyttinen, Riitta 2007: Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatintutkimus. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 37. Ensi- ja turvakotien liitto ry. Helsinki.
- Hämäläinen, Juha 2011: Perheintervention oikeutus lastensuojelussa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) 2011: Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. PS-kustannus. Jyväskylä. 47–66.
- Hämäläinen, Kati 2012: Perhehoitoon sijoitettujen lasten antamat merkitykset kodilleen ja perhesuhteilleen. Väestötutkimuslaitoksen julkaisusarja D 56/2012. Helsinki. https://www.vaestoliitto.fi/uploads/2020/12/a11c9264-hamalainen_perhehoitoon-sijoitettujen.pdf
- Härkönen, Janne & Warpenius, Katariina & Mäkelä, Pia 2018: Miten paljon alkoholin käyttäjät ovat kokeneet haittoja omasta juomisestaan? Teoksessa Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.) 2018: Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere. 49–57. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-146-1>
- Juhila, Kirsi 2018: Aika, paikka ja sosiaalityö. Vastapaino. Tampere.
- Juhila, Kirsi 2022: Koti asiakkaan ja työntekijän kohtaamispaikkana. Teoksessa Raitakari, Suvi & Gunther, Kirsi & Räsänen, Jenni-Mari (toim.) 2022: Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus. Tampere University Press. Tampere. 59–84. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/142675/978-952-359-038-0.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Jylhä, Virpi & Kurki, Taina & Kekoni, Taru 2021: Asiakasturvallisuus käsitteenä. Teoksessa Kurki, Taina & Jylhä, Virpi & Kekoni, Taru (toim.) 2021: Asiakasturvallisuus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus. Tallinna. 15–26.
- Karlsson, Thomas 2018: Mitä tilastot kertovat suomalaisten alkoholinkäytöstä ja sen haittoista? Teoksessa Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.) 2018: Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Tampere. 15–25. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-146-1>
- Kataja, Kati & Väyrynen, Sanna & Hakkarainen, Pekka & Kailanto, Sanna & Karjalainen, Karoliina & Kuussaari, Kristiina & Tigerstedt, Christoffer 2015: Riskinotto, hallinta ja käyttäjäidentiteetit huumeiden sekakäytössä. Analyysi sekakäyttöepi-sodeista. Yhteiskuntapolitiikka 81 (1). 43–54.
- Kataja, Kati 2012: Lapsuuden rajoilla. Normaalin ja poikkeavan määrittäminen huostaanottoasiakirjoissa. Koulutussosiologian tutkimuskeskuksen raportti 78. UNI-PRINT Turku.
- Kolttola, Ilari & Näsi, Matti 2022: Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2021 : Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Katsauksia 51/2022. Helsingin yliopisto, kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Helsinki. <http://hdl.handle.net/10138/348246>
- Kääriäinen, Aino 2006: Lapset sosiaalityön asiakasdokumenteissa. Teoksessa Forsberg,

- Hannele & Ritala-Koskinen, Aino & Törrönen, Maritta 2006: Lapset ja sosiaalityö. Kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleenarviointia. PS-Kustannus. Jyväskylä. 45–67.
- Laine, Timo 2018: Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa Valli, Raine & Aaltola, Juhani 2018: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. 4. uudistettu painos. PS-kustannus. Jyväskylä. 29–51
- Laitinen, Merja & Väyrynen, Sanna 2011: Eettiset haasteet lastensuojelun sosiaalityön prosessissa. Teoksessa Pehkonen, Aini & Väänänen-Fomin, Marja (toim.) 2011: Sosiaalityön arvot ja etiikka. Sosiaalityön tutkimuksen seuran vuosikirja. PS-kustannus. Jyväskylä. 163–187.
- Lamponen, Tuuli 2022: Kiireellisen sijoituksen päätöksenteko lastensuojelun sosiaalityöntekijän työnä. Tampereen yliopiston väitöskirjat 644. PunaMusta Oy Yliopistopaino. Joensuu.
- Lepistö, Sari 2010: Nuorten kokema perheväkivalta. Malli hyvinvoinnista ja selviytymisestä. Acta Universitatis Tamperensis 999. Tampereen Yliopistopaino Oy Juvenes Print. Tampereen yliopisto. Tampere. <https://urn.fi/urn:isbn:978-951-44-8223-6>
- Lindqvist, Raija 2009: Parisuhdeväkivallan kohtaaminen maaseudun sosiaalityössä. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 354. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-3527-6>
- Mallet, Shelley 2004: Understanding Home. A Critical Review of Literature. The Sociological Review (52) 1. 62–89.
- McCarthy, Lindsey 2018: (Re)conceptualising the boundaries between home and homelessness: the unheimlich. Housing studies, 33 (6). Routledge. 960–985.
- Meers, Jed 2023: ”Home” as an essentially contested concept and why this matters. Housing studies (38) 4. 597–614. York UK.
- Mönkkönen, Kaarina & Niiranen, Vuokko 2021: Moniammatillinen yhteistyö asiakasturvallisuuden lähtökohtana. Teoksessa Kurki, Taina & Jylhä, Virpi & Kekoni, Taru (toim.) 2021: Asiakasturvallisuus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus. Tallinna. 51–62.
- Notko, Marianne 2011: Väkivalta, vallankäyttö ja vahingoittuminen naisten perhesuhteissa. Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social Research 406. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-4178-9>
- Oinonen, Marjo 2016: Työnsä vuoksi vainotut. Lastensuojelun sosiaalityöntekijöiden kokemuksia vainotuksi tulemisesta ja siitä selviämisestä. Sosiaalityön lisensiaatin tutkimus. Tampereen yliopisto. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/100611/LISURI-1487068565.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Orjasniemi, Tarja & Kurvinen, Anne 2017: Häpeän päivät, pelon yöt – Lapsuuden kokemuksia ongelmajuovista vanhemmista. Janus. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti 25 (2). 127–143. <https://journal.fi/janus/article/view/56828>
- Ólafsdóttir, Jóna & Orjasniemi, Tarja 2021: Systeeminen näkökulma päihdeongelmasta kärsivän perheen sisäisiin suhteisiin. Havaintoesimerkkinä Islannissa kerätty aineistot. Teoksessa Järvinen-Tassopoulos, Johanna & Pirskanen, Henna (toim.) 2021: Riippuvuus perheessä. Gaudeamus. Tallinna. 55–82.
- Pehkonen, Aini & Lähteinen, Sanna & Toikko, Timo 2021: Asiakasturvallisuus sosiaalityössä. Teoksessa Kurki, Taina & Jylhä, Virpi & Kekoni, Taru (toim.) 2021: Asiakasturvallisuus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus. Tallinna. 43–50.
- Puusa, Anu 2020a: Haastattelutyypit ja niiden metodiset ominaisuudet. Teoksessa Puusa, Anu & Juuti, Pauli (toim.) 2020: Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Tallinna. 103–117.
- Puusa, Anu 2020b: Näkökulmia laadullisen aineiston analysointiin. Teoksessa Puusa,

- Anu & Juuti, Pauli & Aaltio, Iris (toim.) 2020: Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Gaudeamus. Tallinna. 145–156.
- Pösö, Tarja 2012: Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Forsberg, Hannele & Autonen-Vaaranemi, Leena 2012: Kiistanalainen perhe, moraalinen järjestyminen ja sosiaalisuus. Vastapaino. Tampere. 75–97.
- Raitakari, Suvi & Juhila, Kirsi 2022: Kotikäänne. Hyvinvointipalveluiden ja -työn muutos. Teoksessa Raitakari, Suvi & Gunther, Kirsi & Räsänen, Jenni-Mari (toim.) 2022: Koti, hyvinvointityö ja haavoittuvuus. Tampere University Press. Tampere. 25–58. <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/142675/978-952-359-038-0.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
- Romakkaniemi, Marjo 2011: Masennus. Tutkimus kuntoutumisen kertomusten rakentumisesta. Acta Electronica Universitatis Lapponiensis 78. Lapin yliopistokustannus. <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-201110131185>
- Räty, Tapio 2023: Lastensuojelulaki – Käytäntö ja soveltaminen. 5. uudistettu painos. Edita Publishing Oy. Helsinki. E-kirja.
- Saltiel, David & Lakey, Rebecca 2020: Analysing invisibility. The decision-making ecology and home visits. Child & family social work 25 (1). 37–44.
- Sipilä, Anita 2011: Sosiaalisuuden asiantuntijuuden ulottuvuudet. Tiedot, taidot ja etiikka työntekijöiden näkökulmasta kunnallisessa sosiaalisuudessa. Dissertations in Social Sciences and Business Studies 28. Itä-Suomen yliopisto. Kuopio.
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2019: Sosiaalipäivystys Suomessa. Karttoitus sosiaalipäivystystoiminnan järjestämisestä ja toiminnasta. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:37. Helsinki. https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161623/37_2019_Sos-paivraportti_netti.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Storhaug, Anita Skårstad: The decision-making ecology of child welfare emergency placements. Children and youth services review 155. 107–195.
- Suikkanen, Asko & Kunnari Marika 2010: Missä on sosiologian koti? Teoksessa Vilko, Anni & Suikkanen, Asko & Järvinen-Tassopoulos, Johanna (toim.) 2010: Kotia paikantamassa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 59–80.
- Talentia 2016: Hiljainen tieto ei kuulu sosiaalisuuteen. Aino Kääriäinen. Verkkojulkaisu 20.7.2026. Talentia-verkkolehti. Viitattu 27.11.2023. <https://www.talentia.fi/talentia-lehti/hiljainen-tieto-ei-kuulu-sosiaalisuuteen/>
- Terveysten ja hyvinvoinnin laitos 2024: Lastensuojelun käsikirja. Viitattu 2.4.2024. <https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/lastensuojeluilmoitus-ja-lastensuojeluasian-vireilletulo/lastensuojeluilmoitus>
- Tunäker, Carin 2015: “No place like home?” Locating homeless LGBT youth. Home Cultures (12) 2. 241–259. Routledge. UK.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2023: Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 2/2023. Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Helsinki.
- Työturvallisuuskeskus 2020: Väkiältä pois työpaikalta. Työturvallisuuskeskus, kuntaryhmä ja palveluryhmä. 5. uudistettu painos. <https://ttk.fi/wp-content/uploads/2022/04/Vakivalta-pois-tyopaikalta.pdf>
- Unicef n.d: YK:n yleissopimus LAPSEN OIKEUKSISTA. Viitattu. 8.11.2023. https://unicef.studio.crasman.fi/pub/public/pdf/LOS_A5fi.pdf
- Valli, Viola 2013: Kotikäynnillä. Tutkimus lastensuojelun kotikäynneillä rakennettavasta asiakassuhteesta ja kodin merkityksistä. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Vilko, Anni 2010: Eletyn tilan kertominen. Teoksessa Vilko, Anni & Suikkanen, Asko

- & Järvinen-Tassopoulos, Johanna (toim.) 2010: Kotia paikantamassa. Lapin yliopistokustannus. Rovaniemi. 35–58.
- Välimäki, Sanna & Vornanen, Riitta & Vanjusov, Heidi & Hämäläinen, Juha 2021: Asiakasturvallisuus lastensuojelussa. Teoksessa Kurki, Taina & Jylhä, Virpi & Kekkonen, Taru (toim.) 2021: Asiakasturvallisuus sosiaali- ja terveysalalla. Gaudeamus. Tallinna. 161–187
- Warpenius, Katariina & Mäkelä, Pia 2018: Missä suomalaiset juovat? Alkoholinkäyttö koti- ja anniskeluympäristössä. Teoksessa Mäkelä, Pia & Härkönen, Janne & Lintonen, Tomi & Tigerstedt, Christoffer & Warpenius, Katariina (toim.) 2018: Näin Suomi juo. Suomalaisten muuttuvat alkoholinkäyttötavat. Terveiden ja hyvinvointin laitos. Tampere. 112–124. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-146-1>

VIRALLISLÄHTEET JA LYHENNELUETTELO

KHO	Korkeimman hallinto-oikeuden ratkaisu 20.3.2018 / 1241
JulkisuusL	Laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta 621/1999
LSL	Lastensuojelulaki 417/2007
PolL	Poliisilaki 22.7.2011/872
PeL	Suomen Perustuslaki 11.6.1999/731
SHL	Sosiaalihuoltolaki 1301/2014

LIITE 1 Infokirje haastatteluun osallistuvalle

Infokirje haastatteluun osallistuvalle

Hei,

Olen Lapin yliopiston sosiaalityön opiskelija Jenna Kumpumäki ja teen pro gradu -tutkielmaani aiheella ”Kotikäynnit alaikäisen kasvuolosuhteiden ja huolenpidon arvioinnin keinona ja päätösten perustana sosiaalipäivystystyössä”.

Tutkielmassani olen kiinnostunut sosiaalityöntekijöiden näkemyksistä ja kokemuksista sitä, millaista arviointia sosiaalipäivystyksellisillä kotikäynneillä tehdään alaikäisen huolenpitoon ja kasvuolosuhteisiin liittyen sekä sitä, miten kotikäynneillä tehtyä arviota ja sosiaalityöntekijöiden tietoa hyödynnetään muun muassa kiireellisen sijoituksen arviota tehtäessä. Määritelmät lastensuojelulain (417/2007) 40§:n kiireellisen sijoituksen perusteista ovat aiheelle olennaisia, sillä aiheeni peilautuu lain päätöksenteon perusteisiin syistä ja tilanteista, joihin liittyvät ”puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet”, jotka ”uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä”.

Pyydän asiantuntijuuttasi tutkimukseeni. Tutkimus toteutetaan yksilöhaastatteluina, jossa haluaisin tietää muun muassa, miten kasvuolosuhteiden ja huolenpidon sekä välittömän vaaran käsite ymmärretään sosiaalipäivystystyössä ja kotikäynneillä, millaisiin konkreettisiin asioihin sosiaalityöntekijät kiinnittävät huomiota kotikäynneillä ja miten nämä vaikuttavat kiireellisen sijoituksen, tai muunlaiseen, päätöksentekoon. Pyrkimyksenäni on konkretisoida käytännöntasolle sitä, millaisia ovat kasvuolosuhteiden ja huolenpidon puutteista tehtävät havainnot ja tulkinnat, joita juuri kotikäynnillä tehdään ja jotka vaikuttavat päätöksentekoon. Haastattelun kestoon on hyvä varata noin 1-2 tuntia ja se nauhoitetaan litterointiprosessia varten. Haastattelu voidaan toteuttaa etäyhteydellä tai toiveidenne mukaan kasvotusten.

Toivotan sinut tervetulleeksi haastatteluun!

Ystävällisesti,

Jenna Kumpumäki

jkumpuma@ulapland.fi

LIITE 2 Informoitu suostumus

Informoitu suostumus haastatteluun osallistuvalla

Hei!

Olen Jenna Kumpumäki ja teen sosiaalityön pro gradu -opinnäytetyötäni Lapin yli-opistossa. Tutkimuksessani analysoin sosiaalipäivystyksen sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä sosiaalipäivystyksellisillä kotikäynneillä tehtävästä arviosta alaikäisen huolenpitoon ja kasvuolosuhteisiin liittyen sekä sitä, miten kotikäynneillä tehtyä arviota, havaintoja ja tulkintoja hyödynnetään päivystyksellisessä päätöksenteossa. Pidän tärkeänä sosiaalipäivystyksen näkökulmaa aiheesta sen jäätyä vähemmälle aiemmissa tutkimuksissa. Tavoitteenani on saada sosiaalipäivystyksen erityisyys ja sosiaali-päivystyksen sosiaalityöntekijöiden ääni ja osaaminen kuuluviin kotikäynteihin ja päätöksentekoon liittyen, jotta tieto aiheesta lisääntyisi. Toivon, että esimerkiksi työmenetelmiä ja ohjeistuksia olisi mahdollista tarvittaessa kehittää työyksiköissä entisestään tutkimuksen kautta.

Asiantuntijuutesi olisi tärkeää tutkimukselleni, jonka vuoksi osallistumishalukkuuttasi tiedustellaan. Sovit tutkimukseni kohderyhmään ympärivuorokautista sosiaalipäivystystyötä tekevänä sosiaalityöntekijänä. Tutkimukseeni osallistuminen on täysin vapaaehtoista, haastattelussa voit vapaasti päättää kuhunkin kysymykseen vastaamisesta tai vastaamatta jättämisestä eikä haastattelussa kerrotuilla asioilla ole vaikutusta asemaasi työtehtävissäsi. Voit vapaasti keskeyttää tai perua osallistumisen tutkimukseeni ilmoittamalla asiasta minulle milloin tahansa. Tietojasi ei luovuteta tai jaeta lisäkseni muille.

Tutkimuksen haastattelut ovat teemallisia, vapaamuotoisia ja kysyn haastattelussa vain tutkimukselleni oleellisia tietoja. Nauhoitan haastattelut ja litteroin ne. Säilytän saadun haastatteluaineiston tietokoneellani ja aineiston varmuuskopion muistitikullani salasanuojattuna, eikä muilla ole laitteisiini ja aineistoon pääsyä. Aineisto anonymisoidaan eli kaikki tunnistetiedot poistetaan aineistosta. Kerättyä tietoa käytetään vain omaan tutkimuskäyttöni ja siihen liittyvien mahdollisten tieteellisten julkaisujen tekoon. Aineistot poistetaan kaikilta laitteilta asianmukaisesti tutkimuksen valmistuttua ja lopulliset tutkimustulokset ovat luettavissa pro gradu -tutkielmassani vuoden 2024 aikana.

Vakuutan, että voit luottamuksellisesti kertoa näkemyksistäsi ja kokemuksestasi, jotta tietoa tutkimuksen aihepiireistä voidaan lisätä. Tahdon painottaa, että en ole ottamassa kantaa yksikön toimintaan kotikäynneillä ja päätöksenteossa, vaan olen kiinnostunut kotikäynneillä tehtävästä arviosta, arvioinnin kohteista sekä niiden merkityksestä päätöksenteossa.

Kiitos osallistumisesta tutkimukseni toteuttamiseen!

Olen ymmärtänyt yllä olevat tiedot ja suostun osallistumaan tähän tutkimushaastatteluun:

Paikka ja aika:

Haastateltavan allekirjoitus

Tutkijan allekirjoitus

Haastateltavan nimenselvennys

Tutkijan nimenselvennys

LIITE 3 Haastattelurunko haastattelijan apukysymyksillä

1. Taustoitus

Onko yksiköllänne jonkinlainen ohjeistus kotikäynneistä ja/tai arvioinnin kohteista?

Millaisissa tilanteissa näet tarvetta arvioida kotikäynnillä alaikäisen kasvuolosuhteita tai huolenpitoa päivystyksellisesti?

2. Kotikäynnin toteutus ja käynnillä tehtävät havainnot ja arvio

Millaista välttämätöntä tietoa koet saavasi kotikäynniltä ja asiakkaan kodin suhteen?

Millaisia ovat ensisijaiset huomioon otettavat kohteet asiakkaan kotona ja kodissa?

Miten huomioit kodin ja esim. sen arvaamattomuuden työskentelyn ja arvion tilana, esimerkiksi ajatuksia miten toteuttaa arvio kattavasti?

Millaiset havainnot kodissa tuottavat tulkintoja puutteellisista kasvuolosuhteista tai huolenpidosta sekä välittömästä vaarasta? Vaihtoehtoisesti positiivisia tulkintoja?

Millaisia ovat kotikäynneillä tehtävän havainnoinnin/arvion haasteet kokemuksesi mukaan / mitkä asiat arvion tekemisessä ovat selkeitä?

Millaisia ovat kotikäyntien tulkinnanvaraiset havainnot tai tilanteet kotiin ja kasvuolosuhteisiin liittyen?

Miten koet sosiaalipäivystyksen kotikäyntien eroavan esim. lastensuojelun kotikäynneistä (vrt. sosiaalityöntekijät lastensuojelussa arvioivat kiireellisesti tilannetta asiakkaan kotona)? Tai ympärivuorokautinen työskentely?

3. Päätöksenteko ja ratkaisut kotikäynnin perusteella

Milloin toimenpiteet ovat välttämättömiä kotikäynnillä ja kodista tehtyjen konkreettisten havaintojen ja tiedon perusteella eivätkä jätä tulkinnanvaraa?

Millaisia ovat tilanteet, joissa alaikäisen tilanne kotiin, kasvuolosuhteisiin ja huolenpitoon liittyen voidaan turvata muulla tavalla kuin kiireellisellä sijoituksella?

Millä tavalla koet sosiaalityöntekijänä tehtävän arvioinnin ja tulkinnan toteuttamisessa ja päätöksenteossa ilman asiakassuhdetta?

Miten mahdolliset ennakkotiedot (esim. asiakastietojärjestelmästä tai muutoin saadut tiedot) vaikuttavat tehtyyn tulkintaan ja päätöksentekoon?